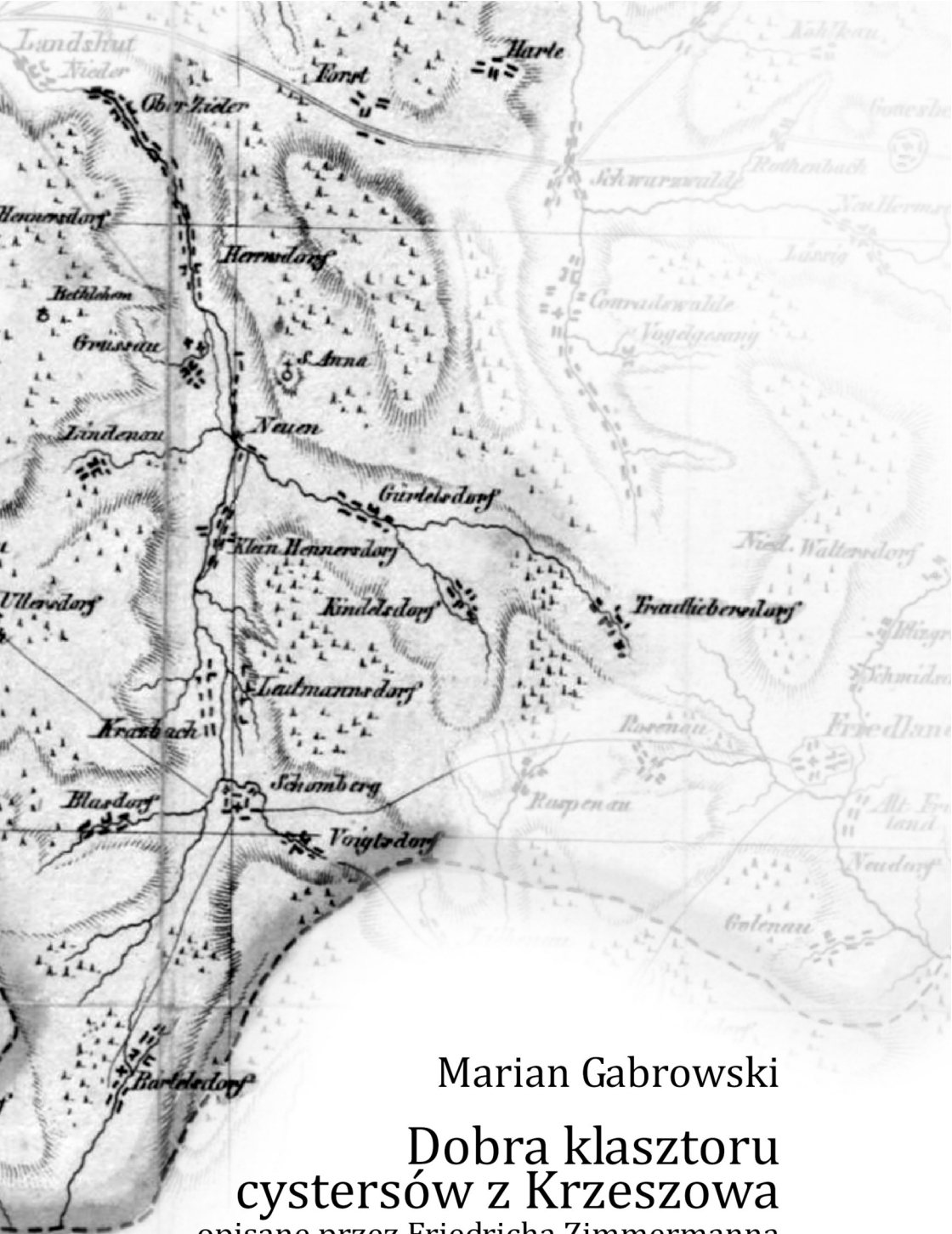

Marian Gabrowski

Dobra klasztoru cystersów z Krzeszowa

opisane przez Friedricha Zimmermanna

DOBRA KLASZTORU
CYSTERSÓW Z KRZESZOWA
OPISANE PRZEZ
FRIEDRICHA ZIMMERMANNNA

MARIAN GABROWSKI

DOBRA KLASZTORU
CYSTERSÓW Z KRZESZOWA

OPISANE PRZEZ
FRIEDRICHA ZIMMERMANNNA

NAKŁADEM WŁASNYM AUTORA
POLKOWICE 2020

Copyright © by Marian Gabrowski, Polkowice 2020

Wydanie pierwsze

Wydawca:

Marian Gabrowski

marian.gabrowski@gmail.com

Okładka:

Fragment mapy Johanna Fritscha „*Charte vom Riesengebirge*” z 1813 roku;
na wykadrowanym tu fragmencie dobra klasztoru cystersów z Krzeszowa
są ciemniejsze, zaś obszary do nich przyległe rozjaśnione.

Tekst, opracowanie graficzne, projekt okładki, skład:

Marian Gabrowski

Tłumaczenia z języka niemieckiego:

Marian Gabrowski

ISBN 978-83-950215-8-9

*Justynie i Tomkowi,
bo to dzięki Wam znalazłem trochę czasu na te dociekania*

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	9
1. Lokalizacja dóbr.....	14
2. Klasztor Grüssau.....	19
3. Dobra klasztorne.....	29
3.1. Albendorf (Okrzeszyn).....	30
3.2. Alt-Reichenau (Stare Bogaczowice).....	31
3.3. Bertelsdorf (Uniemysł).....	32
3.4. Bertholdsdorf (Gościsław).....	33
3.5. Bethlehem (Betlejem).....	34
3.6. Blasdorf (Błażkowa).....	35
3.7. Blasdorf (Błażejów).....	37
3.8. Bolkenhain (Bolków).....	38
3.9. Buchwald (Bukówka).....	41
3.10. Dittersbach (Jurkowiec).....	42
3.11. Eckersdorf (Bożanów).....	43
3.12. Einsiedel (Pustelnik).....	44
3.13. Fischbach (Karpniki).....	45
3.14. Forst (Borówno – część).....	46
3.15. Gärtelsdorf (Gorzeszów).....	47
3.16. Giesmannsdorf (Gostków).....	48
3.17. Grunau (Lubawka – część).....	49
3.18. Grüssau (Krzeszów – część).....	50
3.19. Hartau (Borówno – część).....	51
3.20. Hayn (Gaje).....	52
3.21. Herrmsdorf (Krzeszów – część).....	54
3.22. Hohen-Giersdorf (Modliszów).....	55
3.23. Hohen-Helmsdorf (Nagórniki).....	56
3.24. Kallendorf (Kalno).....	57
3.25. Kazengraben (Kocików).....	58
3.26. Kindelsdorf (Dobromyśl).....	59
3.27. Klein-Heinersdorf (Jawiszów).....	60
3.28. Klein-Waltersdorf (Bolków – część).....	61
3.29. Krazbach (Olszyny – część).....	62
3.30. Krönstadt (Wrony).....	63
3.31. Kunzendorf (Niedamirów).....	65
3.32. Leutmannsdorf (Olszyny – część).....	66

3.33. Liebau (Lubawka).....	67
3.34. Lindenau (Lipienica).....	73
3.35. Neu-Fischbach (Stróżnica).....	74
3.36. Neu-Reichenau (Nowe Bogaczowice).....	75
3.37. Neudorf (Stróżnica).....	76
3.38. Neuen (Krzeszówek).....	77
3.39. Oppau (Opawa).....	78
3.40. Quolsdorf (Chwaliszów).....	79
3.41. Raaben (Kruków).....	80
3.42. Reich-Heinersdorf (Przedwojów).....	81
3.43. Ruhbank (Sędziszów).....	82
3.44. Saarau (Żarów).....	83
3.45. Sandgrube (Krzeszów – część).....	84
3.46. Sasterhausen (Zastruże).....	89
3.47. Schömborg (Chełmsko Śląskie).....	90
3.48. Schönwiese (Łąka).....	94
3.49. Schreibendorf (Świdnica – część).....	95
3.50. Schweidniz (Świdnica).....	96
3.51. Trautliebersdorf (Kochanów).....	97
3.52. Tschöpsdorf (Szczepanów).....	98
3.53. Ullersdorf (Ulanowice).....	99
3.54. Vogelsdorf (Ptaszków).....	100
3.55. Vogtsdorf (Wojcieszyce).....	101
3.56. Voigtsdorf (Wójtowa).....	102
3.57. Warmbrunn (Cieplice).....	103
3.58. Wiesau (Bolków-Zdrój).....	105
3.59. Wittgendorf (Witków).....	106
3.60. Würben (Wierzbna).....	107
3.61. Zieder (Czadrów).....	108
Zakończenie.....	109
Bibliografia.....	110
Indeks alfabetyczny.....	112

WSTĘP

Wśród licznych książek poświęconych historii cysterskiego klasztoru w Krzeszowie nie sposób natrafić na polskojęzyczną publikację, która kompleksowo opisywałaby wszystkie wioski i miasta należące do tutejszego opactwa. Owszem, w poszczególnych źródłach wybrane dobra są wymieniane, jednak w żadnym z powojennych wydawnictw nigdy nie znalazłem kompletnej listy dóbr klasztornych.

Podobno opactwo miało jedynie dwa miasteczka, Lubawkę i Chełmsko Śląskie; ale dlaczego niektóre ze współczesnych wydawnictw^{1, 2} przypisują mu też posiadanie miasta Bolkowa? Zapewne pomyłono tu należący do cystersów zamek Bolków z miastem Bolkowem.

Jednomysłności brak także co do ilości wiosek, gdyż w czasie sekularyzacji miało ich być czterdzieści dwie³. Jednak jeśli natrafiam na takowy wykaz w przedwojennych źródłach, to z nazwy wymienia się ich zaledwie czterdzieści⁴. Gdzie się podziały dwie wioski? Temat niewątpliwie wart wyjaśnienia!

W 2018 roku Krystian Michalik stwierdzał, że „w chwili sekularyzacji na majątek opactwa składały się: 42 wsie, 2 miasta (...)”⁵. Jednakże liczby te nie były wynikiem jego własnych badań, lecz jedynie zostały zaczerpnięte z rzetelnie i precyzyjnie wskazanego źródła: publikacji Alojzego Dudka. Z kolei tenże autor stwierdzał: „Terytorium opactwa w 1810 roku (...) składało się z miast – Lubawki i Chełmska Śląskiego oraz 42 wsi klasztornych (...)”⁶.

Także i Alojzy Dudek sam owych wiosek nie liczył, lecz dane te zaczerpnął ze znanego mu źródła: „Schneider, Die Cistercienser, s. 579”, zapewne jest to książka Ambrosiusa Schneidera „Die Cistercienser. Geschichte, Geist, Kunst”. Niestety do pozycji tej nie udało mi się jeszcze dotrzeć i nie wiem, jak dokładnie brzmi tam zdanie będące źródłem informacji dla Alojzego Dudka.

1 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 10, Góry Wałbrzyskie, Pogórze Wałbrzyskie, Pogórze Bolkowskie*, [17]s.107; „Zmiana w dziejach Bolkowa nastąpiła w 1708 roku, gdy baron von Zedlitz sprzedał miasto i zamek klasztorowi cystersów w Krzeszowie”.

2 P. Wiszewski, *Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r.*, [20]s.383; „Lubawka i Chełmsko Śląskie miały strukturę zawodową wyjątkową w skali okolicy. Najprawdopodobniej było to związane ze świadomą polityką opatów krzeszowskich, bowiem bliską tym dwóm miastom strukturę zawodową miał także należący do klasztoru Bolków”.

3 K. Michalik, *Krzeszów Dom Łaski Maryi*, [14]s.23.

4 *Fragmente aus der Geschichte der Klöster...*, [5]s.58.

5 K. Michalik, *Krzeszów Dom Łaski Maryi*, [14]s.23.

6 A. Dudek, *Cystersi na Dolnym Śląsku...*, [3]s.137.

Jest to o tyle istotne, że informacja o 42 wioskach w pewnym sensie jest prawdziwa, jedynie jej brzmienie mogło być nieco zniekształcone. Być może w pierwotnym źródle przekaz ten zapisany był następująco: „W XVIII wieku do klasztoru krzeszowskiego należy ogromny obszar ziemi z 42 wsiami, 2 miastami oraz, zakupionym w 1703 roku, zamkiem Bol-ków”⁷. Takie sformułowanie jest już zgodne z prawdą, gdyż w XVIII wieku klasztor rzeczywiście posiadał dwie wioski więcej niż w momencie sekularyzacji, były to opisane przez Friedricha Zimmermanna miejscowości *Fischbach* (pol. Karpniki) i *Neudorf* (pol. Stróżnica).

Przy czym powyższe wytłumaczenie i tak nie wyjaśnia wszystkich wątpliwości związanych z liczbą wiosek należących do klasztoru w czasie sekularyzacji, pozostaje jeszcze pomijany zazwyczaj *Wojcieszów*. Czy w ogóle był on wioską klasztorną? Ambrosius Rose w swojej książce „*Kloster Grüssau*” wzmiankował dwie miejscowości *Voigtsdorf*, gdyż opactwo posiadało dwie wioski o takiej nazwie (ukazuje to np. wyklejka okładki przywołanej pozycji); rozróżniał je poprzez nazywanie ich *Voigtsdorf bei Schömburg* (pol. Wójtowa koło Chełmska Śląskiego) oraz *Voigtsdorf bei Warmbrunn*⁸ (pol. Wojcieszycie koło Cieplic). Z kolei Friedrich Zimmermann uznaje, że *Wojcieszycie* (tutaj noszące niemiecką nazwę *Vogtsdorf*) są dobrem opactwa krzeszowskiego (niem. *ein Grüssausches Stiftsguth*), jednak z jakiegoś powodu nie podaje tej nazwy wyliczając czterdzieści wiosek klasztornych. Tak więc *Vogtsdorf* może być 41 (lub też 43) wioską, współcześnie jakby przeoczoną⁹. Jednakże status jej własności nie jest dla mnie do końca jasny, gdyż „*wieś leżała w obrębie dóbr hrabiów von Schaffgotschów, jakkolwiek często występowała jako własność prebendy cieplickiej*”¹⁰. Niewątpliwie temat dóbr klasztoru cystersów z Krzeszowa wymaga dokładniejszego zbadania, a odpowiedź na rodzące się wątpliwości może przynieść analiza dawnych ksiąg.

7 Z. Sarnecki, B. Szarek, Kotlina Kamiennogórska. Przewodnik turystyczny, [16]s.129.

8 A. Rose, *Kloster Grüssau*, [15]s.54.

9 Śmiem podejrzewać, że wioskę tę przeoczył np. Przemysław Wiszewski w swojej publikacji „Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic”, [20]s.295. Analizując tabelę zawierającą „Przychody klasztoru w Krzeszowie ze świadczeń opłacanych przez mieszkańców wsi klasztornych około 1730 roku” zauważa on, że dane dla wioski *Voigtsdorf* występują dwukrotnie: „Biorąc pod uwagę podwojenie w źródle danych dla tej ostatniej wsi, można się zastanawiać, czy nie mamy tu do czynienia z ułomnością przekazu, który objął tylko część źródeł dochodu, a w wyjątkowych jedynie przypadkach oddał całość wartości świadczeń na rzecz klasztoru. Brak danych utrudnia nam rozstrzygnięcie tej zagadki”. Być może rozstrzygnięciem owej zagadki jest spostrzeżenie, że nie są to podwojone dane dla jednej wsi, lecz dane dotyczące dwóch wiosek o takiej samej nazwie?

10 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 4, Kotlina Jeleniogórska*, [18]s.490-491.

Swoje poszukiwania postanowiłem rozpocząć od szczegółowej analizy monumentalnego dzieła Friedricha Zimmermanna „*Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*”. To trzynastotomowe opisanie Śląska powstało w drugiej połowie XVIII wieku, a więc jeszcze przed sekularyzacją klasztoru. Odnalazłem tu wszystkie interesujące mnie wzmianki o klasztorze krzeszowskim i jego posiadłościach, a wyniki poszukiwań we własnym zakresie przetłumaczyłem. W ten sposób powstał wybór materiałów źródłowych, pochodzących z jednej książki i dotyczących tematyki krzeszowskiej. Pierwotnie miałem zamiar włączyć te materiały do opracowania kompleksowo opisującego całość dóbr klasztoru krzeszowskiego, jednak zdanie zmieniłem.

Po pierwsze nie wiem, kiedy (lub też: czy kiedykolwiek) uda mi się zrealizować zamiysł opisanie wszystkich posiadłości tutejszego opactwa. Po drugie zaś objętość i liczba zimtermannowskich opisów mogłaby być w pewnym sensie kłopotem; warto je zacytować w całości, ale objętość cytatów w publikacji powinna mieć przecież jakieś sensowne granice.

Dlatego też postanowiłem komplet zebranych materiałów opracować w postaci publikacji „*Dobra klasztoru cystersów z Krzeszowa opisane przez Friedricha Zimmermanna*”. Nie jest to kompletny opis znanych mi dóbr opactwa krzeszowskiego, a jedynie zbiór wybranych fragmentów z opracowania Friedricha Zimmermanna.

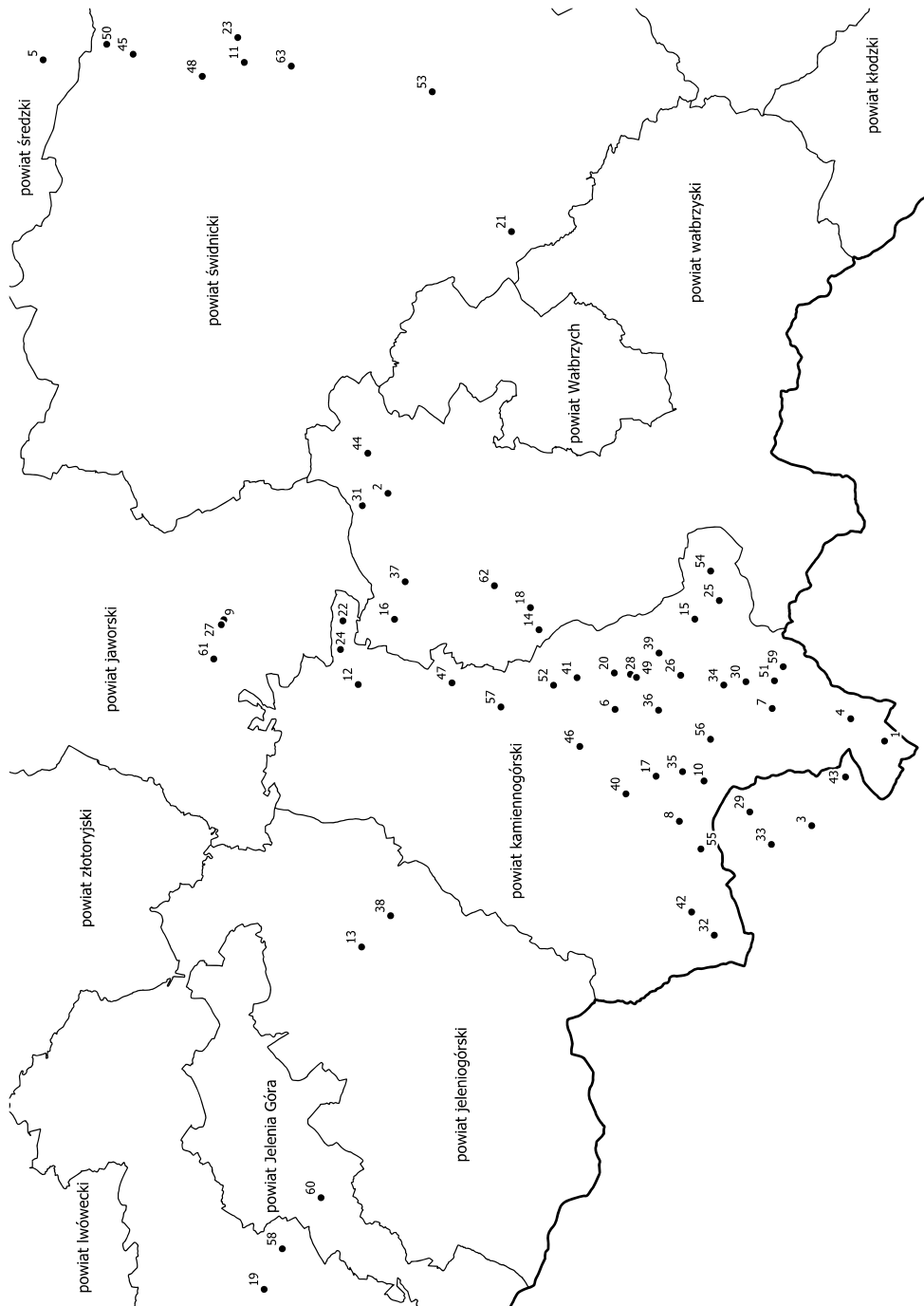
Ponieważ moja znajomość języka niemieckiego jest dość słaba, toteż tłumaczenie wybranych stron stało się dla mnie okazją do jego nauki. Jednakże jestem realistą i dość krytycznie oceniam efekty moich amatorskich przekładów, dlatego też przytaczane fragmenty przedstawiam także w ich oryginalnym, niemieckojęzycznym zapisie.

Liczne opisy wiosek zilustrowałem odpowiadającymi im skanami fragmentów stron z książki Friedricha Zimmermanna, co powala ujrzeć ich wygląd na własne oczy. Jednak skany wszystkich tomów „*Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*” można bezpłatnie pobrać z bibliotek cyfrowych¹¹, dlatego też za bezcelowe uznałem zamieszczanie takiego odwzorowania dla każdego z przywoływanych fragmentów.

Marian Gabrowski
marian.gabrowski@gmail.com

Polkowice, kwiecień 2020 roku.

11 Na przykład ze strony: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/8760>

Ilustracja 1: Mapa wzmiankowanych przez Friedricha Zimmermanna dóbr cystersów krzeszowskich. Objaśnienie oznaczeń liczbowych w tabeli 1.

Tabela 1: Legenda do mapy dóbr cystersów krzeszowskich z ilustracji 1.

Lp.	nazwa niemiecka	nazwa współczesna	powiat lub kraj	własność od	własność do	uwagi
1	Albendorf	Krzeszyn	kamiennogórski	1378		
2	Alt-Reichenau	Stare Bogaczowice	wałbrzyski			
3	Bernsdorf	Bernartice	Republika Czeska	od 1576 do 1609	?	
4	Bertelsdorf	Uniemyśl	kamiennogórski	1367		
5	Bertholdsdorf	Gościśław	średzki			
6	Bethlehem	Betlejem	kamiennogórski			osada – pustelnia
7	Blasdorf	Błażejów	kamiennogórski			
8	Buchwald	Bukówka	kamiennogórski	1375 (1399)		
9	Burg Bolkenhain	zamek Bolków	jaworski	1703 (1708)		zamek
10	Dittersbach	Jurkowice	kamiennogórski			
11	Eckersdorf	Bożanów	świdnicki	1694		
12	Einsiedel	Pustelnik	kamiennogórski	1703 (1708)		
13	Fischbach	Karpniki	jeleniogórski	1777	1784	
14	Forst	Borówno – część	wałbrzyski			
15	Gärtelsdorf	Gorzyszów	kamiennogórski			
16	Giesmannsdorf	Gostków	wałbrzyski	1703 (1708)		
17	Grunau	Lubawka – część	kamiennogórski			część miasta
18	Hartau	Borówno – część	wałbrzyski			
19	Hayn	Gaje	jeleniogórski			przysiółek
20	Herrmsdorf	Krzeszów – część	kamiennogórski			
21	Hohen-Giersdorf	Modliszów	świdnicki	1359	1532	
22	Hohen-Helmsdorf	Nagórník	kamiennogórski	1703 (1708)		
23	Kallendorf	Kalno	świdnicki	1369		
24	Kazen graben	Kocików	kamiennogórski	1703 (1708)		przysiółek
25	Kindelsdorf	Dobromyśl	kamiennogórski			
26	Klein-Heinersdorf	Jawiszów	kamiennogórski	1385		
27	Klein-Waltersdorf	Bolków – część	jaworski	1703 (1708)		
28	Kloster Grüssau	Krzeszów – część	kamiennogórski			
29	Königshain	Královec	Republika Czeska	od 1576 do 1609	?	
30	Krazbach	Olszyny – część	kamiennogórski			
31	Krönstadt	Wrony	wałbrzyski			przysiółek
32	Kunzendorf	Niedamirów	kamiennogórski	1399		
33	Lampersdorf	Lampertice	Republika Czeska	od 1576 do 1609	?	
34	Leutmannsdorf	Olszyny – część	kamiennogórski			
35	Liebau	Lubawka	kamiennogórski			
36	Lindenau	Lipienica	kamiennogórski			
37	Neu-Reichenau	Nowe Bogaczowice	wałbrzyski			
38	Neudorf	Stróżnica	jeleniogórski		1784	
39	Neuen	Krzeszówek	kamiennogórski			
40	Ober-Blasdorf	Błażkowa Górna	kamiennogórski			
41	Ober-Zieder	Czadrów	kamiennogórski			
42	Oppau	Opawa	kamiennogórski	1399		
43	Putschsdorf	Bečkov	Republika Czeska	od 1576 do 1609	?	
44	Quolsdorf	Chwaliszów	wałbrzyski	1324		
45	Raaben	Kruków	świdnicki	1381 (1383)		
46	Reich-Heinersdorf	Przedwojów	kamiennogórski			
47	Ruhbank	Sędziszów	kamiennogórski			
48	Saarau	Żarów	świdnicki		1357	
49	Sandgrube	Krzeszów – część	kamiennogórski			przysiółek
50	Sasterhausen	Zastruże	świdnicki	po 1626		
51	Schömburg	Chełmsko Śląskie	kamiennogórski	1343		
52	Schönwiese	Łąka	kamiennogórski			przysiółek
53	Schreibendorf	Świdnica – część	świdnicki	1352	1532	
54	Trautliebersdorf	Kochanów	kamiennogórski	1364		
55	Tschöpsdorf	Szczepanów	kamiennogórski	1399		
56	Ullersdorf	Ulanowice	kamiennogórski			
57	Vogelsdorf	Ptaszków	kamiennogórski	1297	?	
58	Vogtsdorf	Wojcieszyce	jeleniogórski			
59	Voigtsdorf	Wójtowa	kamiennogórski	1297 (?)		
60	Warmbrunn	Cieplice	Jelenia Góra	1403		prepozytura
61	Wiesau	Bolków-Zdrój	jaworski			
62	Wittgendorf	Witków	wałbrzyski	1376		
63	Würben	Wierzba	świdnicki	1326 i 1446		

I. LOKALIZACJA DÓBR

Moja lektura zimmermannowskiego opisu Śląska miała na celu zidentyfikowanie i przetłumaczenie tych fragmentów, które wspominają o dobrach klasztoru cystersów z Krzeszowa. Udało mi się zlokalizować ponad sześćdziesiąt miejsc przypisywanych krzeszowskiemu zakonnikom, przy czym nie wszystkie podówczas należały do cystersów. Przykładem mogą być zakupione przez opata Kaspara II Eberta cztery wioski znajdujące się dziś po czeskiej stronie granicy: *Königshain* (czes. *Královec*), *Bernsdorf* (czes. *Bernartice*), *Lampersdorf* (czes. *Lampertice*) i *Putschsdorf* (czes. *Bečkov*).

Wzmiankowane jest też kilka wiosek utraconych przed wiekami, jak *Hohen-Giersdorf* (pol. *Modliszów*), *Saarau* (pol. *Żarów*), *Schreibendorf* (pol. *Świdnica – część*) i w pewnym sensie *Vogelsdorf* (pol. *Ptaszków*).

Z kolei dwie z wymienionych wiosek sprzedano zaledwie dwa lata przed wydaniem opisującego je tomu, mowa tu o miejscowościach *Fischbach* (pol. *Karpniki*) i *Neudorf* (pol. *Stróżnica*).

Należy też zauważyć, że w opisie Friedricha Zimmermanna nie wszystkie miejscowości należące niegdyś do krzeszowskich cystersów opatrzone takową wzmianką, przykładami mogą być wioski *Pfaffendorf* (pol. *Szarocin*), *Nieder-Salzbrunn* (pol. *Szczawienko*), czy też w pewnym sensie *Nieder-Blasdorf* (pol. *Błażkowa Dolna*) i *Vogelsdorf* (pol. *Ptaszków*).

Tabela 2: Opis dóbr znajdujących się w wioskach utraconych w 1784 roku oraz sumy dóbr będących w posiadaniu krzeszowskich cystersów przed tą datą.

Lp.	nazwa niemiecka	nazwa polska	mieszkańcy	kościół katolicki	kościół ewangelicki	plebania	szkoła	dwór	folwark	młyn	browar	bielnik	folusz	kmiecie	zagrodnicy	chatownicy
1	Fischbach	Karpniki	1253	1	1	2	1		1	2				21	106	67
2	Neudorf	Stróżnica	420							1				6	32	26
3	Zusammen:	Razem:	1673	1	1	2	1		1	3				27	138	93

Tabelle 2 Pos. 3	tabela 2 pozycja 3	1673	1	1	2	1			1	3				27	138	93
Tabelle 3	tabela 3	22555	14	3	13	15	4		18	42	1	4	1	636	667	1936
Zusammen:	Razem:	24228	15	4	15	16	4		19	45	1	4	1	663	805	2029

Tabela 3: Opis dóbr będących w posiadaniu krzeszowskich cystersów w czasach Friedricha Zimmermanna.

Lp.	nazwa niemiecka	nazwa polska	mieszkańcy	kościół katolicki	kościół ewangelicki	plebania	szkoła	dwór	folwark	młyn	browar	bielnik	folusz	kmiecie	zagrodnicy	chatupnicy
1	Albendorf	Okrzeszyn	712	1		1	1			2				33	6	77
2	Alt-Reichenau	Stare Bogaczowice	1737	1	1	2	2	1	1	4				62	23	184
3	Bertelsdorf	Uniemyśl	568							1				31	5	59
4	Bertholdsdorf	Gościław	354	1		1	1		2		1			16	18	7
5	Blasdorf	Błażejów	568						1	2				33		70
6	Buchwald	Bukówka	573							1				22		63
7	Dittersbach	Jurkowice	409							1				24		39
8	Eckersdorf	Bożanów	125											7	7	7
9	Einsiedel	Pustelnik	360							1					61	3
10	Forst	Borówno – część	261												25	20
11	Gärtelsdorf	Gorzyszów	515							3				20	2	79
12	Giesmannsdorf	Gostków	906	1	1	2	2		1	1				29	53	58
13	Hartau	Borówno – część	252												23	19
14	Herrmsdorf	Krzeszów – część	1285	1		1	1		1	2				29	20	174
15	Hohen-Helmsdorf	Nagórniki	441						1	1				7	52	21
16	Kallendorf	Kalno	214						1					11	12	10
17	Kindelsdorf	Dobromyśl	456												16	56
18	Klein-Heinersdorf	Jawiszów	444							1				25		67
19	Klein-Waltersdorf	Bolków – część	230					1	1	2					21	20
20	Krazbach	Olszyny – część	285							1					26	31
21	Kunzendorf	Niedamirów	574							1				23		93
22	Leutmannsdorf	Olszyny – część	327							1				21		40
23	Liebau	Lubawka	1577	2												
24	Lindenau	Lipienica	332						1					10	9	45
25	Neu-Reichenau	Nowe Bogaczowice	425						1	1				16		60
26	Neuen	Krzeszówek	186	1		1	1							4	6	25
27	Ober-Blasdorf	Błażkowa Górna	181							1				9		22
28	Ober-Zieder	Czadrów	475							2		1		17		57
29	Oppau	Opawa	588	1		1	1			1				23		86
30	Quolsdorf	Chwaliszów	671				1			2				26	27	56
31	Raaben	Kruków	249						1	1					11	17
32	Reich-Heinersdorf	Przedwojów	577				1			1				25	2	8
33	Ruhbank	Sędziszów	214					1	1	1		2			30	9
34	Sasterhausen	Zastruże	134					1	1	1					16	2
35	Schömburg	Chełmsko Śląskie	1462	1											2	
36	Trautliebersdorf	Kochanów	587	1		1	1							20	10	53
37	Tschöpsdorf	Szczepanów	290											20	1	31
38	Ullersdorf	Ulanowice	74						1						13	
39	Vogtsdorf	Wojcieszyce	1218	1	1	1	1		1	1				26	101	85
40	Voigtsdorf	Wójtowa	365							1					19	48
41	Wiesau	Bolków-Zdrój	149						1	1			1		14	12
42	Wittgendorf	Witków	785	1		1	1			2		1		28	7	98
43	Würben	Wierzba	420	1		1	1		1	1					48	25
Zusammen:			22555	14	3	13	15	4	18	42	1	4	1	636	667	1936

Przedstawione w tabeli 3 zestawienie wyszczególnienia składniki dóbr będących własnością krzeszowskich cystersów. Nie można jednak traktować go jako całkowicie kompletne, najdobitniej świadczy o tym informacja tylko jednym browarze; z całą pewnością w dobrach klasztornych było ich o wiele więcej.

W opisie miast *Liebau* (pol. *Lubawka*) i *Schömborg* (pol. *Chełmsko Śląskie*) nie wymieniono także młynów, choć w każdym z tych miast mieszkało po jednym młynarzu. Lubawski młyn znajdował się na terenie dawnej wioski *Grunau*, ówczesnie włączonej do miasta, jednak pominięto go w opisie miasta. Warto w tym miejscu też zauważyć, że Friedrich Zimmermann wymienia w dobrach klasztornych 42 młyny, z czego 41 młynów to młyny wodne (niem. *Wassermühle*), a tylko jeden młyn wiatrowy (niem. *Windmühle*); znajdował się on w wiosce *Hohen-Helmsdorf* (pol. *Nagórnik*).

W tabeli 5 znajduje się zestawienie wzmiankowanych przez Friedricha Zimmermanna kościołów i kaplic w dobrach klasztoru krzeszowskiego. Aż przy sześciu świątyniach katolickich umieszczona została adnotacja, że zostały one odzyskane z rąk ewangelików w 1654 roku.

Z kolei w trzech miejscowościach: *Alt-Reichenau* (pol. *Stare Bogaczowice*), *Giesmannsdorf* (pol. *Gostków*) i *Vogtsdorf* (pol. *Wojcieszyce*) znajdowały się kościoły ewangelickie. Chciałbym też zauważyć, że dość zaskakujące, przynajmniej dla mnie, są dane dotyczące liczby ślubów, chrztów i pogrzebów, niestety podane tylko dla dwóch miejscowości. Choć wioski te były własnością klasztoru katolickiego, to sądząc z proporcji udzielanych sakramentów, aż $\frac{3}{4}$ tutejszych mieszkańców było ewangelikami.

Tabela 4: Liczba sakramentów w kościołach katolickich i ewangelickich.

miejsowość:	kościół:	śluby	chrzciny	zgony	razem
Alt-Reichenau Stare Bogaczowice	ewangelicki	10	100	79	189
	katolicki	4	54	36	94
Giesmannsdorf Gostków	ewangelicki	17	93	97	207
	katolicki	3	26	18	47
razem:	ewangelicki	27	193	176	396
	katolicki	7	80	54	141
%	ewangelicki	79 %	71 %	77 %	74 %
	katolicki	21 %	29 %	23 %	26 %

Tabela 5: Kościoły i kaplice w dobrach klasztornych.

Lp.	miejsowość:	rodzaj:	wyznanie:	uwagi:
1	Albendorf Okrzeszyn	kościół	katolicki	
2	Alt-Reichenau Stare Bogaczowice	kościół	ewangelicki	
3	Alt-Reichenau Stare Bogaczowice	kościół	katolicki	odzyskany 23 stycznia 1654 roku
4	Bertholdsdorf Gościśław	kościół	katolicki	odzyskany w 1654 roku
5	Giesmannsdorf Gostków	kościół	ewangelicki	
6	Giesmannsdorf Gostków	kościół	katolicki	odzyskany 24 stycznia 1654 roku
7	Herrmsdorf Krzeszów – część	kościół	katolicki	odzyskany 21 lutego 1654 roku
8	Kloster Grüssau Krzeszów – część	kościół	katolicki	św. Józefa
9	Kloster Grüssau Krzeszów – część	kościół klasztorny	katolicki	
10	Liebau Lubawka	kościół	katolicki	Święta Maria w Dolinie
11	Liebau Lubawka	kościół cmentarny	katolicki	Świętego Krzyża
12	Neuen Krzeszówek	kościół	katolicki	odzyskany 9 kwietnia 1654 roku
13	Oppau Opawa	kościół	katolicki	
14	Sasterhausen Zastruże	kaplica	katolicka	
15	Schömborg Chełmsko Śląskie	kaplica	katolicka	św. Anny
16	Schömborg Chełmsko Śląskie	kościół	katolicki	
17	Trautliebersdorf Kochanów	kościół	katolicki	
18	Ullersdorf Ulanowice	kościół	katolicki	Czternastu Świętych Wspomożycieli
19	Vogtsdorf Wojcieszyce	kościół	ewangelicki	
20	Vogtsdorf Wojcieszyce	kościół	katolicki	
21	Warmbrunn Cieplice	kościół	katolicki	św. Jana Baptysty
22	Wittgendorf Witków	kościół	katolicki	
23	Würben Wierzbną	kościół	katolicki	odzyskany w 1654 roku

W zestawieniu brakuje kościoła w wiosce *Bertelsdorf* (pol. *Uniemyśl*), choć inne źródła podają, że istniał on już w owym czasie¹²; pominięty został też drugi kościół w wiosce *Albendorf* (pol. *Okrzeszyn*), być może uznano go za kaplicę cmentarną.

Jednak największym zaskoczeniem jest istnienie kościoła w wiosce *Herrmsdorf* (dziś część miejscowości *Krzeszów*). Świątynia ta miała być odzyskana przez katolików 21 lutego 1654 roku, zapewne z rąk ewangelików; miała też znajdować się tu plebania i budynek szkoły. Jednak o jaki kościół tutaj chodzi? W opisie klasztoru *Grüssau* (pol. *Krzeszów*) opisano dwa kościoły, św. Józefa i klasztorny, a trzeci tutejszy kościół, pod wezwaniem św. Anny, miał się znajdować na wzgórzu w pobliżu *Grüssau* (pol. *Krzeszów*). Z kolei w przylegającej do krzeszowskiego klasztoru wiosce *Herrmsdorf* żadnego kościoła nie było, przynajmniej ja nigdy nie napotkałem na wzmianki o nim. Funkcję kościoła parafialnego miał pełnić kościół św. Józefa.

Wydaje się więc, że najbardziej prawdopodobnym wyjaśnieniem jest zwykle nieporozumienie. Mogę nawet pokusić się o stwierdzenie, że być może pomyłono tu *Herrmsdorf* z wioską *Herrmannsdorf*, w której opisie czytam: „*Herrmannsdorf* (pol. *Męcinka*), 1 mila od *Jauer* (pol. *Jawor*), lub katolicki *Hermsdorf*, również jest własnością tego opactwa, i posiada 1 kościół katolicki, który był do 21 lutego 1654 roku ewangelickim, w którym proboszczem jest cysters z *Leubus* (pol. *Lubiąż*); 1 plebania oraz 1 dom nauczyciela (...)”¹³.

W powyższym opisie jest mowa o wiosce z kościołem katolickim, który do 21 lutego 1654 roku był kościołem ewangelickim, obok plebania i budynek nauczyciela, a więc szkolny; dodatkowo własność klasztoru cysterskiego – wszystko jak w opisie miejscowości *Herrmsdorf*. Tak więc pomylenie wioski *Herrmsdorf* (zresztą nazwa ta była prawdopodobnie błędna, a poprawna forma *Hermsdorf* używana była przez *Friedricha Zimmermanna* w innych miejscach¹⁴) z wioską nazywaną *Herrmannsdorf* lub *Hermsdorf* wydaje się dość prawdopodobne.

12 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory, [19]s.318-319.

13 F. Zimmermann, *Beyträge...* VI, [24]s.43; „*Herrmannsdorf*, 1 Meile von *Jauer*, oder katholisch *Hermsdorf*, ist eben dieses Stifts Eigenthum, und hat 1 katholische, bis zum 21. Febr. 1654 evangelisch gewesene Kirche, an welcher ein Cisterzienser aus *Leubus* als Pfarrer stehet; 1 Pfarr- 1 Schulmeisterwohnung (...)”.

14 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.118; „*Hermsdorf* Größ”.

2. KLASZTOR GRÜSSAU

„Część siódma. Klasztor ziemski Grüssau¹⁵. Grüssau (pol. Krzeszów) jest książęcym opactwem cystersów w dolnośląskim księstwie Schweidniz (pol. Świdnica), leżącym jedną milę od Landshutt (pol. Kamienna Góra) w milej dolinie niedaleko czeskiej granicy. To niegdyś pustynne i dzikie miejsce zostało w 1240 roku przeznaczone przez Henryka II Pobożnego, syna św. Jadwigi, benedyktynom z klasztoru Oppatowiz (czes. Opatovice) w okręgu Königgrätz (czes. Hradec Králové). Ponieważ z powodu swojej śmierci w bitwie z Tatarami pod Liegniz (pol. Legnica) książę ten nie mógł zrealizować swojego planu, dlatego też jego żona Anna, córka czeskiego króla Bolesława, za pozwoleniem jej synów Bolesława i Konrada, podarowała Grüssau (pol. Krzeszów), w dawnych dokumentach nazywany też Gresobor, Kresobor lub Grüssobor, benedyktynom, wystawiając w 1242 roku dokument fundacyjny. Jednakże w 1289 roku opat benedyktyński Tschaska, za zgodą swojego konwentu, przekazał Grüssau (pol. Krzeszów) księciu Bolkowi ze Schweidniz (pol. Świdnica) i Jauer (pol. Jawor) za sumę 240 polskich grzywien czystego srebra, być może ze względu na ostrość klimatu tego miejsca, pod następującym warunkiem: że ponownie miejsce to użyte będzie na cele duchowej fundacji. Bolko, kierowany swą osobliwą sympatią do zakonu cysterskiego, podarował cystersom to miejsce wraz z wybudowanym dla nich w 1292 roku kościołem i powołał duchownych tego zakonu z klasztoru w Heinrichau (pol. Henryków) do Grüssau (pol. Krzeszów); gdzie”¹⁶.

15 Akapit ten opatrzony jest następującym przypisem dolnym „1) Większość wiadomości historycznych pochodzi od o. Josepha”; „1) Die meisten historische Nachrichten sind vom Herrn P. Joseph”.

16 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.87-88; „Siebender Abschnitt. Von dem Feldkloster Grüssau. Grüssau, ist eine fürstliche Abtey Cisterzienser-Ordens, in dein Niederschlesischen Fürstenthum Schweidniz, eine Meile von Landshutt in einem angenehinen Thal ohnweit der böhmischen Gränze gelegen. Dieser ehemals wüste und wilde Ort wurde im Jahr 1240 von Heinrich II. dem frommen, einem Sohne der heiligen Hedwig den Benediktinern aus dem Kloster Oppatowiz im Königgräzer Kreise gewidmet. Weil dieser Fürst aber an der Ausführung seines Vorhabens durch den Tod in der Schlacht wider die Tartarn bey Liegniz gehindert wurde, so führte solches seine Gemahlin Anna, eine Tochter des böhmischen Königs Boleslaus, mit Bewilligung ihrer Söhne Boleslaus und Konrads aus, und schenkte Grüssau, oder nach alten Urkunden Gresobor, Kresobor, Grüssobor, den Benediktinern unter aufgerichteten Fundations-Iustrument in Jahr 1242. Allein 1289 trat der Benediktiner Abt Tschaska mit Einwilligung seines Konvents unter einer Kaufsumme um 240 Mark reines Silber polnischen Gewichts Grüssau, vielleicht wegen allzu großer Rauigkeit des Orts, an den Herzog Bolko zu Schweidniz und Jauer wieder ab, mit der Bedingniß: daß es abermal zu einer geistlichen Stiftung verwendet würde. Bolko, von seiner sonderbaren Neigung gegen den Cisterzienserorden angetrieben, schenkte diesen Ort nebst der von ihm 1292 erbauten Kirche den Cisterziensern, und

„1. Theodorik I został pierwszym opatem; panował przez 6 lat, kupił dla opactwa dobra Voglinsdorf (Voigtsdorf) i zmarł w roku 1298. Po nim w tymże samym roku”¹⁷.

„2. Heinrich I został wybrany; podczas jego pięcioletniego panowania książę Bolko założyciel zmarł w 1304 roku¹⁸. Kupił on opuszczone wówczas dobra Kindelsdorf (pol. Dobromyśl) dla klasztoru za 14 kop groszy od Frizko von Tannenberg i zmarł w 1304 roku. W jego miejsce przyszedł”¹⁹.

„3. Nikolaus I jednak zmęczony zmartwieniami zrezygnował z honorowego stanowiska po siedmiu latach urzędowania, dlatego w 1311 roku”²⁰.

„4. Heinrich II Kammerarius został wybrany, uzyskał on od papieża Johanna XXII potwierdzenie książęcej fundacji i zwiększył dochody klasztoru. Za jego czasów zmarł książę Bernhard ze Schweidniz (pol. Świdnica), syn Bolka; rządził przez 22 lata i zmarł w 1332 roku. Jego następcą był”²¹.

„5. Nikolaus II. On i rycerz Konrad von Czirn kupili od kuratorów Nako von Skaliza miasteczko Schömborg (pol. Chełmsko Śląskie) wraz z przynależnymi do niego 6 wioskami za 280 kop groszy, przy czym tenże Nikolaus dał 100 kop z takim warunkiem: że von Czirn wraz z małżonką będą posiadać i cieszyć się tymi dobrami za życia, ale po ich śmierci trafią one do klasztoru; tak się też właśnie stało. Przyniósł on w ciągu 20 lat swojego panowania wiele korzyści dla klasztoru i zmarł w 1352 roku, kiedy”²².

berufte aus dem Kloster Heinrichau Geistliche dieses Ordens nach Grüssau; denen”.

17 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.88; „1. Theodorik I. als erster Abt vorstund; er regierte 6 Jahr; kaufte das Guth Voglinsdorf (Voigtsdorf) zum Stift, und starb 1298. Nach ihm ward in diesem Jahr”.

18 Przy czym w 1304 roku zmarł tenże opat Heinrich I, zaś Bolko I umarł w roku 1301.

19 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.88; „2. Heinrich I. erwählt; während dessen fünfjährigen Regierung gieng Herzog Bolko der Stifter 1304 mit Tode ab. Er kaufte das damals wüste Guth Kindelsdorf zum Kloster um 14 Mark Groschen von Frizko von Tannenberg, und starb 1304. Statt seiner kam”.

20 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.88; „3. Nikolaus I. legte aber der Sorgen müde nach einem siebenjährigen Amte seine Ehrenstelle nieder, da den 1311”.

21 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.88-89; „4. Heinrich II. Kammerarius erwählt ward; er wirkte vom Pabst Johann XXII. die Bestättigung der fürstlichen Stiftungen aus, und vergrößerte die Einkünfte des Klosters. Zu seiner Zeit starb 1326 Herzog Bernhard zu Schweidniz des Bolkos Sohn; er regierte 22 Jahr und gieng 1332 mit Tode ab. Sein Nachfolger war”.

22 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.89; „5. Nikolaus II. Er und der Ritter Konrad von Czirn kauften von den Vormündern des Nako von Skaliz das Städtchen Schömborg nebst dazu gehörigen 6 Dörfern vor 280 Mark Groschen, wozu dieser Nikolaus 100 Mark gab, mit der Bedingniß: daß der von Czirn nebst seiner Ehefrau bey ihren Lebzeiten diese Güther besitzen und genießen möchten, nach beyder Tode aber solche dem Stift heimfallen sollten; so auch geschehen. Er schafte während seiner 20jährigen Regierung dem Kloster viele Vorthelle, und starb 1352, wo”.

„6. Helvik został wybrany; cieszył się tą godnością tylko przez 5 lat i zmarł w 1357 roku”²³.

„7. Heinrich III piastował ten urząd przez 3 lata, odszedł wraz ze swoją śmiercią w 1360 roku”²⁴.

„8. Nikolaus III Kestner, został wybrany w 1360 roku w miejsce poprzednika; w jego czasach umarł w 1367 roku Boleslaus²⁵, ostatni książę księstwa świdnicko-jaworskiego, syn Bernharda i wnuk fundatora Bolka, po tym jak nie tylko potwierdził nadania ojca i dziadka dla klasztoru, ale także powiększył je o nowe. Opat ten bardzo troszczył się o dobro klasztoru i zmarł po 14 latach pełnienia godności w 1374 roku”²⁶.

„9. Heinrich IV urodzony w Probsthain był jego następcą; doszedł do tego urzędu w roku śmierci swojego poprzednika, kupił w 1376 roku od Hansa von Seidliza dobra Wittgendorf (pol. Witków) dla klasztoru, panował 9 lat i przez swoją śmierć opuścił opactwo”²⁷.

„10. Johann I Baumschabe, który został wybrany w 1383 roku, po 4 latach dobrowolnie zrezygnował ze swojego rządzenia, dlatego też w 1387 roku jego miejsce zajął”²⁸.

„11. Peter, Appenrode, pełnił swój urząd przez 8 lat i zmarł w 1395 roku”²⁹.

„12. Nikolaus IV pochodził z Liegnitz (pol. Legnica), piastował to zaszczytne stanowisko przez 4 lata, zmarł w 1399 roku i nastąpił po nim”³⁰.

23 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.89; „6. Helvik erwählt wurde; er genoß diese Würde nur durch 5 Jahr und starb 1357”.

24 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.89; „6. Helvik erwählt wurde; er genoß diese Würde nur durch 5 Jahr und starb 1357”.

25 Bolko II Mały zmarł w 1368 roku.

26 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.89; „8. Nikolaus III. Kestner, wurde 1360 statt des vorhergehenden erwählt; zu seiner Zeit starb 1367 Boleslaus der letzte Herzog der Fürstenthümer Schweidnitz und Jauer, ein Sohn Bernhards, und Enkel des Stifters Bolko, nachdem er zuvor die von seinem Vater und Großvater dem Stift erwiesene Wohlthaten nicht nur bestätigt, sondern selbst mit neuen vermehrt hatte. Dieser Abt war sehr für das Beste des Klosters besorgt, und starb nach einer 14jährigen Würde im Jahr 1374”.

27 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.90; „9. Heinrich IV. von Probsthain gebürtig, war sein Nachfolger; gelangte in dem Sterbejahr seines Vorgängers zu diesem Amte, kaufte 1376 von Hans von Seidlitz das Guth Wittgendorf zum Kloster, regierte 9 Jahr, und überließ durch seinen Tod die Abtei dem”.

28 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.90; „10. Johann I. Baumschabe, welcher 1383 erwählt wurde, nach 4 Jahren aber seine Regierung freywillig niederlegte, da denn 1387 an seine Stelle kam”.

29 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.90; „11. Peter, Appenrode, stand seinem Amte 8 Jahr vor, und starb 1395”.

30 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.90; „12. Nikolaus IV. war von Liegnitz gebürtig, bekleidete diese Ehrenstelle 4 Jahr lang, starb 1399 und ihm folgte”.

„13. Heinrich V, który również cieszył się tą godnością tylko przez 4 lata”³¹.

„14. Nikolaus V obywatel miasta Goldberg (pol. Złotoryja), został wybrany po śmierci Heinricha w 1403 roku. W pierwszym roku jego panowania rycerz Gotsche-Schaf ufundował prepozyturę dla 1 prepozyta i 4 duchownych w Warmbrunn (pol. Cieplice) koło Hirschberg (pol. Jelenia Góra) i za zgodą biskupa z Breslau (pol. Wrocław) przekazał je opactwu Grüssau (pol. Krzeszów); opat kupił także dla klasztoru połowę wsi Würben (pol. Wierzbna) od Johanna von Rohnau. Lecz niedługo przeżył Nikolaus ponure czasy, bo w 1426 roku najechali husyci, klasztor całkowicie spłądowali i podpalili, a 70 zakonników zamordowali. Sam opat uniknął śmierci, uciekł do Schweidniz (pol. Świdnica) i tam zmarł w żałobie po tym, jak przez 28 lat przewodniczył klasztorowi w dobrych i złych czasach. Po nim przyszedł w 1431 roku”³².

„15. Michael I panował on 5 lat, wycierpiał wielu nieszczęść i zmarł 1436 roku”³³.

„16. Johann II kupił dla opactwa drugą połowę wsi Würben (pol. Wierzbna) od Nikolausa Austena von Ebersdorf za 100 marek, doświadczył klęski wielkiego głodu i zmarł po 10 latach godności w 1446 roku”³⁴.

„17. Michael II otrzymał od Vladisłausa, króla Węgier i Czech, potwierdzenie wszystkich kościelnych przywilejów i wolności klasztoru, nosił tę godność przez 16 lat i zmarł w 1462 roku”³⁵.

„18. Nikolaus IV urodzony w Liebau (pol. Lubawka); jego śmierć nastąpiła w 1490 roku, po tym, jak przewodniczył fundacji przez 28 lat”³⁶.

31 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.90; „13. Heinrich V. der diese Würde ebenfalls nur durch 4 Jahr genoß”

32 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.90; „14. Nikolaus V. ein Goldberger, wurde nach dem Tode Heinrichs 1403 erwählt. Im ersten Jahr seiner Regierung stiftete der Ritter Gotsche-Schaf die Probstei Warmbrunn bey Hirschberg auf 1 Probst und 4 Geistliche, und schenkte solche mit Bewilligung des Bischofs zu Breslau dem Stift Grüssau; desgleichen kaufte der Abt das halbe Dorf Würben vom Johann von Rohnau zum Kloster. Allein bald erlebte Nikolaus betrübte Zeiten; denn 1426 fielen hier die Hufiten ein, ermordeten 70 Geistliche, plünderten das Kloster gänzlich aus, und freckten dasselbe in Brand. Der Abt allein entgieng dem Tode, flüchtete nach Schweidniz und starb daselbst in vielem Kummer, nachdem er in guten und bösen Zeiten dem Stift durch 28 Jahr vorgestanden. Nach ihm kam 1431”.

33 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.91; „15. Michael I. er regierte 5 Jahr, erlitt viel Elend, und starb 1436”.

34 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.91; „16. Johann II. kaufte die andre Hälfte des Dorfes Würben von Nikolaus Austen von Ebersdorf um 100 Mark zum Stifte, erlebte eine große Hungersnoth, und starb nach einer 10jährigen Würde 1446”.

35 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.91; „17. Michael II. erhielt vom König Vladislaus in Ungarn und Böhmen die Konfirmation über alle geistliche Privilegien und Freyheiten des Stifts, trug diese Würde 16 Jahr und starb 1462”.

- „19. Johann III był opatem od roku 1490 do 1506 roku, kiedy to zmarł”³⁷.
- „20. Thomas, panował od 1506 do 8 grudnia 1522 roku”³⁸.
- „21. Franz Büttner, zajmował to honorowe stanowisko od roku 1522 do 17 stycznia 1533 roku”³⁹.
- „22. Michael III został wybrany w 1533 roku, zmarł w 11 maja 1542 roku”⁴⁰.
- „23. Johann IV cieszył się tym zaszczytem tylko od 1542 do 1544 roku; po nim nastąpił”⁴¹.
- „24. Johann V był pierwszym opatem tego klasztoru posiadającym prawo noszenia infuły, panował 10 lat i zmarł w 1554 roku”⁴².
- „25. Benedikt I Bartsch, doszedł do godności opackiej w 1554 roku, zmarł 4 maja 1556 roku”⁴³.
- „26. Anton, Neukirch, przewodniczył klasztorowi w latach 1550–1558, kiedy zmarł. Jego następcą był”⁴⁴.
- „27. Johann IV Tharlan, za jego czasów dobra klasztorne poniosły wielkie szkody z powodu powodzi; zmarł 28 grudnia po 10-letnim panowaniu w 1567 roku. Po nim został wybrany”⁴⁵.
- „28. Kaspar I Hauser, urodzony w Breslau (pol. Wrocław), sprawował swój urząd od 1568 do 1571 roku. Potem nastąpił”⁴⁶.
- „29. Christoph Scholz, wykupił wiele zastawionych dóbr, po trzech latach pozostawił swoją godność w 1574 roku”⁴⁷.

36 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.91; „18. Nikolaus IV. von Liebau gebürtig; sein Tod erfolgte 1490, nachdem er dem Stift 28 Jahr vorgestanden”.

37 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.91; „19. Johann III. war Abt von 1490 bis 1506 wo er starb”.

38 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.91; „20. Thomas, regierte von 1506 bis 1522 den 8. December”.

39 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.91; „21. Franz Büttner, bekleidete diese Ehrenstelle von 1522 bis 1533 den 17. Januar”.

40 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.91; „22. Michael III. wurde erwählt 1533, starb 1542 den 11. May”.

41 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.91; „23. Johann IV. genoß diese Ehre nur von 1542 bis 1544; ihm folgte”.

42 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.92; „24. Johann V. war der erste infulirte Abt des Klosters, regierte 10 Jahr und starb 1554”.

43 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.92; „25. Benedikt I. Bartsch, kam zur aebtlichen Wurde 1554, gieng mit Tode ab 1556 den 4. May”.

44 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.92; „26. Anton, Neukirch, stund dem Kloster von 1550 bis 1558 vor, da er starb. Sein Nachfolger war”.

45 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.92; „27. Johann IV. Tharlan, unter ihn litten die Stifsgüther durch Ueber schwemmung großen Schaden; er starb nach einer 10jährigen Regierung 1567 den 28. Dec. Nach ihm ward erwählt”.

46 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.92; „28. Kaspar I. Hauser, gebürtig von Breslau, verwaltete sein Amt von 1568 bis 1571. Dann folgte”.

47 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.92; „29. Christoph Scholz, er lösete viele verpfändete Güther wieder ein, stunde dem Stift 3 Jahr vor, und hinterließ seine Wurde 1574 dem”

„30. Nikolaus IV Rupert, który w 1575 roku wpadł do studni w Schweidniz (pol. Świdnica) i utonął, po czym w 1576 roku”⁴⁸.

„31. Kaspar II Ebert, doszedł do tego honorowego stanowiska; odkupił za 10000 talarów zastawioną prepozyturę w Warmbrunn (pol. Cieplice), kupił dla opactwa za 13300 talarów 4 wioski: Königshain (czes. Královec), Bernsdorf (czes. Bernartice), Lampersdorf (czes. Lampertice) i Putschdorf (czes. Bečkov), rządził 33 lata i odszedł wraz ze śmiercią w 1609 roku”⁴⁹.

„32. George I Hennig, (Henning) był bardzo stary, kiedy został wyniesiony do tej godności w 1609 roku i zmarł już w 1610 roku”⁵⁰.

„33. Tobias, Haller, był opatem po nim od 1611 do 1616. Potem nastąpił”⁵¹.

„34. Martin, Klave, (Clavei) w imieniu śląskich prałatów swego zakonu został w 1618 roku wysłannikiem na kapitułę generalną do Cisterz (fr. Cîteaux), po powrocie usunął różne stare długie klasztorne, ostatecznie został zamordowany w 1620 roku przez swoich nieposłusznych poddanych z Schömberga (pol. Chełmsko Śląskie)”⁵².

„35. George II Henning, który przejął władzę po wcześniejszych burzliwych i niespokojnych czasach, zmarł w 1622 roku”⁵³.

„36. Adam Wolfgang, z Münsterbergu (pol. Żiębice Śląskie), został wybrany w 1622 roku, zmarł 25 lutego 1633 roku w Ossek (czes. Osek) w Czechach”⁵⁴.

„37. Valentin Rüling, (Küling) z Hesji, został wybrany 11 marca 1633 roku, podczas jego panowania toczyła się wojna trzydziestoletnia. Klasztor, kościół, biblioteka i wszystkie budynki gospodarcze padły łupem pło-
mieni, dobra klasztorne zostały splądrowane i spustoszone przez Szwedów, a sam opat musiał uciekać. Ale po nastaniu pokoju gorliwie

48 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.92; „30. Nikolaus IV. Rupert, welcher 1575 zu Schweidniz in einen Brunnen fiel und ertrank, worauf 1576”.

49 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.92; „31. Kaspar II. Ebert, zu dieser Ehrenstelle gelangte; er löse die verpfändete Probstei Warmbrunn mit 10000 Thlr. ein, kaufte 4 Dörfer, als: Königshain, Bernsdorf, Lampersdorf und Putschdorf vor 13300 Thlr. zum Stifte, regierte durch 33 Jahr und gieng mit Tode ab 1609”.

50 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.92; „32. George I. Hennig, (Henning) war schon sehr alt als er 1609 zu dieser Würde erhoben wurde, und starb bereits 1610”.

51 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.92; „33. Tobias, Haller, war Abt nach ihm von 1611 bis 1616. Dann folgte”.

52 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.93; „34. Martin, Klave, (Clavei) ward 1618 in Namen der schlesischen Prälaten seines Ordens nach Cisterz zum General Ordenskapitel abgesandt, trug nach seiner Heimkunft verschiedene alte Stifthsulden ab, und ward endlich 1620 von seinen widerspenstigen Schömbergischen Unterthanen ermordet”.

53 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.93; „35. George II. Henning, trat nach vorhergehendem seine Regierung imunruhigen und bedrängten Zeiten an, starb 1622”.

54 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.93; „36. Adam Wolfgang, ein Münsterberger, wurde 1622 erwählt, starb 1633 den 25. Februar zu Ossek in Böhmen”.

wspomagał okolice przyległe opactwu. Odbudował kościół i klasztor, uzupełnił bibliotekę wieloma dobrymi książkami, spłacił liczne długi, którymi klasztor był obciążony poprzedniej wojny, ostatecznie zmarł 20 października 1653 roku, po 20 latach dzwigniania urzędu⁵⁵.

„38. Andreas Michaelis, który przez 18 lat był proboszczem w Warmbrunn (pol. Cieplice), został wybrany opatem 26 października 1653 roku, kupił opuszczony Eckersdorf (pol. Bożanów) koło Würben (pol. Wierzbna) i zmarł 23 lipca 1660 roku⁵⁶.

„39. Bernard Rosa, urodzony w Groß-Glogau (pol. Głogów), wybrany został w 1660 roku. Klasztor wiele zawdzięcza temu opatowi; dobra klasztorne wyposażone zostały w nowe i dobre budynki gospodarcze, a jego poddani w częściowo ulepszone, a częściowo całkiem nowe kościoły. Ale szczególną uwagę zwrócił na budynek klasztoru; którego stan był wielce katastrofalny i groził zawaleniem, dlatego też położył on w 1662 roku podwaliny pod nowy klasztor, który jest tym, gdzie obecnie zamieszkują członkowie konwentu. Nie tylko odrestaurował on kościół klasztorny, który został w 1677 roku trafiony przez piorun i spalony, ale także zbudował on w obrębie murów klasztornych drugi kościół ku czci św. Józefa, który nie ma wieży, ponieważ podczas budowy dwie już dość wysokie wieże zawaliły się z winy budowniczego, nie wyrządzając nikomu krzywdy, ale wnętrze jest ozdobione cennymi obrazami al fresco, przedstawiającymi życie przybranego ojca Chrystusa, namalował je Willmann, wzbudzając one zainteresowanie wszystkich znawców. Inny nowy kościół wzniósł tenże opat w Ullersdorf (pol. Ulanowice), poświęcony został on 14 Świętym Wspomożycielom; zbudował także trzeci nowy kościół ku czci św. Anny na wzgórzu w pobliżu Grüssau (pol. Krzeszów). Umarł on końcem 1696 roku, 1 listopada, po tym jak przez 36 lat dostarczał religii katolickiej i opactwu wiele dobra, ale także wypędził wielu ewangelickich tkaczy. Po nim nadszedł⁵⁷.

55 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.93; „37. Valentin Rüling, (Küling) aus Hessen gebürtig, ward 1633 den 11. März erwählt, während seiner Regierung wüthete der dreyßigjährige Krieg. Das Kloster, die Kirche, die Bibliothek, und alle Wirthschaftsgebäude wurden ein Raub der Flammen, die Stiftsgüther von den Schweden ausgeplündert, verwüstet, und der Abt selbst muste entweichen. Nachdem aber die Ruhe hergestellt war, ließ er sich eifrigst angelegen seyn dem Stifte aufzuhelfen. Er bauete die Kirche und das Kloster wieder, versah die Bibliothek in kurzen aufs neue mit vielen guten Büchern, zahlte die häufigen Schulden ab, womit das Stift durch, die vorhergehenden Kriege war beladen worden, und starb endlich, den 20. October 1653, nach einem sorgenvollen 20 Jahr getragnem Amte”.

56 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.93; „38. Andreas Michaelis, war vorher 18 Jahr Probst zu Warmbrunn, wurde 1653 den 26. Octob. zum Abt erwählt, kaufte das wüste Eckersdorf bey Würben, und gieng den 23. Julii 1660 mit Tode ab”.

57 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.94; „39. Bernard Rosa, gebürtig von Groß-Glogau, ward 1660 erwählt. Diesem Abt hat das Stift sehr vieles zu danken; er versah die Klostergüther mit neuen und guten Wirthschaftsgebäuden, und seine Unterthanen theils mit

„40. Dominikus Geyer, urodzony w Neiß (pol. Nysa); został wybrany 22 listopada 1696 roku, zmarł w 1726 roku w wieku 64 lat po trzydziestoletnich rządach w Warbmburnn (pol. Cieplice), gdzie przebywał ze względów zdrowotnych”⁵⁸.

„41. Innocentius Fritsch, z Ottmachau (pol. Otmuchów), uprzednio przeor w Warmbrunn (pol. Cieplice), 11 kwietnia 1727 wybrany legalnie na opata i zatwierdzony przez generała zakonu. Swoją pamięć uwiecznił poprzez ukończenie budowy nowego kościoła klasztorowego, dla którego kamień węgielny został położony 6 czerwca 1728 roku. Niewiele można znaleźć podobnych i jest on podziwiany przez przybyszy. Zmarł 29 września 1734 roku. Po czym”⁵⁹.

„42. Benedikt II Seidel, urodzony w Schweidniz (pol. Świdnica), 6 grudnia 1734 został wybrany, przeżył na swoim urzędzie trzy wojny śląskie, a jego rządy były pełne troski, zmarł 16 października 1763 roku”⁶⁰.

verbesserten theils mit ganz neuen Kirchen. Vorzüglich aber richtete er seine Aufmerksamkeit auf das Klostergebäude; solches war wegen mancherley erlittenen Unglücksfällen sehr baufällig geworden, er legte daher 1662 den Grund zu einem neuen Kloster, welches dasjenige ist, so gegenwärtig von den Konventualen bewohnt wird. Er stellte nicht nur die Stiftskirche wieder her, als solche 1677 durch einen Wetterstral getroffen und ausgebrannt war, sondern er bauete innerhalb der Klostermauer noch eine zweyte Kirche dem heiligen Joseph zu Ehren, welche zwar keinen Thurm hat, weil während dem Bau die zwey schon ziemlich hoch aufgeführten Thürme aus Schuld des Baumeisters einstürzen, ohne jemand zu beschädigen, aber innerlich mit kostbaren Gemälden al Fresco versehen ist; sie stellen das Leben des Nährvaters Christi vor, sind von Willmann gemahlt, und ziehen die Aufmerksamkeit aller Kenner auf sich. Eine andere neue Kirche führte dieser Abt zu Ullersdorf auf, die er den 14 Nothhelfern widmete; und eine dritte ebenfalls neue Kirche bauete er zu Ehren der heiligen Anna auf einer Anhöhe bey Grüssau. Er starb endlich 1696 den 1. Nov. nachdem er durch 36 Jahre der katholischen Religion und dem Stifte viel Nutzen geschafft, aber auch viele evangelische Weber vertrieben hatte. Ihm folgte”.

58 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.95; „40. Dominikus Geyer, von Neiß gebürtig; wurde 1696 den 22. Nov. erwählt, und gieng in einem Alter von 64 Jahren nach einer dreyßigjährigen Regierung 1726 zu Warmbrunn mit Tode ab, wo er sich der Gesundheit wegen aufhielte”.

59 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.95; „41. Innocentius Fritsch, von Ottmachau, vorher Prior zu Warmbrunn, und als Abt den 11. April 1727 nach einer rechtmäßigen Wahl vom General des Ordens bestätigt. Er hat sein Andenken durch die aufgeführte neue Stiftskirche verewigt, wozu 1728 den 6 Junii der Grundstein gelegt wurde. Man findet wenige ihres gleichen, und sie wird von den Fremden bewundert. Er starb 1734 den 29. September. Worauf”.

60 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.95; „42. Benedikt II, Seidel, von Schweidniz gebürtig, den 6. Dec. 1734 erwählt wurde, er durchlebte in seinem Amte die drey schlesischen Kriege, hatte eine kummervolle Regierung, und starb den 16. October 1763”.

„43. Malachias Schönwiese, doszedł do urzędu opata 28 listopada 1763, rządził 4 lata i umarł w obliczu rozmaitych przeciwności 3 grudnia 1767 roku”⁶¹.

„44. Placidus Mundfering, obecnie panujący opat, pochodzi ze Schweidniz (pol. Świdnica), został wybrany 26 stycznia 1768 roku. Podczas swoich rządów zaprowadził nowe budynki gospodarcze w Giesmannsdorf (pol. Gostków), Reichenau (pol. Bogaczowice), Fischbach (pol. Karpniki) i Würben (pol. Wierzbna), ponieważ poprzednie spłonęły w czasie wszelkiego rodzaju nieszczęść. Już bez tego wspaniałemu kościołowi dodał jeszcze więcej splendoru poprzez sprawienie pięknie wyposażonych ołtarzy oraz innych dobrze dobranych ozdób, a współcześnie daje całkiem nowy budynek klasztoru, masywny i duży, budowany ze smakiem i wszelkimi regułami architektury, którego jedno skrzydło już powstało, a po ukończeniu tejże budowy niewiele klasztorów będzie mogło równać się z Grüssau (pol. Krzeszów)”⁶².

„Tak więc fundacja posiada dwa kościoły, a mianowicie kościół św. Józefa, jest on mniejszy, i większy z dwiema doskonałymi wieżami; znajdują się w nim przyjemnie brzmiące organy, chór duchowy o wspaniałej pracy rzeźbiarskiej, oraz obrazy różnych artystów, z których ten znad kaplicy loretańskiej, przedstawiający genealogię Chrystusa, jest szczególnie piękny. Na wschód od kościoła jest wykwinne mauzoleum nazywane kaplicą księżęcą, gdzie spoczywają szczątki księcia Bolka fundatora, jego syna księcia Bernarda i jego wnuka księcia Bolesława, ostatniego pochodzącego z piastowskiego rodu księcia ze Schweidniz (pol. Świdnica) i Jauer (pol. Jawor); znakomicie jest tu narysowane, na obrazie św. Jadwigi, jak rozdaje ona biednym wszelkiego rodzaju żywność.

Na przeciwnym krańcu leży sympatyczny las przyozdobiony mnóstwem kaplic, w którego środku znajduje się mały staw pstrągowy i służący odpoczynkowi domek, gdzie mieszka pustelnik. To rekreacyjne miejsce nazywane jest Bethlehem (pol. Betlejem) i rzadko jest puste od mieszkańców Landshutt (pol. Kamienna Góra). Na górze za tym lasem rozciąga się roz-

61 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.95; „43. Malachias Schönwiese, gelangte zur Abtey den 28. Nov. 1763, regierte 4 Jahre und starb unter mancherley Widermärtigkeiten 1767 den 3. Dec”.

62 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.95-96; „44. Placidus Mundfering, jetzt regierender Abt, ist von Schweidniz gebürtig, und ward 1768 den 26. Jenner erwählt. Er hat während seiner Vorstehung zu Giesmannsdorf, Reichenau, Fischbach und Würben neue Wirthschaftsgebäude aufgeführt, da die vorigen durch allerhand Unglück abgebrannt waren; er hat der ohne dies prächtigen Kirche durch Anschaffung schön staffirter Altäre und anderer wohl angebrachten Verzierungen einen mehrern Glanz gegeben, und läßt gegenwärtig ein großes nach dem besten Geschmack und allen Regeln der Architektur angelegtes Kloster ganz neu und maßiv erbauen, wovon bereits ein Flügel stehet, und nach Vollendung dieses Baues wird Grüssau wenige Klöster seines gleichen haben”.

legły widok na Schömborg (pol. Chełmsko Śląskie) i Gottesberg (pol. Boguszów), a Grösau (pol. Krzeszów) ukazuje się tu w całej okazałości”⁶³.

„Dobra klasztorne obejmują, oprócz 2 miast, Schömborg (pol. Chełmsko Śląskie) od 1343 roku i Liebau (pol. Lubawka), które przyszło do klasztoru w 1360 roku, oraz Burg Bolkenhain (pol. zamek Bolków), następujące 40 wiosek: 1. Albendorf (pol. Okrzeszyn) 1378, 2. Bertelsdorf (pol. Uniemyśl) 1317, 3. Bertholdsdorf, Strieg. (pol. Gościsław), 4. Blasdorf (pol. Błażejów) koło Schömborg (pol. Chełmsko Śląskie), 5. Ober-Blasdorf (pol. Błażkowa Górna), 6. Buchwald (pol. Bukówka) 1375-1399, 7. Dittersbach (pol. Jurkowice), 8. Eckersdorf im Schweidn. (pol. Bożanów), 9. Einsiedel (pol. Pustelnik), 10. Forst (pol. Borówno – część), 11. Gärtelsdorf (pol. Gorzeszów), 12. Giesmannsdorf (pol. Gostków), 13. Hartau (pol. Borówno – część), 14. Hermsdorf (pol. Krzeszów – część), 15. Hohen-Helmsdorf (pol. Nagórník), 16. Klein-Heinersdorf (pol. Jawiszów), 17. Reich-Heinersdorf (pol. Przedwojów), 18. Kallendorf (pol. Kalno) 1369, 19. Kindelsdorf (pol. Dobromyśl), 20. Krazbach (Olszyny – część), 21. Kunzendorf (pol. Niedamirów) 1399, 22. Leutmannsdorf (Olszyny – część), 23. Lindenau (Lipienica), 24. Neuen (pol. Krzeszówek), 25. Oppau (pol. Opawa) 1399, 26. Quolsdorf (pol. Chwaliszów) 1324, 27. Raaben (pol. Kruków) 138., 28. Alt-Reichenau (pol. Stare Bogaczowice), 29. Neu-Reichenau (pol. Nowe Bogaczowice) 1354, 30. Ruhbank (pol. Sędziszów), 31. Sasterhausen (pol. Zastruże) 1295, 32. Trautliebendorf (pol. Kochanów) 1364, 33. Tschöpsdorf (pol. Szczepanów), 34. Ullersdorf (pol. Ulanowice), 35. Voigtsdorf (pol. Wójtowa) 1297, 36. Klein-Waltersdorf, 37. Wiesau, 38. Wittgendorf (pol. Witków) 1376, 39. Würben (pol. Wierzbna) 1326 i 40. Ober-Zieder (pol. Czadrów)”⁶⁴.

63 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.95-96; „Das Stift hat also 2 Kirchen, die Josephskirche nemlich, so nur klein ist, und eine größere mit zwey ganz vortreflichen Thürmen; man findet darinn eine wohlklingende Orgel, ein geistliches Chor von herrlicher Bildhauerarbeit, und Gemähde von verschiedenen Künstlern, wovon besonders das über der Loretto-kapelle, die Genealogie Christi vorstellend, schön ist. An dieser Kirche ist gegen Aufgang ein vortrefliches Mausoläum die Fürstenkapelle genannt, worinn die Gebeine Herzog Bolko's des Stifters, Herzog Bernhards seines Sohnes, und Herzog Boleslai seines Enkels, und letzten Herzogs zu Schweidniz und Jauer aus dem piastischen Stamme ruhen; es zeichnet sich darinn vorzüglich, das Gemähde der heiligen Hedwig aus, wie sie den Armen allerhand Speisen austheilt. Gegen Abend liegt ein angenehmes Wäldchen mit einer Menge Kapellen geziert, in dessen Mitte ein kleiner Forellenteich und ein Lusthaus ist, wobey ein Einsiedler wohnt. Dieser Divertissementsort wird Bethlehem genannt, und ist von Landshuttischen Einwohnern selten leer. Auf dem Berge hinter diesem Wäldchen hat man eine ausgedehnte Aussicht gegen Schömborg und Gottesberg zu, und hier erscheint Grösau in seiner ganzen Pracht”.

64 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.97; „Das Kloster besitzt außer den 2 Städten, Schömborg, so 1343, und Liebau so 1360 zum Stift kommen, und der Burg Bolkenhain, noch folgende 40 Dörfer: 1. Albendorf 1378, 2. Bertelsdorf 1317, 3. Bertholdsdorf, Strieg. 4. Blasdorf bey Schömborg, 5. Ober-Blasdorf, 6. Buchwald 1375-1399, 7. Dittersbach, 8. Eckersdorf im Schweidn. 9. Einsiedel, 10. Forst, 11. Gärtelsdorf, 12. Giesmannsdorf, 13.

3. DOBRA KLASZTORNE

Na kolejnych stronach przedstawiam tłumaczenia opisów tych dóbr, które w jakiś sposób powiązane były z klasztorem krzeszowskim.

Poniżej zamieszczam też tłumaczenie fragmentu dotyczącego fabryk okręgu bolkowski-kamiennogórskiego:

„§ 9. Fabryki. Najbardziej znaczącym wytwórstwem jest tkactwo płóciennie. Większa część mieszkańców okręgu tam pracuje i zarabia, posiadając łącznie więcej niż 3000 krosien, a wytworzone towary są sprzedawane na rynkach miejskich, szczególnie dowożone są na sprzedaż do Landeshutt (pol. Kamienna Góra), a stamtąd wysyłane są do wszystkich części świata. W 1764 roku opactwo Grüssau (pol. Krzeszów) założyło fabrykę płótna adamaszkowego w Schönwiese (pol. Łąka). W Görtelsdorf (pol. Gorzszów), Kunzendorf (pol. Niedamirów), w Grussauschen⁶⁵, Qualsdorf⁶⁶, Hermsdorf⁶⁷, Schwarzwaldau (pol. Czarny Bór) i Reußendorf (pol. Raszków) istnieją fabryki skrobi”⁶⁸.

Hartau, 14. Herrmsdorf, 15. Hohen-Helmsdorf, 16. Klein-Heinersdorf, 17. Reich-Heinersdorf, 18. Kallendorf 1369, 19. Kindelsdorf, 20. Krazbach, 21. Kunzendorf 1399, 22. Leutmannsdorf, 23. Lindenau, 24. Neuen, 25. Oppau 1399, 26. Quolsdorf 1324, 27. Raaben 138., 28. Alt-Reichenau, 29. Neu-Reichenau 1354, 30. Ruhbank, 31. Sasterhausen 1295, 32. Trautliebersdorf 1364, 33. Tschöpsdorf, 34. Ullersdorf, 35. Voigtsdorf 1297, 36. Klein-Waltersdorf, 37. Wiesau, 38. Wittgendorf 1376, 39. Würben 1326 und 40. Ober-Zieder”.

65 W okolicach klasztoru Grüssau?

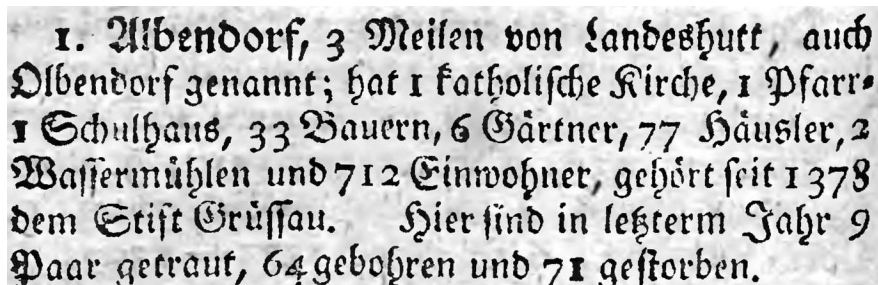
66 W okręgu bolkowski-kamiennogórskim nie było wówczas miejscowości o nazwie Qualsdorf, tak więc zapewne mowa tu o wiosce Quolsdorf (pol. Chwaliszów).

67 Cytowany opis dotyczy okręgu bolkowski-kamiennogórskiego, w którym istniały dwie wioski o nazwie Hermsdorf: jedną były Jarkowice, druga dziś jest częścią Krzeszowa; przy czym w wykazie wiosek obie opisano pod nazwą Herrmsdorf (przez rr).

68 F. Zimmermann, *Beyträge... V*, [23]s.53; „§. 9. Fabriken. Die beträchtlichste Fabrik ist die Leinwandweberey. Der größte Theil der Kreisbewohner hat dabey Arbeit und Brodt, indem mehr als 3000 Stühle beständig im Ganze sind, und die verfertigten Waaren werden auf die städtischen Märkte, besonders nach Landeshutt zum Verkauf gebracht, von da aus aber in alle Welttheile versandt. Zu Schönwiese ist 1764 vom Stift Grüssau eine Leinen-Damastfabrik angelegt worden. Zu Görtelsdorf, Kunzendorf, im Grussauschen, Qualsdorf, Hermsdorf, Schwarzwaldau und Reußendorf sind Stärkefabriken vorhanden”.

3.1. ALBENDORF (OKRZESZYN)

„1. Albendorf (pol. Okrzeszyn), 3 mile od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), zwany również Olbendorf; posiada 1 kościół katolicki, 1 plebanię, 1 szkołę, 33 kmieci, 6 zagrodników, 77 chałupników, 2 młyny wodne i 712 mieszkańców, od 1378 roku należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów). W zeszłym roku 9 par wzięło tu ślub, 64 urodzonych i 71 zmarłych”⁶⁹.

1. Albendorf, 3 Meilen von Landeshutt, auch Olbendorf genannt; hat 1 katholische Kirche, 1 Pfarr- 1 Schulhaus, 33 Bauern, 6 Gärtner, 77 Häusler, 2 Wassermühlen und 712 Einwohner, gehört seit 1378 dem Stift Grüssau. Hier sind in letztem Jahr 9 Paar getraut, 64 gebohren und 71 gestorben.

Ilustracja 2: Opis wioski Albendorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.98.

W opisie wioski zwraca uwagę fakt, że miał tu się znajdować tylko jeden kościół; natomiast podówczas w miejscowości Okrzeszyn były dwa kościoły: barokowy kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny z 1724 roku oraz kościół cmentarny św. Michała z lat 1580-85⁷⁰. Zapewne ten drugi potraktowany został jako kaplica.

Ilustracja 3: Widok dwóch okrzezyńskich kościołów na fragmencie mapy *Atlas von Schlesien in Specialkarten...*, [1] karta XVI. Landeshuter-Kreis. Na północy oznaczono kościół parafialny, natomiast tuż przy granicy państwowej naniesiono kościółek cmentarny (niem. *Begräbnisskirchel*), aczkolwiek widoczny przy nim symbol legenda objaśnia jako kaplicę (niem. *Kapelle*).

69 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.98; „1. Albendorf, 3 Meilen von Landeshutt, auch Olbendorf genannt; hat 1 katholische Kirche, 1 Pfarr- 1 Schulhaus, 33 Bauern, 6 Gärtner, 77 Häusler, 2 Wassermühlen und 712 Einwohner, gehört seit 1378 dem Stift Grüssau. Hier sind in letztem Jahr 9 Paar getraut, 64 gebohren und 71 gestorben”.

70 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory, [19]s.262-263.

3.2. ALT-REICHENAU (STARE BOGACZOWICE)

„60. Reichenau, Alt- (pol. Stare Bogaczowice) 2¼ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), gdzie znajduje się 1 kościół katolicki, który był ewangelicki do 23 stycznia 1654 roku, 1 kościół ewangelicki, 2 parafialne oraz 2 szkolne budynki, 1 dwór mieszkalny, 1 folwark, 62 kmieci, 23 zagrodników, 184 chałupników, 4 młyny wodne i 1737 osób. W miejscowych kościołach odbyły się: w katolickim śluby 4, chrzciny 54, zmarłych 36. W kościele ewangelickim ślubów 10, chrzcin 100, zmarłych 79. Razem ślubów 14, chrzcin 154, zmarłych 115”⁷¹.

60. Reichenau, Alt- 2¼ Meile von Landeshutt, worinnen 1 katholische bis den 23. Jan. 1654 evangelisch gewesene Kirche, 1 evangelische Kirche, 2 Pfarr- 2 Schulhäuser, 1 herrschaftlich Wohngebäude, 1 Vorwerk, 62 Bauern, 23 Gärtnee, 184 Häusler, 4 Wassermühlen und 1737 Menschen enthalten. Bey der hiesigen Kirche sind

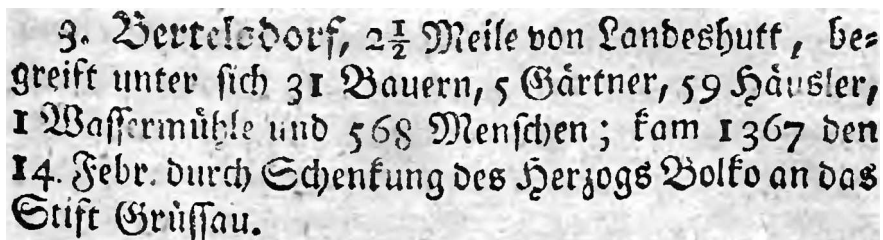
	Getraut.	Geböhren.	Gestorben.
Katholische	4	54	36.
Evangelische	10	100	79.
	14	154	115.

Ilustracja 4: Opis wioski Alt-Reichenau. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.115.

71 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.115; „60. Reichenau, Alt- 2¼ Meile von Landeshutt, worinnen 1 katholische bis den 23. Jan. 1654 evangelisch gewesene Kirche, 1 evangelische Kirche, 2 Pfarr- 2 Schulhäuser, 1 herrschaftlich Wohngebäude, 1 Vorwerk, 62 Bauern, 23 Gärtnee, 184 Häusler, 4 Wassermühlen und 1737 Menschen enthalten. Bey der hiesigen Kirche sind Katholische Getraut. 4 Geböhren. 54 Gestorben. 36. Evangelische Getraut. 10 Geböhren. 100 Gestorben. 79. [zusammen] Getraut. 14 Geböhren. 154 Gestorben. 115”.

3.3. BERTELSDORF (UNIEMYŚL)

„3. Bertelsdorf (pol. Uniemyśl), 2½ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), obejmuje 31 kmieci, 5 zagrodników, 59 chałupników, 1 młyn wodny i 568 osób; dostał się 14 lutego 1367 roku, dzięki darowiźnie księcia Bolka, do dóbr opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”⁷².

3. Bertelsdorf, 2½ Meile von Landeshutt, begreift unter sich 31 Bauern, 5 Gärtner, 59 Häusler, 1 Wassermühle und 568 Menschen; kam 1367 den 14. Febr. durch Schenkung des Herzogs Bolko an das Stift Grüssau.

Ilustracja 5: Opis wioski Bertelsdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge... V*, [23]s.99.

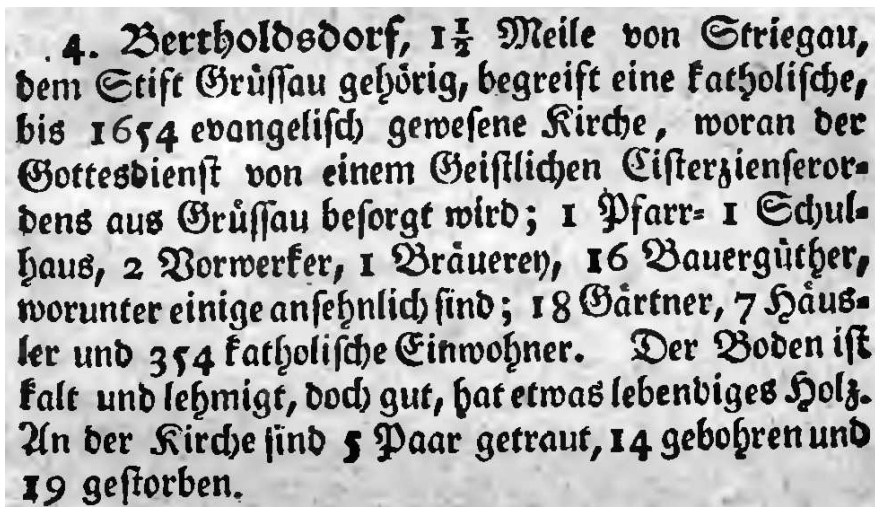
W opisie wioski zwraca uwagę brak wzmianki o tutejszym kościele. „Słownik geografii turystycznej Sudetów” informuje zaś: „Nie wiadomo kiedy w Uniemyślu powstał pierwszy kościół. Mogło to mieć miejsce nawet w 1372 roku, ale prawdopodobniejsze jest, że zbudowano go dopiero w 1659 roku. Do tego czasu mieszkańcy należeli do parafii w Okrzeszynie. W latach 1748-49 opat krzeszowski ufundował w Uniemyślu nowy kościół”⁷³.

72 F. Zimmermann, *Beyträge... V*, [23]s.99; „Bertelsdorf, 2½ Meile von Landeshutt, begreift unter sich 31 Bauern, 5 Gärtner, 59 Häusler, 1 Wassermühle und 568 Menschen; kam 1367 den 14. Febr. durch Schenkung des Herzogs Bolko an das Stift Grüssau”.

73 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory, [19]s.318-319.

3.4. BERTHOLDSDORF (GOŚCISŁAW)

„4. Bertholdsdorf (pol. Gościsław), 1½ mili od Striegau (pol. Strzegom), należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów), obejmuje jeden katolicki kościół, do 1654 roku był on ewangelicki, w którym nabożeństwa odprawiane są przez duchownego zakonu cystersów z Grüssau (pol. Krzeszów); 1 parafialny i 1 szkolny budynek, 2 folwarki, 1 browar, 16 dóbr kmiecych, z których niektóre są okazałe; 18 zagrodników, 7 chałupników i 354 katolickich mieszkańców. Gleba jest zimna i gliniasta, ale dobra, ma trochę żywego drewna. W kościele 5 małżeństw, 14 urodzonych, 19 zmarłych”⁷⁴.

4. Bertholdsdorf, 1½ Meile von Striegau, dem Stift Grüssau gehörig, begreift eine katholische, bis 1654 evangelisch gewesene Kirche, woran der Gottesdienst von einem Geistlichen Cisterzienserordens aus Grüssau besorgt wird; 1 Pfarr- 1 Schulhaus, 2 Vorwerfer, 1 Bräuerey, 16 Bauergüther, worunter einige ansehnlich sind; 18 Gärtner, 7 Häusler und 354 katholische Einwohner. Der Boden ist kalt und lehmigt, doch gut, hat etwas lebendiges Holz. An der Kirche sind 5 Paar getraut, 14 gebohren und 19 gestorben.

Ilustracja 6: Opis wioski Bertholdsdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.213.

74 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.213; „4. Bertholdsdorf, 1½ Meile von Striegau, dem Stift Grüssau gehörig, begreift eine katholische, bis 1654 evangelisch gewesene Kirche, woran der Gottesdienst von einem Geistlichen Cisterzienserordens aus Grüssau besorgt wird; 1 Pfarr- 1 Schulhaus, 2 Vorwerfer, 1 Bräuerey, 16 Bauergüther, worunter einige ansehnlich sind; 18 Gärtner, 7 Häusler und 354 katholische Einwohner. Der Boden ist kalt und lehmigt, doch gut, hat etwas lebendiges Holz. An der Kirche sind 5 Paar getraut, 14 gebohren und 19 gestorben”.

3.5. BETHLEHEM (BETLEJEM)

Leżące w pobliżu Grüssau (pol. Krzeszów) miejsce o nazwie *Bethlehem* (pol. *Betelejem*) nie jest przedstawione pośród wiosek lub koloni, jednak krótka wzmianka na jego temat znalazła się w opisie klasztoru:

„Na przeciwnym krańcu leży sympatyczny las przyozdobiony mnóstwem kaplic, w którego środku znajduje się mały staw pstrągowy i służący odpoczynkowi domek, gdzie mieszka pustelnik. To rekreacyjne miejsce nazywane jest Bethlehem (pol. Betelejem) i rzadko jest puste od mieszkańców Landshutt (pol. Kamienna Góra)”⁷⁵.

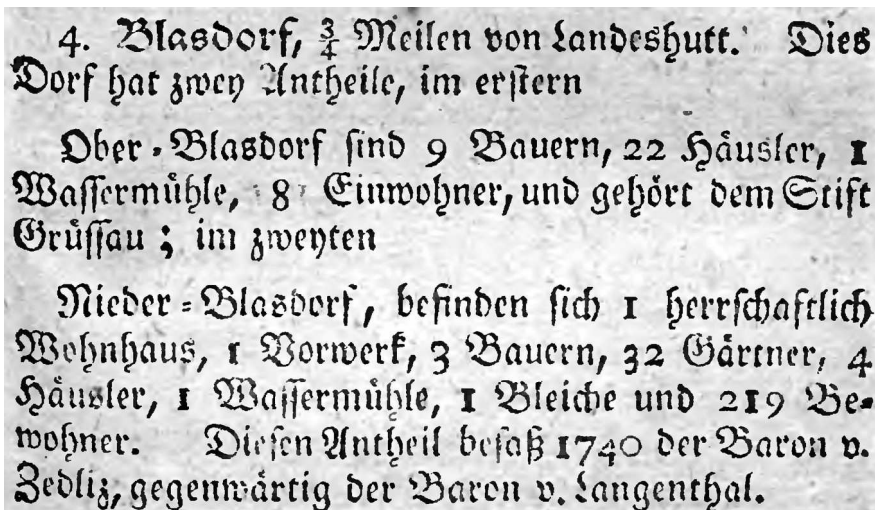
75 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.96; „(...) Gegen Abend liegt ein angenehmes Wäldchen mit einer Menge Kapellen geziert, in dessen Mitte ein kleiner Forellenteich und ein Lusthaus ist, wobey ein Einsiedler wohnt. Dieser Divertissementsort wird Bethlehem genannt, und ist von Landshuttischen Einwohnern selten leer (...)”.

3.6. BLASDORF (BŁAŻKOWA)

„4. Blasdorf (pol. Błażkowa), $\frac{3}{4}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra). Ta wieś składa się z dwóch części, w pierwszej

Ober-Blasdorf (pol. Błażkowa Górna) jest 9 kmieci, 22 chałupników, 1 młyn wodny, 8_ mieszkańców i należy ona do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów); w drugiej

Nieder-Blasdorf (pol. Błażkowa Dolna), znajduje się 1 rezydencja pańska, 1 folwark, 3 kmieci, 32 zagrodników, 4 chałupników, 1 młyn wodny, 1 bielnik i 219 mieszkańców. Tę część posiadał w 1740 roku baron von Zedlitz, a obecnie baron von Langenthal⁷⁶.

Ilustracja 7: Opis wioski o nazwie Blasdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.99.

W powyższym opisie zabrakło informacji o tym, że niegdyś cała wioska Blasdorf (pol. Błażkowa) należała do cystersów z Krzeszowa, lecz „stracili oni przed 2. połową XVI w. część posiadłości w Błażkowej. Tak zwana Błażkowa Górna nadal pozostawała własnością klasztorną, ale Błażkowa Dolna należała już do rodziny von Zedlitz zu Lomnitz⁷⁷.

76 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.99; „Blasdorf, $\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt. Dies Dorf hat zwey Antheile, im erstern Ober-Blasdorf sind 9 Bauern, 22 Häusler, 1 Wassermühle, 8_ Einwohner, und gehört dem Stift Grussau; im zweyten Nieder-Blasdorf, besinden sich 1 herrschaftlich Wohnhaus, 1 Vorwerk, 3 Bauern, 32 Gärtner, 4 Häusler, 1 Wassermühle, 1 Bleiche und 219 Bewohner. Diesen Antheil besaß 1740 der Baron v. Zedlitz, gegenwärtig der Baron v. Langenthal”.

77 P. Wiszewski, *Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r.*, [20]s.108.

Dodatkowo w opisie miasta *Liebau* (pol. *Lubawka*) znalazła się informacja, że w skład tamtejszej parafii wchodziła między innymi wieś *Ober-Blasdorf* (pol. *Błażkowa Górna*)⁷⁸.

Problematyczne jest ustalenie liczby osób zamieszkujących wioskę *Ober-Blasdorf*. Dwa dostępne mi skany publikacji Friedrich Zimmermanna są w tym miejscu nieczytelne. Zamieszczona tu liczba mieszkańców niewątpliwie jest trzycyfrowa, przy czym środkową cyfrą z całą pewnością jest ósemka, a pierwszą i ostatnią cyfrą są najprawdopodobniej jedynki. Dlatego też można przyjąć, że widoczna na ilustracji 7 liczba mieszkańców wioski to „181 Einwohner”.

Jednak takiej interpretacji przeczy analiza hasła *Błażkowa* w „*Słowniku geografii turystycznej Sudetów*”, gdyż zdaniem jego autorów liczba mieszkańców *Błażkowej* w 1785 roku to 301 mieszkańców⁷⁹. Skoro w *Nieder-Blasdorf* było wówczas 219 mieszkańców, to *Ober-Blasdorf* musiały podówczas zamieszkiwać $301 - 219 = 82$ osoby.

Z kolei Johann Knie w swojej publikacji z 1830 roku⁸⁰ podaje następujące dane: *Nieder-Blasdorf* zamieszkiwało 265 mieszkańców, zaś *Ober-Blasdorf* 204 osoby, a więc razem 469 osób. Tę samą liczbę 469 mieszkańców „*Słownik geografii turystycznej Sudetów*” podaje dla roku 1825, prawdopodobnie Johann Knie zamieszczał dane z lat wcześniejszych.

Można więc ustalić, że w 1825 roku liczba mieszkańców *Ober-Blasdorf* stanowiła 77% liczby mieszkańców *Nieder-Blasdorf*. Gdyby przyjąć takie same proporcje⁸¹ dla roku 1785, to w *Ober-Blasdorf* powinno zamieszkiwać $219 \times 0,77 \approx 167$ osób.

Dlatego też moim zdaniem podawana przez Friedricha Zimmermanna w 1785 roku liczba mieszkańców *Ober-Blasdorf* to raczej 181 osób, jednak nie jest to całkowicie pewne.

78 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.78.

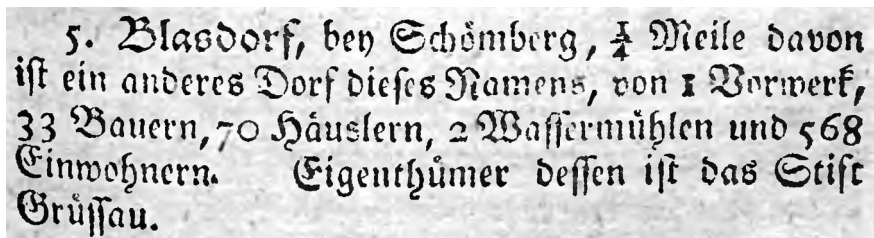
79 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory, [19]s.58-59.

80 J. Knie, *Alphabetisch-Statistisch-Topographische Uebersicht der Dörfer...*, [8]s.47-48;

81 Przy czym w ciągu 40 lat mogło nastąpić zachwianie tych proporcji, zwłaszcza po sekularyzacji dóbr klasztornych w 1810 roku.

3.7. BLASDORF (BŁĄŻEJÓW)

„5. Blasdorf (pol. Błazejów), koło Schömberg (pol. Chełmsko Śląskie), $\frac{1}{4}$ mili stąd jest inna wioska o takiej samej nazwie, tutaj 1 folwark, 33 kmieci, 70 chałupników, 2 młyny wodne i 568 mieszkańców. Właścicielem tejże jest opactwo Grüssau (pol. Krzeszów)”⁸².

5. Blasdorf, bey Schömberg, $\frac{1}{4}$ Meile davon
ist ein anderes Dorf dieses Namens, von 1 Vorwerk,
33 Bauern, 70 Häuslern, 2 Wassermühlen und 568
Einwohnern. Eigenthümer dessen ist das Stift
Grüssau.

Ilustracja 8: Opis wioski o nazwie Blasdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.99.

Z kolei w opisie kościoła w mieście Schömberg (pol. Chełmsko Śląskie) znajduje się informacja, że wioska ta wchodzi w skład tamtejszej parafii⁸³.

82 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.99; „5. Blasdorf, bey Schömberg, $\frac{1}{4}$ Meile davon ist ein anderes Dorf dieses Namens, von 1 Vorwerk, 33 Bauern, 70 Häuslern, 2 Wassermühlen und 568 Einwohnern. Eigenthümer dessen ist das Stift Grüssau”.

83 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.85.

3.8. BOLKENHAIN (BOLKÓW)

Należy wyraźnie zauważyć, że miasto Bolków (niem. *Bolkenhain*) nigdy nie należało do cystersów z Krzeszowa, dlatego też nie będę tu zamieszczał tłumaczenia całego opisu miasta.

Choć krzeszowscy zakonnicy posiadali jedynie dobra przynależne do zamku Bolków (niem. *Burg Bolkenhain*), to w znanej mi literaturze dość często natrafiam na błędną informację, że cystersi wraz z zamkiem Bolków zakupili też i samo miasto Bolków; stwierdzają tak np. autorzy „Słownika geografii turystycznej Sudetów”⁸⁴. Jednak nie jest to prawdą, dlatego też poniżej zamieszczam jedynie wybrane fragmenty z opisu zamku i miasta Bolkowa.

„§10. Ciekawostki. *Burg Bolkenhain* (pol. zamek Bolków) jest jednym z najstarszych zamków na Śląsku, podobno został zbudowany w 807 roku przez pogańskiego księcia o imieniu Bolko. Dzisiejsze zabudowania wznosił w 1292 książę Bolko I, wraz z umocnieniami i otaczającym murem. Leży on w ruinie na skale blisko miasta, jest połączony z murami miejskimi, posiada jeszcze jedną bramę, przez którą można przejść z zamku do miasta, została ona jednak na stałe zamknięta z powodu akcyzy, nie mieszka tu nikt prócz stróża, a miasto musi rocznie uiścić do zamku 64 reichstalary 12 fgl. 10 d' na Walpurgię i Michała opłaty *Geschoßgelder*. Na dole dziedzińca zamkowego znajduje się duża cysterna, w której zbiera się woda z deszczu i śniegu. Pod koniec XIII wieku należał do księcia Bolka II, a po jego śmierci trafił do korony Czech; w 1384 roku posiadał go, wraz z 5 przynależącymi do niego wioskami, George von Czettriz, w 1390 roku Sigmund von Czettriz, z kolei w 1494 roku Fabian i Ernst von Tschirnhaus jako zastaw za 3100 kop praskich groszy polskiej miary. Po śmierci Michała von Tschirnhausa wykupił go król Ferdinand i za 3200 florenów pozostawił biskupowi z Breslau (pol. Wrocław), Jakobowi Salza, jako dożywocie; ale po jego śmierci miał powrócić w ręce świeckie. W 1599 roku cesarz Rudolf II przekazał go Jakobowi von Zedlitzowi; w tej rodzinie pozostał do 1703 roku, kiedy został sprzedany⁸⁵ wraz z 5 wioskami i prawami sądowniczymi za 144000 talarów dla opactwa Grüssau (pol. Krzeszów), z takim warunkiem, że każdy z potomków rodu Zedlitzów będzie miał możliwość ponownego ich wykupu w dowolnym momencie, ale z koniecznością

84 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 10, Góry Wałbrzyskie, Pogórze Wałbrzyskie, Pogórze Bolkowskie, [17]s.107-108.

85 Ale na stronie 50 znalazła się informacja, że ostatni właściciel z rodu Zedlitz dobra te sprzedał w 1708 roku.

zwrotu poniesionych kosztów modernizacji. W 1646 roku ówczesna twierdza została oblężona i podpalona przez Szwedów, jednakże nie została zdobyta. Tego samego rodzaju stare zamki można znaleźć też w Schweinhaus (pol. Świny) i Nimmersat (pol. Płonina). Bez względu na rozliczne na przemian niższe i wyższe góry przedstawia się stąd wspaniały widok, doskonale ukazuje obszary wokół Grüssau (pol. Krzeszów) i góry w pobliżu Girlachsdorf (pol. Gniewków)⁸⁶.

„Miasto i zamek po likwidacji księstwa przeszły do Korony Czeskiej, która oddała je baronowi Jakobowi von Zedlitzowi. W 1608 roku za 2000 talarów śląskich miasto wykupiło od Ladislausa von Zedliza wyższe i niższe prawo sędownicze i otrzymało pełne prawa miasta królewskiego”⁸⁷.

86 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.44-45; „§. 10. Merkwürdigkeiten. Die Burg Bolkenhain gehört unter die älterthümer Schlesiens, sie soll bereits im Jahr 807 von einem heidnischen Fürsten, Namens Bolko, erbauet worden seyn. Den dermaligen Bau hat 1292 Herzog Bolko I. aufgeführt, mit Mauern umschlossen und bevestiget. Sie liegt nahe an der Stadt auf einem Felsen in Ruinen, ist mit der Stadtmauer verbunden, hat noch eine Pforte, wodurch man von der Burg in die Stadt gehen kan, die aber der Accise wegen beständig verschlossen gehalten wird, niemand als der Wächter wohnt da, und die Stadt muß jährlich an die Burg 64 Rthlr. 12 fgl. 10 d' an Walpurgis und Michael Geschoßgelder entrichten. Unten im Schloßhofe ist eine große Cisterne, wo man das Regen- und Schneewasser sammelt. Gegen Ende des 13ten Jahrhundert gehörte sie dem Herzog Bolko II., nach seinem Tode fiel sie an die Krone Böhmen; 1384 besaß solche samt den dazu gehörigen 5 Dörfern George von Czetriz, 1390 Sigmund von Czetriz, 1494 Fabian und Ernst von Tschirnhaus als Pfandschilling vor 3100 Schock Prag. Groschen pohl. Zahl. Nach dem Tode Michael von Tschirnhaus lösete K. Ferdinand dieselbe an sich, und überließ sie vor 3200 Floren dem Bischof zu Breslau, Jakob Salza, auf Lebenszeit; doch daß es nach seinem Tode wieder in weltliche Hände käme. 1599 ward sie vom Kaiser Rudolph II. einem Jakob von Zedliz; in dieser Familie ist solche bis 1703 geblieben, und dann käuflich nebst den 5 Dörfern und Gerechtigkeiten vor 144000 Thlr. an das Stift Grüssau gekommen, mit dem Bedinge, daß jeder Nachkomme des Zedlizer Geschlechts die Macht haben solle, sie jederzeit vor diesen Kaufschilling wieder an sich zu bringen, doch gegen Erstattung der darauf gewandten Verbesserungskosten. 1646 ward diese damalige Vestung von den Schweden belagert und in Brand gesteckt, ohne sie einzubekommen. Zu Schweinhaus und Nimmersat befinden sich eben dergleichen alte Schlösser. Ohngeachtet die verschiedenen abwechselnden hohen und niedern Gebürge die vortreflichsten Aussichten darbieten, so zeichnen sich doch die Gegenden um Grüssau und auf einem Berge bey Girlachsdorf vorzüglich aus”.

87 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.48-49; „Die Stadt und das Schloß kam nach dem Abgange der Fürsten an die Krone Böhmen, welche es dem Freyherrn Jakob von Zedliz überließ. Die Stadt kaufte 1608 von Ladislaus von Zedliz die Ober- und Untergerichte für 2000 Thlr. schlesisch, und erhielt das völlige Recht einer königlichen Stadt”.

„Właściwy zamek, czyli dawne książęce dobra Bolkenhain (pol. Bolków), posiadali wraz z 5 wioskami, jak stwierdzono powyżej, baronowie von Zedliz; ostatni z tegoż rodu sprzedał je w 1708 roku⁸⁸ opactwu Grüssau (pol. Krzeszów)⁸⁹.

„Zamek obronny, lub też zamek, leży nad miastem na górze, jest on bardziej ruiną niż zamkiem; można tu zobaczyć niektóre elementy krużgan-ków, studnię itp.; tylko jedno z pomieszczeń jest nadal zdadne do użytku, obecnie w nim to jest obraz Bolka i stamtąd też mamy piękny widok na długą dolinę⁹⁰.

Z kolei w XII tomie opracowania Zimmermanna wyliczone są miasta wchodzące w skład okręgu bolkowski-kamiennogórskiego (niem. *Der Bolkenhayn-Landeshutsche Kreis*), zawarta jest tu też informacja o ich właścicielach: Liebau (pol. Lubawka) i Schömburg (pol. Chełmsko Śląskie) opisane są jako miasta będące własnością duchowieństwa (niem. *Geistlich.*), natomiast *Bolkenhayn* (pol. Bolków), tak samo jak *Landeshut* (pol. Kamienna Góra), miały być podówczas miastami królewskimi (niem. *Königl.*)⁹¹.

88 Sprzedaż zamku miała mieć miejsce w 1708 roku, jednakże na stronie 45 znalazła się informacja, że w rodzinie Zedlizów zamek pozostał do 1703 roku, kiedy to został sprzedany.

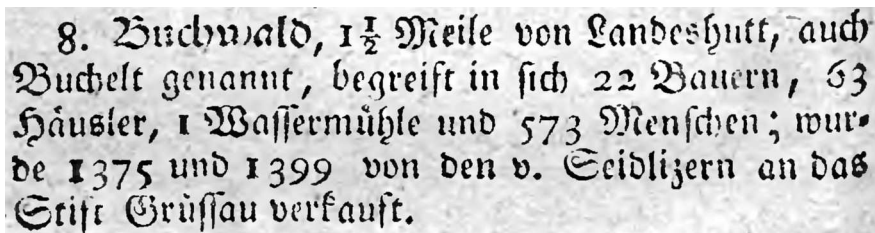
89 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.50; „*Die eigentliche Burg, oder das ehemalige fürstliche Rentamt Bolkenhain besaßen nebst 5 Dörfern, wie oben gesagt, die Freyherrn von Zedliz; der letzte dieses Zweiges verkaufte solche 1708 an das Stift Grüssau*”.

90 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.53; „*Die Burg, oder das Schloß liegt oberhalb der Stadt auf dem Berge, und ist freylich mehr eine Ruine als ein Schloß; man siehet darinn manche Anlage von Gallerien, Brunnen ec. nur eine Stube ist noch brauchbar, worinnen Bolko's Bild befindlich ist, und von daher man eine schöne Aussicht in ein langes Thal hat*”.

91 F. Zimmermann, *Beyträge...* XII, [25]s.273.

3.9. BUCHWALD (BUKÓWKA)

„8. Buchwald (pol. Bukówka), 1½ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), zwany również Buchelt, obejmuje 22 kmieci, 63 chałupników, 1 młyn wodny i 573 osoby; został sprzedany w 1375 i 1399 roku przez von Seidliza dla opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”⁹².

Ilustracja 9: Opis wioski Buchwald. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.100.

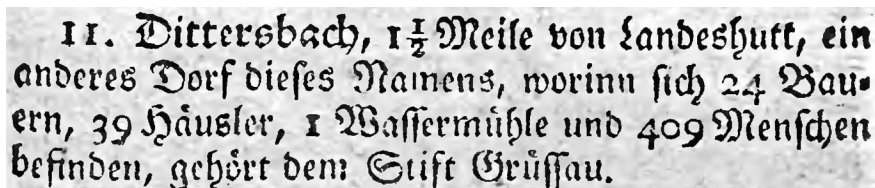
W opisie miasta *Liebau* (pol. *Lubawka*) znalazła się też informacja, że w skład tamtejszej parafii wchodziła między innymi wieś *Buchwald* (pol. *Bukówka*)⁹³.

92 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.100; „8. Buchwald, 1½ Meile von Landeshutt, auch Buchelt genannt, begreift in sich 22 Bauern, 63 Häusler, 1 Wassermühle und 573 Menschen; wurde 1375 und 1399 von den v. Seidlizern an das Stift Grüssau verkauft”.

93 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.78.

3.10. DITTERSBACH (JURKOWICE)

„11. Dittersbach (pol. Jurkowice⁹⁴), 1½ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), jest to inna wieś o takiej samej nazwie, w której znajduje się 24 kmieci, 39 chałupników, 1 młyn wodny i 409 osób, należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”⁹⁵.

Ilustracja 10: Opis wioski *Dittersbach*. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.101.

W opisie miasta *Liebau* (pol. *Lubawka*) znalazła się też informacja, że w skład tamtejszej parafii wchodziła między innymi wieś *Dittersbach* (pol. *Jurkowice*)⁹⁶.

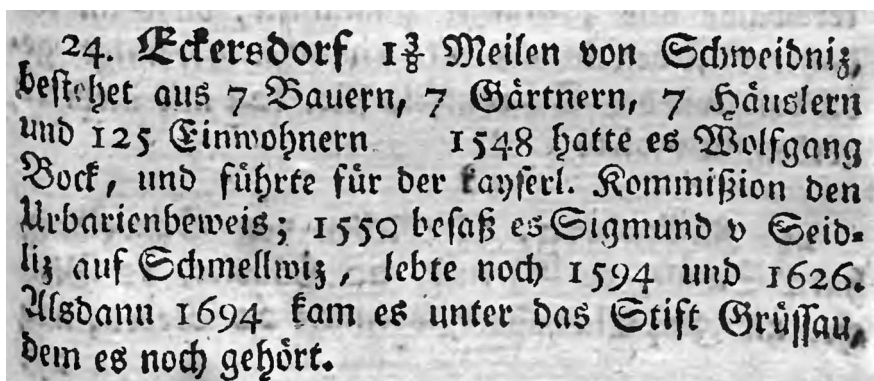
94 Dziś Jurkowice są częścią miasta Lubawka.

95 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.101; „11. Dittersbach, 1½ Meile von Landeshutt, ein anderes Dorf dieses Namens, worinn sich 24 Bauern, 39 Häusler, 1 Wassermühle und 409 Menschen befinden, gehört dem Stift Grüssau”.

96 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.78.

3.II. ECKERSDORF (BOŻANÓW)

„24. Eckersdorf (pol. Bożanów) 1 $\frac{3}{8}$ mili od Schweidniz (pol. Świdnica), składa się z 7 kmieci, 7 zagrodników, 7 chałupników i 125 mieszkańców. W 1548 roku miał go Wolfgang Bock i prowadził dla cesarskiej komisji dokumenty urbarzu; od 1550 roku posiadał go Sigmund von Seidlitz ze Schmellwitz (pol. Śmiałowice), przebywał tu jeszcze w 1594 i 1626 roku. Następnie w 1694 roku wszedł on pod opactwo Grüssau (pol. Krzeszów), do którego nadal należy”⁹⁷.

Ilustracja 11: Opis wioski Eckersdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.425.

W opisie opatów klasztoru znalazła się też wzmianka, że Andreas Michaelis (1653-1660) „kupił opuszczony Eckersdorf (pol. Bożanów) koło Würben (pol. Wierzbna)”⁹⁸.

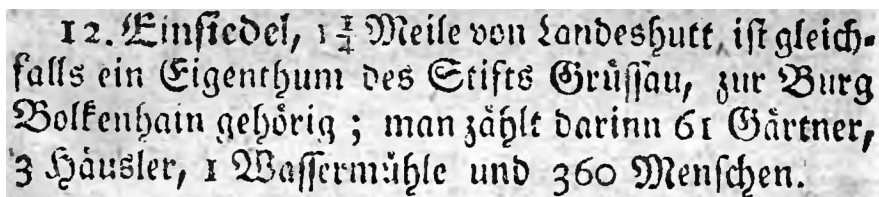
Tak więc wioskę albo zakupiono w latach 1653-1660, albo też w roku 1694.

97 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.425; „24. Eckersdorf 1 $\frac{3}{8}$ Meilen von Schweidniz, bestehet aus 7 Bauern, 7 Gärtnern, 7 Häuslern und 125 Einwohnern. 1548 hatte es Wolfgang Bock, und führte für der kayserl. Kommission den Urbarienbeweis; 1550 besaß es Sigmund v. Seidlitz auf Schmellwitz, lebte noch 1594 und 1626. Alsdann 1694 kam es unter das Stift Grüssau, dem es noch gehört”.

98 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.93; „Andreas Michaelis (...) kaufte das wüste Eckersdorf bey Würben (...)”.

3.12. EINSIEDEL (PUSTELNIK)

„12. Einsiedel (pol. Pustelnik), 1¼ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), również jest własnością opactwa Grüssau (pol. Krzeszów), przynależą do dóbr Burg Bolkenhain (pol. zamek Bolków); jest tam 61 zagrodników, 3 chałupników, 1 młyn wodny i 360 osób”⁹⁹.

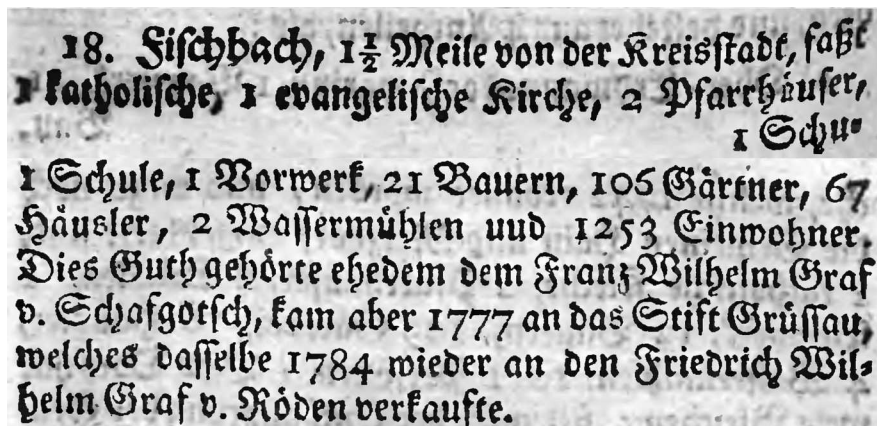
12. Einsiedel, 1 $\frac{1}{4}$ Meile von Landeshutt, ist gleichfalls ein Eigenthum des Stifts Grüssau, zur Burg Bolkenhain gehörig; man zählt darinn 61 Gärtner, 3 Häusler, 1 Wassermühle und 360 Menschen.

Ilustracja 12: Opis wioski *Einsiedel*. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.101.

99 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.101; „12. Einsiedel, 1¼ Meile von Landeshutt, ist gleichfalls ein Eigenthum des Stifts Grüssau, zur Burg Bolkenhain gehörig; man zählt darinn 61 Gärtner, 3 Häusler, 1 Wassermühle und 360 Menschen”.

3.13. FISCHBACH (KARPNIKI)

„Fischbach (pol. Karpniki), 1½ mili od miasta okręgowego, obejmuje 1 ewangelicki, 1 katolicki kościół, 2 plebanie, 1 szkołę, 1 folwark, 21 kmieci, 106 zagrodników, 67 chałupników, 2 młyny wodne i 1253 mieszkańców. Dobra te należały do hrabiego Franza Wilhelma von Schafgotscha, ale w 1777 roku trafiły do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów), które w 1784 roku sprzedało je ponownie hrabiemu Friedrichowi Wilhelmu von Rödenowi”¹⁰⁰.

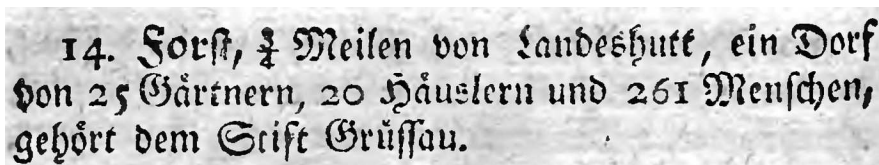

Ilustracja 13: Opis wioski *Fischbach*. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* VI, [24]s.368-369.

100 F. Zimmermann, *Beyträge...* VI, [24]s.368-369; „Fischbach, 1½ Meile von der Kreisstadt, faßt 1 katholische, 1 evangelische Kirche, 2 Pfarrhäuser, 1 Schule, 1 Vorwerk, 21 Bauern, 106 Gärtner, 67 Häusler, 2 Wassermühlen und 1253 Einwohner. Dies Guth gehörte ehemdem dem Franz Wilhelm Graf v. Schafgotsch, kam aber 1777 an das Stift Grüssau, welches dasselbe 1784 wieder an den Friedrich Wilhelm Graf v. Röden verkaufte”.

3.14. FORST (BORÓWNO – CZEŚĆ)

„14. Forst (dziś część wioski Borówno), $\frac{3}{4}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), wieś obejmująca 25 zagrodników, 20 chałupników i 261 osób, należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”¹⁰¹.

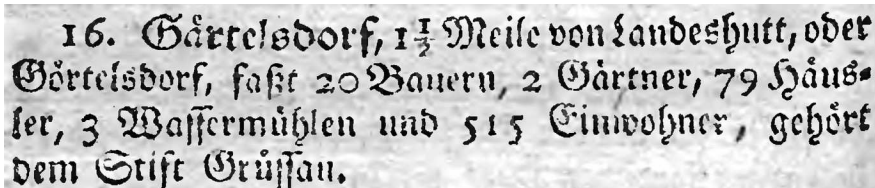
14. Forst, $\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt, ein Dorf von 25 Gärtnern, 20 Häuslern und 261 Menschen, gehört dem Stift Grüssau.

Ilustracja 14: Opis wioski Forst. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.102.

¹⁰¹ F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.102; „14. Forst, $\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt, ein Dorf von 25 Gärtnern, 20 Häuslern und 261 Menschen, gehört dem Stift Grüssau”.

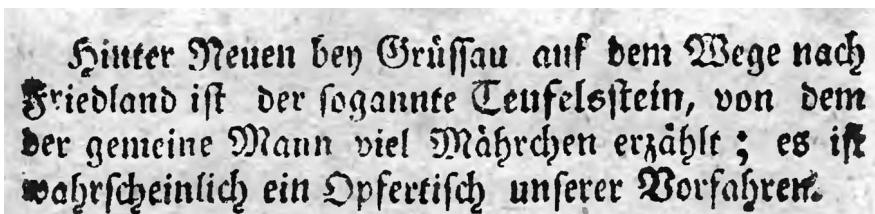
3.15. GÄRTELSDORF (GORZESZÓW)

„16. Gärtelsdorf (pol. Gorzeszów), 1½ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), albo też Görtelsdorf, mieści 20 kmieci, 2 zagrodników, 79 chałupników, 3 młyny wodne i 515 mieszkańców, należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”¹⁰².

Ilustracja 15: Opis wioski Gärtelsdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.102.

W opisie gór i minerałów okręgu bolkowski-kamiennogórskiego znalazło się też następujące stwierdzenie: „Za Neuen (pol. Krzeszów) koło Grüssau (pol. Krzeszów), przy drodze na Friedland (pol. Mieroszów), jest tak zwany diabelski kamień, o którym zwykli ludzie opowiadają wiele bajek; prawdopodobnie jest to stół ofiarny naszych przodków”¹⁰³.

Ilustracja 16: Opis diabelskiego kamienia. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.39.

Z kolei opisie fabryk tegoż okręgu znalazła się wzmianka, że „w Görtelsdorf (pol. Gorzeszów) (...) istnieje fabryki skrobi”¹⁰⁴.

102 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.102; „16. Gärtelsdorf, 1½ Meile von Landeshutt, oder Görtelsdorf, faßt 20 Bauern, 2 Gärtner, 79 Häusler, 3 Wassermühlen und 515 Einwohner, gehört dem Stift Grüssau”.

103 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.39; „Hinter Neuen bey Grüssau auf dem Wege nach Friedland ist der sogenannte Teufelsstein, von dem der gemeine Mann viel Märchen erzählt; es ist wahrscheinlich ein Opfertisch unserer Vorfahren”.

104 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.53; „Zu Görtelsdorf (...) sind Stärkefabriken vorhanden”.

3.16. GIESMANNSDORF (GOSTKÓW)

„17. Giesmannsdorf (pol. Gostków), 1 $\frac{3}{8}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), znajduje się tutaj 1 katolicki kościół, który 24 stycznia 1654 roku został odebrany; 1 kościół ewangelicki, 2 parafialne i 2 szkolne budynki, 1 folwark, 29 kmieci, 53 zagrodników, 58 chałupników, 1 młyn wodny i 906 mieszkańców. Należy do dóbr zamku bolkowskiego, a właścicielem jest opactwo Grüssau (pol. Krzeszów). W zeszłym roku było w obu kościołach: w ewangelickim ślubów 17, narodzin 93, zgonów 97. W katolickim: ślubów 3, narodzin 26, zgonów 18. Razem ślubów 20, narodzin 119, zgonów 115”¹⁰⁵.

17. Giesmannsdorf, 1 $\frac{3}{8}$ Meilen von Landeshutt, hier befinden sich 1 katholische Kirche, so den 24. Januar 1654 weggenommen ward; 1 evangelische Kirche, 2 Pfarr- 2 Schulhäuser, 1 Vorwerk, 29 Bauern, 53 Gärtner, 58 Häuser, 1 Wassermühle und 906 Menschen. Eigenthümer ist das Stift Grüssau und gehört zur Burg Bolkenhain. Bey beyden Kirchen sind in letzterm Jahr

	Getraut.	Geböhren.	Gestorben.
Evangelische	17	93	97.
Katholische	3	26	18.
	20	119	115.

Ilustracja 17: Opis wioski Giesmannsdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.102.

¹⁰⁵ F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.102; „17. Giesmannsdorf, 1 $\frac{3}{8}$ Meilen von Landeshutt, hier befinden sich 1 katholische Kirche, so den 24. Januar 1654 weggenommen ward; 1 evangelische Kirche, 2 Pfarr- 2 Schulhäuser, 1 Vorwerk, 29 Bauern, 53 Gärtner, 58 Häuser, 1 Wassermühle und 906 Menschen. Eigenthümer ist das Stift Grüssau und gehört zur Burg Bolkenhain. Bey beyden Kirchen sind in letzterm Jahr Evangelische Getraut. 17 Geböhren. 93 Gestorben. 97. Katholische Getraut. 3 Geböhren. 26 Gestorben. 18. [zusammen] Getraut. 20 Geböhren. 119 Gestorben. 115”.

3.17. GRUNAU (LUBAWKA – CZĘŚĆ)

Wioska *Grunau* nie została omówiona w opracowaniu Friedricha Zimmermanna, jedynie w opisie miasta *Liebau* (pol. *Lubawka*) jeden raz wspomniano tę nazwę, informując o liczbie budynków w mieście: „(...) prywatnych bądź też mieszczzańskich domów, częściowo krytych gontem, a częściowo krytych słomą, istnieje z włączonym *Grunau* 264 i 37 stodoł”¹⁰⁶.

Jak widać, była już ona włączona do miasta, kilkadziesiąt lat później Johann Knie opisywał ją następująco: „*Grunau* (pol. *Lubawka – część*), małe przedmieście miasta *Liebau* (pol. *Lubawka*), okręg *Landeshut* (pol. *Kamienna Góra*), na północnym krańcu miasta, podlegające tamtejszej kamerze w prawach krajowych i miejskich, obejmuje młyn miejski, 1 sołectwo, 1 gospodarstwo kmieci i 3 chałupników”¹⁰⁷.

Samą wioskę *Grunau* (pol. *Lubawka – część*) można odnaleźć na starych dokumentach kartograficznych, przykładem niech będzie mapa *Principatus Silesiae Schwidnicensis* z 1736 roku¹⁰⁸.

Ilustracja 18: Lokalizacja wioski *Grunau*. Źródło: mapa *Principatus Silesiae Schwidnicensis secundum ejusde...*, [13].

106 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.78; „Privat- oder Bürgerhäuser hingegen, die theils mit Schindeln, theils mit Stroh gedeckt, sind mit Einschluß des anstoßenden *Grunau* 264 und 37 Scheunen”.

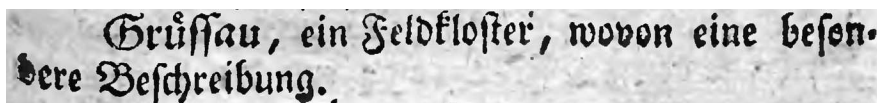
107 J. Knie, *Alphabetisch-Statistisch-Topographische Uebersicht der Dörfer...*, [8]s.218; „*Grunau*, kleiner Vorort der Stadt *Liebau*, Kreis *Landeshut*, am Nord Ende der Stadt, unter deren Kämmeri Land- und Stadt-Gericht gehörig, begreift die Stadtmühle, 1 Scholtis, 1 Bauergut und 3 Häusler”.

108 mapa *Principatus Silesiae Schwidnicensis secundum ejusde...*, [13].

3.18. GRÜSSAU (KRZESZÓW – CZĘŚĆ)

W opracowaniu Friedricha Zimmermanna hasło *Grüssau* (pol. Krzeszów) znalazło się w wykazie wiosek, jednak nie odnosi się ono do żadnej miejscowości, lecz jest nazwą klasztoru, który ma być opisany w osobnym miejscu:

„Grüssau (pol. Krzeszów), klasztor ziemski, który opisany jest osobno”¹⁰⁹.

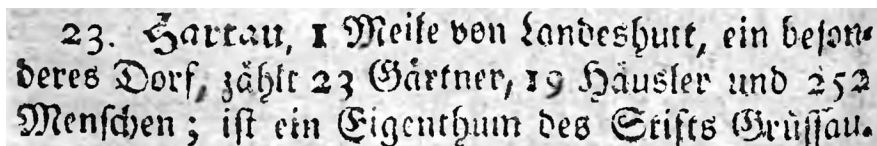

Ilustracja 19: Opis hasła *Grüssau*. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.104.

109 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.103; „Grüssau, ein Feldkloster, wovon eine besondere Beschreibung”.

3.19. HARTAU (BORÓWNO – CZĘŚĆ)

„23. Hartau (dziś część wioski Borówno), 1 mila od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), osobna wioska, liczy 23 zagrodników, 19 chałupników i 252 osoby; jest własnością opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”¹¹⁰.

23. Hartau, 1 Meile von Landeshutt, ein besonderes Dorf, zählt 23 Gärtner, 19 Häusler und 252 Menschen; ist ein Eigenthum des Stifts Grüssau.

Ilustracja 20: Opis wioski Hartau. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.104.

110 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.104; „23. Hartau, 1 Meile von Landeshutt, ein besonderes Dorf, zählt 23 Gärtner, 19 Häusler und 252 Menschen; ist ein Eigenthum des Stifts Grüssau”.

3.20. HAYN (GAJE)

W opisie wioski Vogtsdorf (pol. Wojcieszycy), nazywanej też Voigtsdorf, znalazła się informacja, że przynależy do niej Hayn, zapewne osada będąca kolonią teź miejscowości¹¹¹. Jednakże można spotkać się także z odmienną interpretacją.

Dla przykładu „Słownik geografii turystycznej Sudetów” w opisie Wojcieszyc wspomina między innymi: „W 1786 roku Wojcieszycy stanowiły jedną posiadłość z Przesieką i należały do fundacji klasztoru w Krzeszowie”¹¹². Interesująca jest tu wzmianka, jakoby wsie Wojcieszycy i Przesieka stanowiły w 1786 roku jedną posiadłość. Źródłem tej informacji była zapewne analizowana przeze mnie i wydana właśnie w 1786 roku książka Friedricha Zimmermanna; stwierdzał on przecież, że do Wojcieszyc przynależała podówczas osada o nazwie Hayn. Autorzy „Słownika geografii turystycznej Sudetów” zidentyfikowali ją jako wioskę Przesieka, która nosiła niemiecką nazwę Hain. Jednakże jest to niewątpliwie błąd.

Ilustracja 21: Lokalizacja kolonii Hain w sąsiedztwie wioski Vogtsdorf na mapie Atlas von Schlesien in Spezialkarten..., [1] karta XV. Der Hirschberger Kreis.

Na mapie z 1829 roku widać (patrz ilustracja 21), że na zachodnim końcu wioski Vogtsdorf znajdowała się kolonia Hain, która prawdopodobnie nazwę swą zawdzięczała pobliskiej górze Hain Berge (albo też

111 F. Zimmermann, *Beyträge...* VI, [24]s.399; „Vogtsdorf, oder Voigtsdorf, 1 Meile von Hirschberg, ist, nebst dem hieher gehörigen Hayn, ein Grüssausches Stiftsguth (...)”.

112 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 4, Kotlina Jeleniogórska, [18]s.490-491.

było na odwrót). Również przedwojenne mapy topograficzne pokazują, że najbardziej oddalona od Cieplic część *Wojcieszyc* nosiła niegdyś nazwę *Haynhäuser*; a nawet przywołany tu słownik stwierdza, że „do *Wojcieszyc* należała kolonia *Gaje*”¹¹³, a *gaj* to przecież po niemiecku właśnie *Hain*.

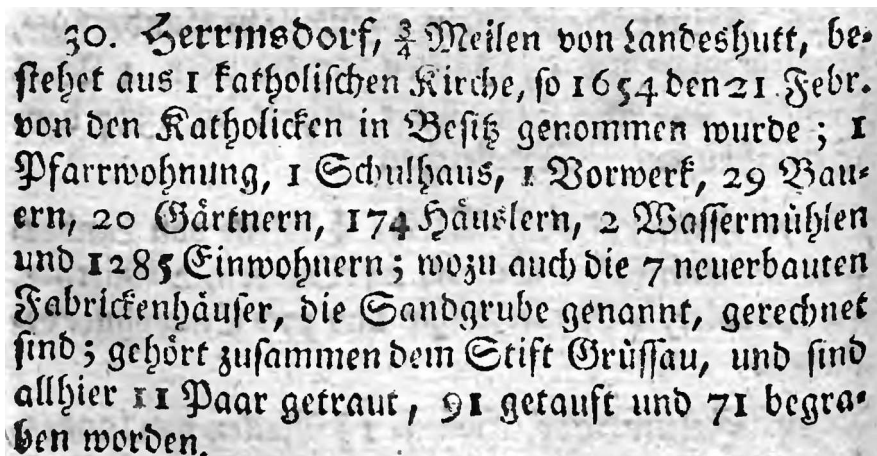
Z kolei Ivo Łaborewicz informuje, że dawne *Gaje* (niem. *Hayn*) to dzisiejsze *Wojcieszyc Górne*¹¹⁴.

113 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 4, Kotlina Jeleniogórska*, [18]s.491.

114 I. Łaborewicz, *Obraz Kotliny Jeleniogórskiej na osiemnastowiecznych mapach...*, [11]s.71; „*Gaje (Hayn): ulicówka, 4 gospodarstwa [dziś część Wojcieszyc – Wojcieszyc Górne]*”.

3.21. HERRMSDORF (KRZESZÓW – CZĘŚĆ)

„30. Herrmsdorf (dziś część wioski Krzeszów), $\frac{3}{4}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), składa się z 1 kościoła katolickiego, który 21 lutego 1654 roku został przejęty w posiadanie przez katolików; 1 plebania, 1 budynek szkoły, 1 folwark, 29 kmieci, 20 zagrodników, 174 chałupników, 2 młyny wodne i 1285 mieszkańców; w tym policzone jest 7 nowo wybudowanych domów fabrycznych, zwanych Sandgrube; całość należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów), a zawarto tutaj 11 małżeństw, 91 ochrzczonych i 71 zostało pochowanych”¹¹⁵.

30. Herrmsdorf, $\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt, bestehet aus 1 katholischen Kirche, so 1654 den 21 Febr. von den Katholicken in Besitz genommen wurde; 1 Pfarrwohnung, 1 Schulhaus, 1 Vorwerk, 29 Bauern, 20 Gärtnern, 174 Häuslern, 2 Wassermühlen und 1285 Einwohnern; wozu auch die 7 neuerbauten Fabricenhäuser, die Sandgrube genannt, gerechnet sind; gehört zusammen dem Stift Grüssau, und sind allhier 11 Paar getraut, 91 getauft und 71 begraben worden.

Ilustracja 22: Opis wioski Herrmsdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.106.

Jak już wspomniałem na początku mojego opracowania, w wiosce Herrmsdorf nigdy nie było kościoła, a wzmianka o nim jest ewidentną pomyłką. Również i nazwa wioski być może powinna być zapisywana nie jako Herrmsdorf, lecz Hermsdorf. Taki właśnie zapis (Hermsdorf Grüss.) znajduje się w opisie osady Sandgrube, a także w ostatnim tomie opracowania Friedricha Zimmermanna, gdzie wioska ta wzmiankowana jest jako Hermsdorf mit der Sandgrube¹¹⁶.

115 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.106; „30. Herrmsdorf, $\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt, bestehet aus 1 katholischen Kirche, so 1654 den 21. Febr. von den Katholicken in Besitz genommen wurde; 1 Pfarrwohnung, 1 Schulhaus, 1 Vorwerk, 29 Bauern, 20 Gärtnern, 174 Häuslern, 2 Wassermühlen und 1285 Einwohnern; wozu auch die 7 neuerbauten Fabricenhäuser, die Sandgrube genannt, gerechnet sind; gehört zusammen dem Stift Grüssau, und sind allhier 11 Paar getraut, 91 getauft und 71 begraben worden”.

116 F. Zimmermann, *Beyträge...* XIII, [22]s.75.

3.22. HOHEN-GIERSDORF (MODLISZÓW)

„Giersdorf, Hohen- (pol. Modliszów) 1 $\frac{3}{8}$ mili od Schweidniz (pol. Świdnica), liczy jeden kościół katolicki, który do 1630 roku był ewangelickim, przy czym kaznodziejami ewangelickimi byli tam: 1584 Hans Ising bądź też Eysack, 1596 Johann Hofmann, 1597 Bartholomäus Adam, 1618 Christoph Nüssel i 1630 Caspar Thym; 1 plebania, 2 domy szkolne, 26 kmieci, 1 zagrodnik, 36 chałupników, 1 młyn wodny, 362 mieszkańców. Własność: w 1324 roku książę Bernhard ze Schweidniz (pol. Świdnica) przekazał opatowi Heinrichowi z Grüssau (pol. Krzeszów) zakupione od Joachima von Peschen sołectwo w Gerhardi villa, inaczej Giersdorf, wraz z przynależnym tutejszemu kościołowi lennem kościelnym. W 1359 roku książę Bolko II przekazał opatowi i konwentowi opactwa Grüssau (pol. Krzeszów) uzyskane od pani Utha, wdowy po Heydenreichu von Predilu, należące do niej lenna w dobrach Gerhardczdorf (Giersdorf) wraz z przynależnymi swobodami i prawami sędowniczymi. W 1532 roku opat Franz z Grüssau (pol. Krzeszów) oddał tę wioskę, wraz z lennem kościelnym, sołectwem, wyższym i niższym sądownictwem, dla królewskiego kapitana Hansa Seidliza, rady i wspólnoty miasta Schweidniz (pol. Świdnica), w 1538 prowadził Sigmund Seidliz von Schmellwiz karczmę, słodownię, warzelnię, piekarnię, ubojnię, szewstwo i kowalstwo w zastawionych mu przez klasztor krzeszowski wioskach Bertelsdorf¹¹⁷, Raben¹¹⁸ (pol. Kruków), Kallendorf (pol. Kalno) i Hohen-Giersdorf (pol. Modliszów), czego dowodzi komisja urbanistyczna; nie był on jednak jej właścicielem, lecz jedynie biorącym w zastaw, a wieś ta nadal należała do kamery świdnickiej. Niedaleko Hohen-Giersdorf (pol. Modliszów) leży Goldene Wald (pol. Złoty Las), który graniczy z Breitenhain (pol. Lubachów), Schenkendorf (Zagórze Śląskie – część) i Dittmannsdorf (pol. Dzieńmorowice). Miasto Schweidniz (pol. Świdnica) zakupiło tenże od spadkobierców Johanna von Schwenkenvelt-sa w 1351 roku, a książę Bolko potwierdził ten zakup”¹¹⁹.

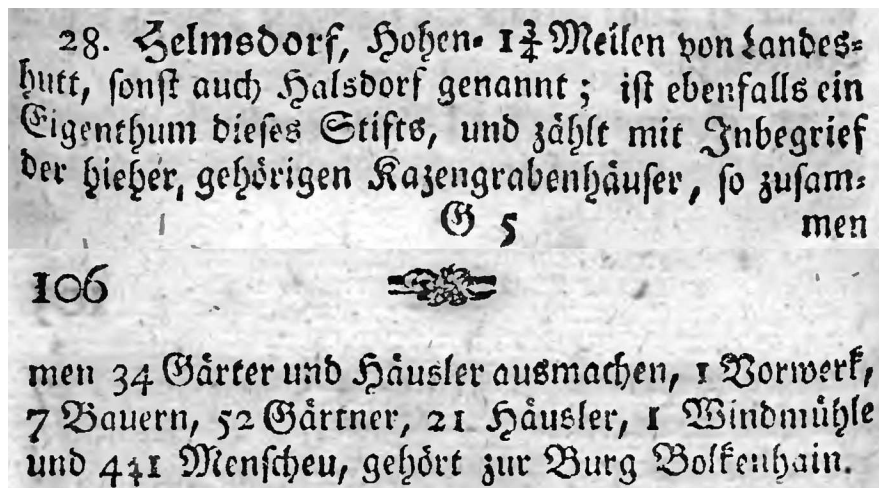
117 Bertelsdorf to dzisiejszy Uniemyśl, a więc zapewne mowa tu o wiosce Bertholdsdorf (pol. Gościław).

118 Prawdopodobnie mowa tu o wiosce Raaben.

119 „36. Giersdorf, Hohen 1 $\frac{3}{8}$ Meile von Schweidniz, zählt 1 katholische, bis 1630 evangelisch gewesene Kirche; an welcher bis dahin 1584 Hans Ising oder Eysack, 1596 Johann Hofmann, 1597 Bartholomäus Adam, 1618 Christoph Nüssel und 1630 Caspar Thym evangelische Prediger waren; 1 Pfarrwohnung, 2 Schulhäuser, 26 Bauern, 1 Gärtner, 36 Häusler, 1 Wassermühle, 362 Bewohner. Eigenthümer: 1324 verreichte Herzog Bernhard zu Schweidniz dem Abt Heinrich zu Grüssau die vom Joachim v. Peschen erkaufte Schölzerey in Gehardi villa, oder Giersdorf, nebst dem Kirchenlehn über hiesige Kirche. 1359 ertheilte Herzog Bolko II. dem Abt und Konvent des Stifts Grüssau über das von Frau Utha, verwitw. Heydenreich v. Predil, erlangte ganze Guth Gerhardczdorf (Giersdorf) den

3.23. HOHEN-HELMSDORF (NAGÓRNIK)

„28. Helmsdorf, Hohen- (pol. Nagórník) 1¾ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), inaczey zwany teẓ Halsdorf; jest równieẓ własnością tego klasztoru i liczy z przynależnym tu Kazengrabenhäuser, które razem stanowią 34 zagrodnicy i chałupnicy, 1 folwark, 7 kmieci, 52 zagrodników, 21 chałupników, 1 młyn wiatrowy i 441 mieszkańców, należy do dóbr Burg Bolkenhain (pol. zamek Bolków)”¹²⁰.

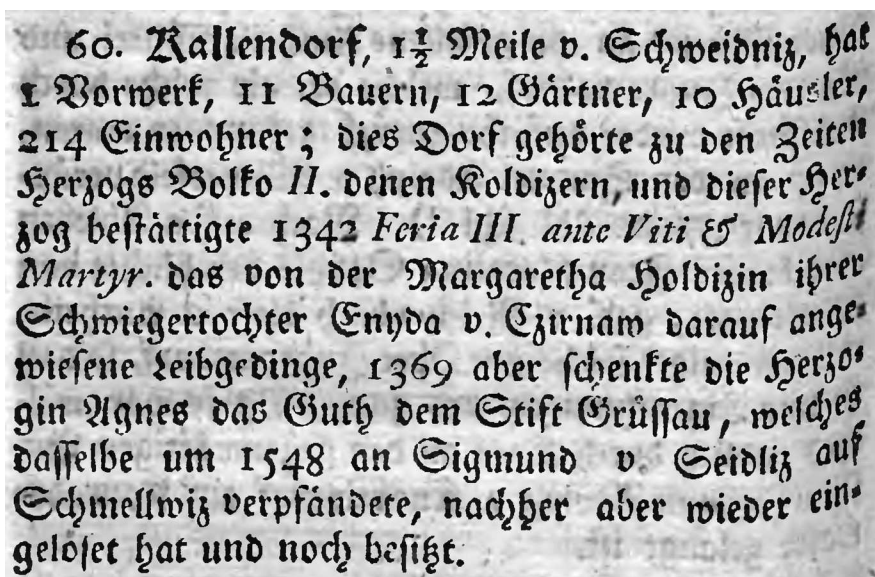
Ilustracja 23: Opis wioski Hohen-Helmsdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.105-106.

Lehnsverreich mit allen Freyheiten und Gerechtsamen; 1532 überließ der Abt Franz von Grüssau dieses Dorf mit Kirchlehn, Schölzerey, Ober- und Niedergerichten für dem königl. Hauptmann Hans Seidlitz dem Rath und der gemeinen Stadt Schweidniz, 1538 brachte Sigmund Seidlitz v. Schmellwitz wegen dem Kretschem, Mälzen, Brauen, Backen, Schlachten, Schuster und Schmiede in denen ihm vom Stift Grüssau verpfändeten Dörfern Bertelsdorf, Raben, Kallendorf und Hohen-Giersdorf den Beweis bey der Urbarienkommission; er war aber nicht Eigenthümer, sondern nur Pfandinhaber davon, und dies Dorf gehört noch der Kämmererey zu Schweidniz. Ohnweit von Hohen-Giersdorf liegt der Goldene Wald, welcher mit Breitenhain, Schenkendorf und Dittmannsdorf gränzt. Die Stadt Schweidniz erkaufte denselben von des Johann v. Schwenkenvelts Erben 1351, und Herzog Bolko bestätigte diesen Kauf”

120 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.105-106; „28. Helmsdorf, Hohen- 1¾ Meilen von Landeshutt, sonst auch Halsdorf genannt; ist ebenfalls ein Eigenthum dieses Stifts, und zählt mit Inbegriff der hieher, gehörigen Kazengrabenhäuser, so zusammen 34 Gärten und Häusler ausmachen, 1 Vorwerk, 7 Bauern, 52 Gärtner, 21 Häusler, 1 Windmühle und 441 Menschen, gehört zur Burg Bolkenhain”.

3.24. KALLENDORF (KALNO)

„60. Kallendorf (pol. Kalno), 1½ mili od Schweidniz (pol. Świdnica), ma 1 folwark, 11 kmieci, 12 zagrodników, 10 chałupników, 214 mieszkańców; za czasów księcia Bolka II wioska ta należała do Koldizerna¹²¹ i tenże książę zatwierdził w 1342 roku w *Feria III ante Viti & Modest Martyr.* umowę dożywocia, jaką Margaretha Holdizin sporządziła dla swojej synowej Enydy von Czirnaw, lecz w 1369 roku księżna Agnes podarowała dobra opactwu Grüssau (pol. Krzeszów), które zastawiło je w 1548 roku Sigmundowi von Seidlitz ze Schmellwitz (pol. Śmiałowice), ale później je odkupiło i nadal jest jego właścicielem”¹²².

60. Kallendorf, 1½ Meile v. Schweidniz, hat
1 Vorwerk, 11 Bauern, 12 Gärtner, 10 Häusler,
214 Einwohner; dies Dorf gehörte zu den Zeiten
Herzogs Bolko II. denen Koldizern, und dieser Her-
zog bestätigte 1342 *Feria III ante Viti & Modest
Martyr.* das von der Margaretha Holdizin ihrer
Schwiegertochter Enyda v. Czirnaw darauf ange-
wiesene Leibgedinge, 1369 aber schenkte die Herzo-
gin Agnes das Guth dem Stift Grüssau, welches
dasselbe um 1548 an Sigmund v. Seidlitz auf
Schmellwitz verpfändete, nachher aber wieder ein-
geloset hat und noch besitzt.

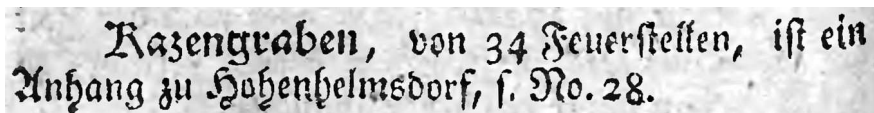
Ilustracja 24: Opis wioski Kallendorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.446.

121 T. Ciesielski, *Gmina Żarów. Monografia historyczna*, [2]s.42; „pierwszym znanym właścicielem wsi jest mieszczanin świdnicki Mikołaj Kolditz, żyjący w 1 poł. XIV w. (ostatni raz wymieniony w źródłach w 1334 r.)”.

122 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.446; „60. Kallendorf, 1½ Meile v. Schweidniz, hat 1 Vorwerk, 11 Bauern, 12 Gärtner, 10 Häusler, 214 Einwohner; dies Dorf gehörte zu den Zeiten Herzogs Bolko II. denen Koldizern, und dieser Herzog bestätigte 1342 *Feria III. ante Viti & Modest Martyr.* das von der Margaretha Holdizin ihrer Schwiegertochter Enyda v. Czirnaw darauf angewiesene Leibgedinge, 1369 aber schenkte die Herzogin Agnes das Guth dem Stift Grüssau, welches dasselbe um 1548 an Sigmund v. Seidlitz auf Schmellwitz verpfändete, nachher aber wieder eingeloset hat und noch besitzt”.

3.25. KZENGRABEN (KOCIKÓW)

„Kazengraben (pol. Kocików), z 34 ogniskami domowymi, jest częścią miejscowości Hohenhelmsdorf (pol. Nagórník), patrz numer 28”¹²³.

Ilustracja 25: Opis koloni Kazengraben. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.108.

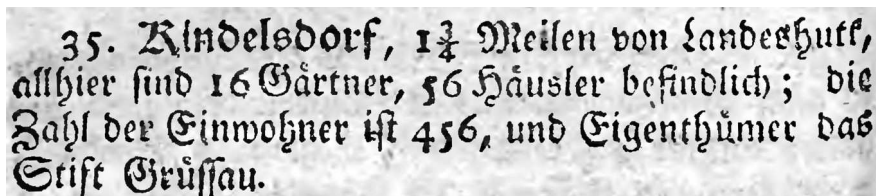
Z kolei w opisie wioski *Hohen-Helmsdorf* (pol. Nagórník) kolonia ta wzmiankowana jest jako „Kazengrabenhäuser, które razem stanowią 34 zagrodnicy i chatupnicy”¹²⁴.

123 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.108; „Kazengraben, von 34 Feuerstellen, ist ein Anhang zu Hohenhelmsdorf, s. No. 28”.

124 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.105-106; „28. Helmsdorf, Hohen- (...) Kazengrabenhäuser, so zusammen 34 Gärten und Häusler ausmachen (...)”.

3.26. KINDELSDORF (DOBROMYŚL)

„35. Kindelsdorf (pol. Dobromyśl), 1¼ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), mieszka tu 16 zagrodników, 56 chałupników, liczba mieszkańców wynosi 456, właścicielem jest opactwo Grüssau (pol. Krzeszów)”¹²⁵.

Ilustracja 26: Opis wioski *Kindelsdorf*. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.108.

W opisie opatów klasztoru znalazła się też wzmianka o Heinrichu I (1298-1304), że „(...) kupił on opuszczone wówczas dobra *Kindelsdorf* (pol. *Dobromyśl*) dla klasztoru za 14 kop groszy od *Frizko von Tannenberg*”¹²⁶.

W opisie wioski *Kindelsdorf* (pol. *Dobromyśl*) zwraca uwagę brak jakiegokolwiek wzmianki na temat kolonii *Dürrewiese* (pol. *Sucholeka*), która najprawdopodobniej podówczas jeszcze nie istniała¹²⁷.

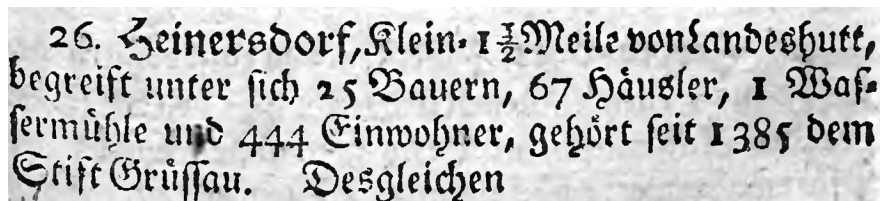
125 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.108-109; „35. Kindelsdorf, 1¼ Meilen von Landeshutt, allhier sind 16 Gärtner, 56 Häusler befindlich; die Zahl der Einwohner ist 456, und Eigenthümer das Stift Grüssau”.

126 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.88; „Heinrich I. (...) Er kaufte das damals wüste Guth *Kindelsdorf* zum Kloster um 14 Mark Groschen von *Frizko von Tannenberg* (...)”.

127 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, *Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej*, Zawory, [19]s.305.

3.27. KLEIN-HEINERSDORF (JAWISZÓW)

„26. Heinersdorf, Klein- (pol. Jawiszów) 1½ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), obejmuje 25 kmieci, 67 chałupników, 1 młyn wodny i 444 mieszkańców, od 1385 roku należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów). Podobnie”¹²⁸.

Ilustracja 27: Opis wioski *Klein-Heinersdorf*. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.105.

Zaskakująca jest tu informacja, jakoby *Klein-Heinersdorf* (pol. *Jawiszów*) wszedł w skład dóbr klasztornych dopiero w 1385 roku. Wioska ta wymieniana była przecież już w dokumencie fundacyjnym z 1292 roku¹²⁹.

128 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.105; „26. Heinersdorf, Klein- 1½ Meile von Landeshutt, begreift unter sich 25 Bauern, 67 Häusler, 1 Wassermühle und 444 Einwohner, gehört seit 1385 dem Stift Grüssau. Desgleichen”.

129 A. Rose, *Kloster Grüssau*, [15]s.296.

3.28. KLEIN-WALTERSDORF (BOLKÓW – CZĘŚĆ)

„84. Waltersdorf, Klein- $\frac{1}{8}$ mili od Bolkenhain (pol. Bolków), jest osobną wioską z 1 dworem, 1 folwarkiem, 21 zagrodnikami, 20 chałupnikami, 2 młynami wodnymi i 230 mieszkańcami; należy do dóbr Burg Bolkenhain (pol. zamek Bolków) i opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”¹³⁰.

84. Waltersdorf, Klein- $\frac{1}{8}$ Meile von Bolkenhain, ist ein absonderliches Dorf von 1 herrschaftlichen Wohnhause, 1 Vorwerk, 21 Gärtnern, 20 Häuslern, 2 Wassermühlen und 230 Einwohnern; gehört zur Burg Bolkenhain und dem Stift Grüssau.

Ilustracja 28: Opis wioski Klein-Waltersdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.123.

W opisie miasta *Bolków* (niem. *Bolkenhain*) Friedrich Zimmermann wymienia miejscowości wchodzące w skład parafii istniejącej przy tamtejszym kościele św. Jadwigi, wśród nich jako ostatnia wymieniona jest wioska *Klein-Woltersdorf*¹³¹, zapewne jest to błędny zapis nazwy *Klein-Waltersdorf*.

130 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.123; „84. Waltersdorf, Klein- $\frac{1}{8}$ Meile von Bolkenhain, ist ein absonderliches Dorf von 1 herrschaftlichen Wohnhause, 1 Vorwerk, 21 Gärtnern, 20 Häuslern, 2 Wassermühlen und 230 Einwohnern; gehört zur Burg Bolkenhain und dem Stift Grüssau”.

131 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.51.

3.29. KRAZBACH (OLSZYNY – CZĘŚĆ)

„38. Krazbach (dziś część wioski Olszyny), 1 $\frac{3}{4}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), to wieś należąca do klasztoru Grüssau (pol. Krzeszów), 26 kmieci, 31 chałupników, 1 młyn wodny i 285 mieszkańców”¹³².

Ilustracja 29: Opis wioski Krazbach. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.108-109.

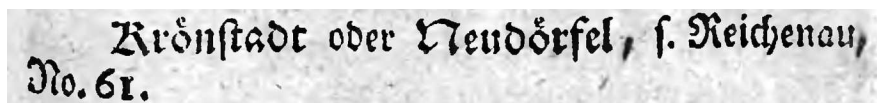
Z kolei w opisie kościoła w mieście Schömborg (pol. Chełmsko Śląskie) znajduje się informacja, że wioska ta wchodzi w skład tamtejszej parafii¹³³.

132 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.108-109; „38. Krazbach, 1 $\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt, ist ein dem Stift Grüssau zugehöriges Dorf von 26 Bauern, 31 Häuslern, 1 Wassermühle und 285 Einwohnern”.

133 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.85.

3.30. KRÖNSTADT (WRONY)

„Krönstadt albo też Neudörfel, patrz Reichenau (pol. Bogaczowice) numer 61”¹³⁴.

Ilustracja 30: Opis osady Krönstadt lub też Neudörfel. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge... V*, [23]s.109.

Z kolei w opisie wioski Nowe Bogaczowice (niem. Neu-Reichenau) Friedrich Zimmermann zawarł wzmiankę, że „Krönstadt lub Neudörfel zostały tu włączone”¹³⁵. Niewątpliwie o tej właśnie koloni wspomina też „Słownik geografii turystycznej Sudetów”, gdzie znajduje się stwierdzenie: „Do Nowych Bogaczowic należała zaginiona osada Krönstadt (Neudörfel)”¹³⁶. Można byłoby więc podejrzewać, że osada ta na przestrzeni lat zanikła i już nie istnieje.

Ilustracja 31: Lokalizacja koloni Krönstadt na mapie *Atlas von Schlesien in Specialkarten...*, [1] karta XVII. Bolkenhainer-Kreis.

134 F. Zimmermann, *Beyträge... V*, [23]s.109; „Krönstadt oder Neudörfel, s. Reichenau No. 61”.

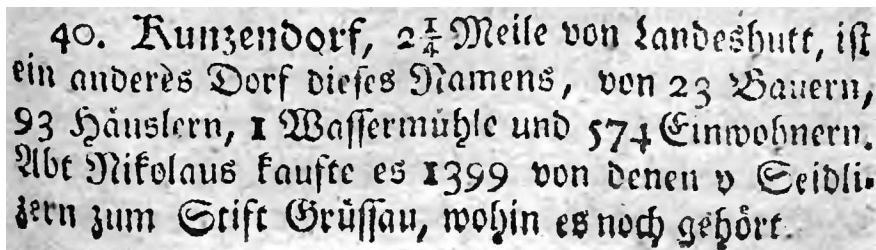
135 F. Zimmermann, *Beyträge... V*, [23]s.115; „61. Reichenau, Neu- (...) Krönstadt oder Neudörfel mit eingeschlossen”.

136 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 10, Góry Wałbrzyskie, Pogórze Wałbrzyskie, Pogórze Bolkowski, [17]s.332.

Jednakże analiza mapy z 1829 roku pozwala zauważyć, że o ile w sąsiedztwie *Nowych Bogaczowic* faktycznie brak jest takowej koloni, to w pobliżu wioski *Stare Bogaczowice* znajdowały się aż dwa miejsca o nazwie *Neudörfel*. Na południe od centrum leżała osada *Neudörfel am Harteberge* (pol. *Podgórna*), niewątpliwie zawdzięczająca swą nazwę pobliskiej *Harte Berge* (pol. *Mrowica*). Z kolei na północ od *Starych Bogaczowic* znajdowała się osada *Krönstadt oder Neudörfel am Krähenbusche* (pol. *Wrony*) i najprawdopodobniej to właśnie o tej kolonii wspominał Friedrich Zimmermann, jednakże błędnie została ona przypisana do *Nowych*, a nie *Starych Bogaczowic*.

3.3I. KUNZENDORF (NIEDAMIRÓW)

„40. Kunzendorf (pol. Niedamirów), 2¼ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), to kolejna wieś o tej nazwie, składająca się z 23 kmieci, 93 chałupników, 1 młyna wodnego i 574 mieszkańców. Opat Nikolaus kupił ją w 1399 roku od von Seidlizów dla klasztoru Grüssau (pol. Krzeszów), do którego nadal należy”¹³⁷.

Ilustracja 32: Opis wioski Kunzendorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.109.

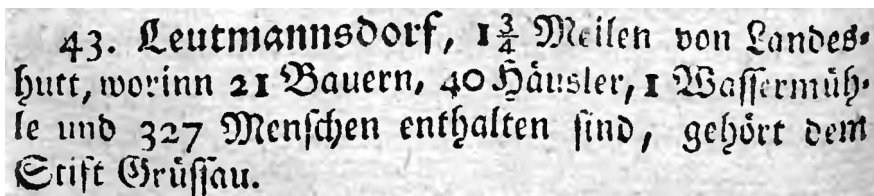
Z kolei opisie fabryk okręgu bolkowski-kamiennogórskiego znalazła się wzmianka, że „w Kunzendorf (pol. Niedamirów) istnieje fabryka skrobi”¹³⁸.

137 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.109; „40. Kunzendorf, 2¼ Meile von Landeshutt, ist ein anderes Dorf dieses Namens, von 23 Bauern, 93 Häuslern, 1 Wassermühle und 574 Einwohnern. Abt Nikolaus kaufte es 1399 von denen v Seidlizern zum Stift Grüssau, wohin es noch gehört”.

138 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.53; „Zu (...) Kunzendorf (...) sind Stärkefabriken vorhanden”.

3.32. LEUTMANNSDORF (OLSZYNY – CZĘŚĆ)

„43. Leutmannsdorf (dziś część wioski Olszyny), $1\frac{3}{4}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), obejmuje 21 kmieci, 40 chałupników, 1 młyn wodny i 327 osób, należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”¹³⁹.

43. Leutmannsdorf, $1\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt, worinn 21 Bauern, 40 Häusler, 1 Wassermühle und 327 Menschen enthalten sind, gehört dem Stift Grüssau.

Ilustracja 33: Opis wioski *Leutmannsdorf*. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.110.

W opisie kościoła w mieście *Schömberg* (pol. *Chełmsko Śląskie*) znajduje się też informacja, że wioska ta wchodzi w skład tamtejszej parafii¹⁴⁰.

139 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.110; „43. Leutmannsdorf, $1\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt, worinn 21 Bauern, 40 Häusler, 1 Wassermühle und 327 Menschen enthalten sind, gehört dem Stift Grüssau”.

140 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.85.

3.33. LIEBAU (LUBAWKA)

„Ongiś miał stać tu w borach kościół, który cieszył się dużą sławą z powodu licznych pielgrzymek, jednak właściciele sąsiednich starych zamków powodowali wiele nieszczęść dla pielgrzymów, dlatego też książę Bolko I ze Schweidniz (pol. Świdnica) i Jauer (pol. Jawor) oczyścił okolicę z tych szkodliwych gości, zbudował przed 1293 rokiem miasto Liebau (pol. Lubawka), a jego następca podarował je opactwu Grüssau (pol. Krzeszów), które do dziś jest jego właścicielem. Leży ono 1 milę od tegoż klasztoru, w głębokiej dolinie między górami, jest bez garnizonu, bez murów i bram, a wejścia są strzeżone jedynie przez rogatki. Rynek i niektóre ulice są częściowo wybrukowane; przecina je wąski strumyk, z powodu czarnej wody zwany schwarze Bach (pol. Czarnuszka); ale w jego pobliżu płynie Bober (pol. Bóbr), dlatego też nazywa się je również Liebau am Bober (pol. Lubawka nad Bobrem). Niedaleko stąd znajduje się góra Tatarberg (pol. Tatarska Górk¹⁴¹), której nazwa wywodzi się od zlokalizowanego tu w 1241 roku obozu tatarskiego, a ludzie uprawiający role do dziś znajdują niekiedy takie tatarskie podkowy i żelazne szpice od strzał¹⁴².

„Powietrze wokół tego obszaru jest zdrowe, ponieważ podczas powszechnej dżumy w 1633 roku zmarło tu tylko nieco ponad 50 osób. Z drugiej strony miejsce to było nękanie przez inne plagi. W 1646 roku przez 11 dni zaległ tu szwedzki korpus generała Torstensonsona, a po nim nastąpił generał Wittenberg, który przez 5 dni plądrował i niszczył miasto; kiedy zaś nadzedł cesarski generał Kollaredo, został tu ze swoimi ludźmi przez 4 tygodnie, Liebau (pol. Lubawka) tak wyssano, że przez pół roku nie mógł tu nikt mieszkać z powodu braku żywności. 11 października 1734 roku miasto

141 P. Wiszewski, Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r., [20]s.27; Przemysław Wiszewski nazwę Tatarberg tłumaczy jako Tatarska Górk, w miejscu tym miało niegdyś znajdować się grodzisko.

142 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.77; „C. Von Liebau. Ehedem soll hier in der Wildniß eine Kirche gestanden haben, die wegen vielen Wallfahrten in großem Ruf gewesen; da aber die Besitzer von den benachbarten alten Schlössern den Pilgrimmen mancherley Unheil zufügten, fäuberte Bolko I. Herzog zu Schweidniz und Jauer die Gegend von diesen schädlichen Gästen, bauete hieher noch vor dem Jahr 1293 die Stadt Liebau, und sein Nachfolger schenkte solche dem Stift Grüssau, welchem sie noch eigenthümlich gehört. Sie liegt 1 Meile von gedachtem Kloster zwischen Bergen in einem tiefen Thal, ist ohne Garnison, ohne Mauern und Thore, und die Eingänge bloß mit Schlagbäumen verwahrt. Der Ring und einige Gassen sind zum Theil gepflastert; sie wird von einemschmalen Bach, durchschnitten, so wegen dem schwärzlichen Wasser die schwarze Bach genannt wird; nahe daran aber fließt der Bober, daher es auch Liebau am Bober heißt. Ohnweit davon ist der Tartarberg, der seinen Namen von den 1241 hieselbst gestandenen Tartarn herleitet, und Ackersleute finden heutiges Tags bisweilen noch auf solchem tartarische Hufeisen und spitziqe Eisen von den Pfeilen”.

splonęło, z wyjątkiem kilku domów; z kolei w latach 1736 i 1737 wielkie szkody wyrządziły powodzie. Wojny śląskie, zwłaszcza siedmioletnia, również były bardzo uciążliwe dla miasta. Ponieważ leży ono blisko czeskiej granicy, na przełęczy uważanej za główną, toteż zawsze obejmowały je przemarsze i kwatunki czasami królewskich, a czasami wrogich wojsk, które sprowadzały epidemie, od których wymierały całe rodziny, a ich puste domy bywały następnie niszczone przez żołnierzy, zaś mieszkańcy tylko z trudem byli w stanie w czymkolwiek sobie pomóc¹⁴³.

„Najważniejsze budynki w mieście to obecnie:

a) Katolicki kościół parafialny zwany Święta Maria w Dolinie, który po tym, jak poprzedni drewniany popadł w ruinę, został masywnie zbudowany w latach od 1609 do 1615, i zasługuje na to, gdy już się jest w tym miejscu, aby go zobaczyć; jego długość wynosi 59½, szerokość 34, a wysokość sklepienia, które spoczywa na 10 filarach, to 24 łokcie. Prawo patronatu każdorazowo przysługuje prałatowi z Grüssau (pol. Krzeszów). On to ustanawia tu jednego proboszcza i jednego kapłana. W skład parafii oprócz miasta wchodzić wsie Dittersbach (pol. Jurkowice), Buchwald (pol. Bukówka), Ober-Blasdorf (Błazkowa Górna), Lindenau (pol. Lipienica) i Ullersdorf (pol. Ulanowice).

b) Kościół cmentarny Świętego Krzyża, który został zbudowany w 1696 roku przez opata Bernarda Rosę.

c) Ratusz, znajdujący się na rynku, gdzie podobno przed zbudowaniem miasta stał domek myśliwski. W 1726 roku wykonano mu piękną wieżyczkę, która wkrótce po wybudowaniu wraz z dachem ratusza uległa zniszczeniu w wielkim pożarze z 1734 roku. W 1781 roku budynek ten został wyposażony w nową wieżę i bijący zegar, a obecnie jest jednym z najpiękniejszych ratuszy w małych miastach Śląska.

143 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.77-78; „Die Luft um diese Gegend ist gesund, denn bey der allgemeinen Pest 1633 sind hier wenig über 50 Personen gestorben. Dagegen wurde der Ort von andern Plagen heimgesucht. 1646 lag der schwedische General Torstenson mit seinem Korps durch 11 Tage hier; ihm folgte der General Wittenberg, der die Stadt 5 Tage plündern und verwüsten ließ; denn kam der kaiserliche General Kolloredo, blieb mit seinem Volk 4 Wochen stehen, und Liebau ward dergestalt ausgesogen, daß wegen Abgang der Lebensmittel durch ein halbes Jahr niemand hier wohnen konnte. 1734 den 11. Oct. brannte die Stadt bis auf wenige Häuser ab; 1736 und 1737 aber thaten Ueberschwemmungen großen Schaden. Die schlesischen Kriege, besonders der siebenjährige, waren für die Stadt ebenfalls sehr drückend. Da sie nahe an der böhmischen Gränze liegt, und als ein Hauptpaß angesehen wird, so wurde sie immer stark sowohl mit Durchmärschen als Einquartirungen bald von königlichen bald von feindlichen Truppen belegt, welche epidemische Krankheiten einführten, wovon ganze Familien ausstarben, deren leere Häuser sodann von den Soldaten niedergerissen wurden, und die Einwohner haben sich, nur nach und nach mit Mühe wieder in etwas aushelfen können”.

d) Szpital, został on założony przez rodzinę Hertel i nadal jest utrzymywany przez tę samą rodzinę. W nim obecnie 2 lub 3 kobiety mają oprócz darmowego mieszkania deputat na pewną ilość drewna.

Oprócz powyższych w mieście znajduje się 8 innych budynków użyteczności publicznej. Natomiast prywatnych bądź też mieszczańskich domów, częściowo krytych gontem, a częściowo krytych słomą, istnieje z włączonym Grunau¹⁴⁴ 264 i 37 stodół.

Mieszkańcy są w większości katolikami, a ich liczba w roku 1782 to 1541, w roku 1783 to 1577. Roczna konsumpcja wynosi 290 korców pszenicy, 1488 korców żyta, 321 korców wytlóków pogorzelnianych (?), 549 korców siodu warzelniczego wszystkich rodzajów, 57 sztuk bydła, 201 świń, 274 cieląt i 275 baranów przeznaczonych na ubój¹⁴⁵.

„Swoje źródło utrzymania mieszkańcy znajdują:

1. W rolnictwie.

2. W warzeniu piwa; można tu znaleźć bez wątpienia najlepsze piwo w całym regionie górskim; przywilej warzenia piwa posiadają 72 domy mieszczańskie, a 2 wsie Dittersbach (pol. Jurkowice) i Ober-Blasdorf (pol. Błażkowa Górna) muszą brać piwo miejskie, gdzie rocznie zużywa się około 40 achteli.

3. W handlu, gdzie największy ruch generuje płótno. W 1782 roku było 98 tkaczy lnu i 118 krosien. W 1783 roku było 96 tkaczy lnu i 140 krosien.

144 Niegdyś osobna wioska, w owym czasie już część miasta Lubawka.

145 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.78; „Die vorzüglichsten Gebäude der Stadt sind gegenwärtig folgende: a) Die katholische Pfarrkirche, zu St. Maria im Thal genannt, ist, nachdem die vorige hölzerne meist eingegangen war, von 1609 bis 1650 maßiv erbauet worden, und verdient schon, daß wenn man einmal im Orte ist, solche besiehet; ihre Länge beträgt 59½, die Breite 34 und die Höhe des Gewölbes, so auf 10 Pfeilern ruht, 24 Ellen. Das Patronatsrecht hat der jedesmalige Prälat zu Grüssau. Es stehet an dieser Kirche 1 Pfarrer und 1 Kaplan. Eingepfarrt sind nebst der Stadt die Dörfer: Dittersbach, Buchwald, Ober-Blasdorf, Lindenau und Ullersdorf. b) Die Begräbnißkirche zum heiligen Kreuz, wurde 1696 vom Abt Bernard Rosa erbauet. c) Das Rathhaus, stehet unten am Ringe, wo vor Erbauung der Stadt ein Jägerhaus gestanden haben soll. 1726 ward ein schöner Thurm dabey aufgeführt, der aber kurz nach seiner Erbauung in dem großen Brande 1734 nebst dem Rathhausdache zu Grunde gieng. 1781 wurde dies Gebäude mit einem neuen Thurm und einer schlagenden Uhr versehen, und ist nun eines der schönsten Rätthäuser in den kleinern Städten Schlesiens. d) Das Hospital, ist von einer gewissen Hertelschen Familie gestiftet worden, und wird noch von eben dieser Familie unterhalten. Die darinn befindlichen 2 oder 3 arme Weiber haben außer der freyen Wohnung noch etwas wenig Deputatholz zu genießen. Außer vorstehenden sind in der Stadt noch 8 andere öffentliche Gebäude. Privat- oder Bürgerhäuser hingegen, die theils mit Schindeln, theils mit Stroh gedeckt, sind mit Einschluß des anstoßenden Grunau 264 und 37 Scheunen. Die Einwohner sind meist alle katholisch, und man zählte deren im Jahr 1782 - 1541. 1783 - 1577. Das jährliche Konsumo beträgt 290 Schfl. Weitzen, 1488 Schfl. Roggen, 321 Schfl. Brandweinschroot, 549 Schfl. Malz allerley Sorte zum Brauen, 57 Stuck Rindvieh, 201 Schweine, 274 Kälber und 275 Hammel zum Schlachten”.

W 1784 roku było 101 tkaczy lnu i 149 krosien, które wytworzyły 2980 kop płótna. Produkowane płótna w większości są wywożone przez mieszczańskie miasta handlowe. Są też przez sprzedawców płótna wysyłane z kraju: w roku 1779 za 48050 reichstalarów, w roku 1780 za 41260 reichstalarów, w roku 1781 za 38888 reichstalarów, w roku 1782 za 58650 reichstalarów, w roku 1783 za 62346 reichstalarów.

Co tydzień w czwartki odbywa się targ płócienny i targ cotygodniowy. Dawniej istniał również tak zwany wolny rynek w środy, ale został zamknięty. Jarmarki odbywają się trzy razy w roku¹⁴⁶.

„4. We wszystkich rodzajach rzemiosła i sztuki. Jest tutaj 7 piekarzy z ośmioma ławami chlebowymi, _ balwierz, 1 sprawiacz papieru (?), 1 Bleicher (bielacz lub blacharz ?), 1 piwowar, 3 gorzelników wódki, 1 introligator, 4 bednarzy, 1 tokarz, 1 farbiarz, 7 rzeźników z 7 ławami mięsnymi, 2 szklarzy, 1 rękawicznik, 3 kapeluszników, 2 wikliniarzy, 1 kotlarz, 2 kuśnierzy, 96 tkaczy, 2 szewców, 2 murarzy, 1 młynarz, _ piernikarz, 1 szmuklerz, 1 kołodziej, 3 rymarzy, 2 czerwonoskórników, 1 siodlarz, 2 ślusarzy, 8 kowali, 22 krawców, 1 kominiarz, 7 szewców, którzy posiadają 9 ław szewskich; 2 mydlarzy, 1 powroźnik, 1 lustrzacz, 4 pończoszników, 5 stolarzy, 2 garncarzy, 1 sukiennik, 2 białoskórników, 2 cieśli, 1 cukiernik¹⁴⁷.

„Magistrat zarządza kasą powszechną i niższym prawem sądowniczym, wyższe należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów). Odwołania w sprawach sądowych składane są do wyższego urzędu w Breslau (pol. Wro-

146 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.78; „Der Erwerb der Einwohner besteht: 1. Im Ackerbau. 2. Im Bierbrauen; man findet hier ohnftreutig das beste Bier in der ganzen Gebürgsgegend; die Braugerechtigkeit haftet auf 72 Bürgerhäusern, und die 2 Dörfer Dittersbach und Ober-Blasdorf müssen Stadtbier nehmen, wohin jährlich ohngefähr 40 Achtel verschroten werden. 3. Im Handel, der stärkste Verkehr wird mit Leinwand getrieben. 1782 waren hier 98 Leinweber, und 118 Stühle. 1783 waren hier 96 Leinweber, und 1 40 Stühle. 1784 waren hier 101 Leinweber, und 149 Stühle welche 2980 Schock Leinwand verfertigt. Die verfertigte Leinwand wird größtentheils in die Gebürgshandelsstädte verführt. Von den Leinwand-Kaufleuten aber sind außer Landes versandt: 1779 für 48050 Rthlr. 1780 für 41260 Rthlr. 1781 für 38888 Rthlr. 1782 für 58650 Rthlr. 1783 für 62346 Rthlr. Wöchentlich ist Donnerstags öffentlicher Leinwand- und zugleich Wochenmarkt. Ehemals war Mittwochs auch ein sogenannter Freymarkt, der aber eingegangen. Jahrmärkte sind jährlich drey”.

147 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.81; „4. In allerhand Handwerken und Künsten. Es sind hier 7 Bäcker mit 8 Brodtbanken, _ Barbier, 1 Blattbinder, 1 Bleicher, 1 Bräuer, 3 Brandtweinbrenner, 1 Buchbinder, 4 Büttner, 1 Drechsler, 1 Färber, 7 Fleischer mit 7 Bänken, 2 Glaser, 1 Handschumacher, 3 Huthmacher, 2 Korbmacher, 1 Kupferschmidt, 2 Kürschner, 96 Leinweber, 2 Leistenschneider, 2 Maurer, 1 Müller, _ Pfefferkuchler, 1 Posamentirer, 1 Rade- und Stellmacher, 3 Rieme, 2 Rothgerber, 1 Sattler, 2 Schlosser, 8 Schmiede, 22 Schneider, 1 Schorsteinfeger, 7 Schuster, so 9 Banke besitzen; 2 Seisfensieder, 1 Seiler, 1 Spiegelmacher, 4 Strumpfstricker, 5 Tischler, 2 Töpfer, 1 Tuchmacher, 2 Weisgerber, 2 Zimmermeister, 1 Zuckerbäcker”.

claw); w sprawach kameralnych miasto należy do trzeciego departamentu podatkowego, a pod względami werbunkowymi do kantonu górskiego.

Kamera posiada roczny dochód w wysokości 900 reichstalarów, który jest pobierany częściowo ze składek obywateli, częściowo z niektórych pól, lasów i innych źródeł.

W magistracie aktualnie znajduje się jeden konsul zarządzający, pan Reichmeister; jeden burmistrz pożarowy, pan von Ohlnhausen; skarbnik miejski, pan Hofmann starszy; jeden burmistrz policyjny, pan Taute; dwóch rajców, panowie Hanke i Hofmann junior. W królewskim urzędzie akcyzy i cel są: jeden poborca, jeden kontroler¹⁴⁸.

W powyższym opisie zwraca uwagę stwierdzenie, że to książę Bolko I zbudował przed 1293 rokiem miasto Liebau (pol. Lubawka), a jego następca podarował je opactwu Grüssau (pol. Krzeszów), które do dziś jest jego właścicielem. Ale to właśnie Bolko I podarował miasto klasztorowi, a uczynił to już w momencie jego fundacji w 1292 roku. Czyżby była to zwykła pomyłka?

Wersji takiej przeczy wykaz dóbr kończący opis klasztoru krzeszowskiego, gdzie pada stwierdzenie: „Dobra klasztorne obejmują miasto (...) Liebau (pol. Lubawka), które przyszło do klasztoru w 1360 roku (...)”¹⁴⁹. Nie jest to więc pomyłka.

Przy czym jeśli chodzi o ścisłość, to w literaturze można napotkać wzmianki, że to właśnie „w 1360 roku książę Bolko II oddaje konwentowi w Krzeszowie miasto Lubawkę”¹⁵⁰. Jednak informacja takowa wydaje mi się pewnym nieporozumieniem. Monografia Lubawki o dacie tej wspomina następująco: „Rada miejska Lubawki, podobnie jak w innych miastach stanowiących posiadłość klasztorną, była mianowana przez opata krzeszowskiego. Były więc tu dwa ogniwa władzy: słaba stosunkowo samorządu mieszczańskiego i silna – kościelna, która krępowała poczynania pierwszej. Jakby jeszcze było tego mało w 1360 roku klasztor przejmuje

148 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.81-82; „Der Magistrat verwaltet die öffentlichen Kassen und die niedere Gerichtsbarkeit; die höhere hat das Stift Grüssau. In Justizsachen wird an das Breslauische Oberamt appellirt; in Kammeralsachen gehört die Stadt zum dritten Steuerrächlichen Departement, in Ansehung der Werbung aber zum Gebürgskanton. Die Kämerey hat jährlich 900 Rthl. Einkünfte, die theils aus den Beytragen der Bürgerschaft, theils aus einigen Aeckern, Forsten ec. erhoben werden. Der Magistrat bestehet gegenwärtig aus einem Consul dirigens, Herrn Reichmeister; einem Feuerburgermeister, Herrn von Ohlnhausen, einem Kämmerer, Herrn Hofmann, Senior; einem Polizeyburgermeister, Herrn Taute; zwey Rätbmannern, Herrn Hanke und Hofmann, junior. Beym Königl. Accis- und Zollamt sind: ein Einnehmer, ein Kontrolleur”.

149 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.97; „Das Kloster besitzt außer den 2 Städten, Schömberg, so 1343, und Liebau so 1360 zum Stift kommen (...)”.

150 D. Kudera, *Krzeszów*, [10]s.20.

także wójtostwo. Odtąd również funkcje sądowe spełnia tak zwany »wójt kościelny«¹⁵¹. Natomiast Henryk Dziurla stwierdza: „Bolko II (...) w roku 1360 nadał klasztorowi prawo sądownictwa w mieście Lubawce”¹⁵²

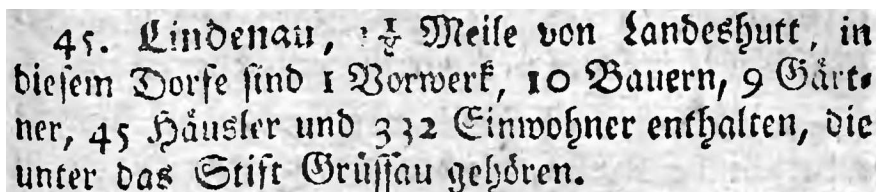
Tak więc Lubawka już wcześniej była własnością klasztoru, natomiast w 1360 roku cystersi prawdopodobnie uzyskali jedynie większy zakres władzy w mieście.

151 A. Grzelak (red.), *Lubawka, monografia historyczna miasta*, [7]s.29.

152 H. Dziurla, *Krzeszów*, [4]s.16.

3.34. LINDENAU (LIPIENICA)

„45. Lindenau (pol. Lipienica), 1 $\frac{1}{8}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), w tej wiosce znajduje się 1 folwark, 10 kmieci, 9 zagrodników, 45 chałupników i 332 mieszkańców, którzy należą do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”¹⁵³.

45. Lindenau, 1 $\frac{1}{8}$ Meile von Landeshutt, in diesem Dorfe sind 1 Vorwerk, 10 Bauern, 9 Gärtner, 45 Häusler und 332 Einwohner enthalten, die unter das Stift Grüssau gehören.

Ilustracja 34: Opis wioski *Lindenau*. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.111.

W opisie miasta *Liebau* (pol. *Lubawka*) znalazła się też informacja, że w skład tamtejszej parafii wchodziła między innymi wieś *Lindenau* (pol. *Lipienica*)¹⁵⁴.

153 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.111; „45. Lindenau, 1 $\frac{1}{8}$ Meile von Landeshutt, in diesem Dorfe sind 1 Vorwerk, 10 Bauern, 9 Gärtner, 45 Häusler und 332 Einwohner enthalten, die unter das Stift Grüssau gehören”.

154 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.78.

3.35. NEU-FISCHBACH (STRÓŻNICA)

„Fischbach, Neu- patrz Neudorf (pol. Stróżnica) opisana pod numerem 47”¹⁵⁵.

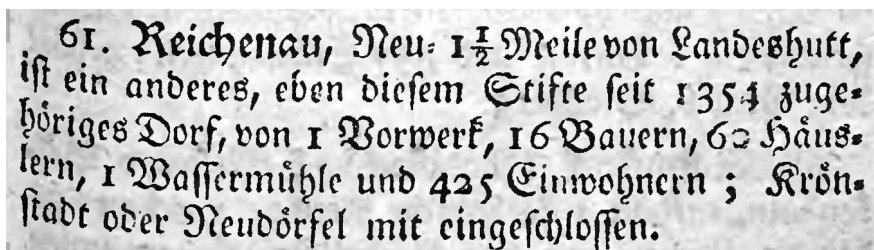

Ilustracja 35: Opis wioski Neu-Fischbach. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* VI, [24]s.369.

155 F. Zimmermann, *Beyträge...* VI, [24]s.369; „Fischbach, Neu- siehe Neudorf No. 47”.

3.36. NEU-REICHENAU (NOWE BOGACZOWICE)

„61. Reichenau, Neu- (pol. Nowe Bogaczowice) 1½ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), to kolejna wieś, należąca do tego samego opactwa od 1354 roku, z 1 folwarkiem, 16 kmieciami, 60 chałupnikami, 1 młynem wodnym i 425 mieszkańcami; Krönstadt lub Neudörfel zostały tu włączone”¹⁵⁶.

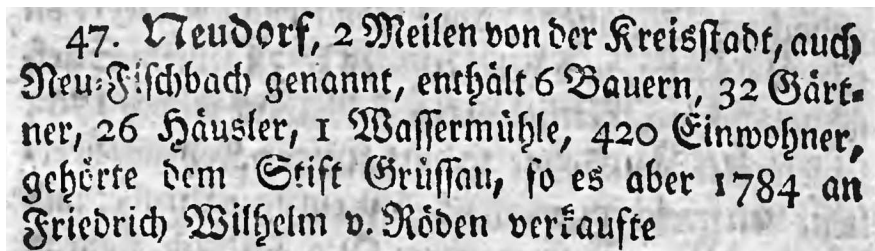
Ilustracja 36: Opis wioski Neu-Reichenau. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.115.

Interesująca jest tu wzmianka o tym, że w skład Nowych Bogaczowic wliczeni zostali mieszkańcy koloni o nazwie Krönstadt lub Neudörfel. Prawdopodobnie jest to informacja błędna, gdyż kolonia ta była przysiółkiem Starych Bogaczowic (patrz osobny jej opis pod nazwą Neudörfel).

156 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.115; „61. Reichenau, Neu- 1½ Meile von Landeshutt, ist ein anderes, eben diesem Stifte seit 1354 zugehöriges Dorf, von 1 Vorwerk, 16 Bauern, 60 Häuslern, 1 Wassermühle und 425 Einwohnern; Krönstadt oder Neudörfel mit eingeschlossen”.

3.37. NEUDORF (STRÓŻNICA)

„Neudorf (pol. Stróżnica), 2 mile od miasta okręgowego, zwany również Neu-Fischbach, jest tu 6 kmieci, 32 zagrodników, 26 chałupników, 1 młyn wodny, 420 mieszkańców, należał do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów), ale w 1784 roku sprzedano go Friedrichowi Wilhelmowi von Rödenowi”¹⁵⁷.

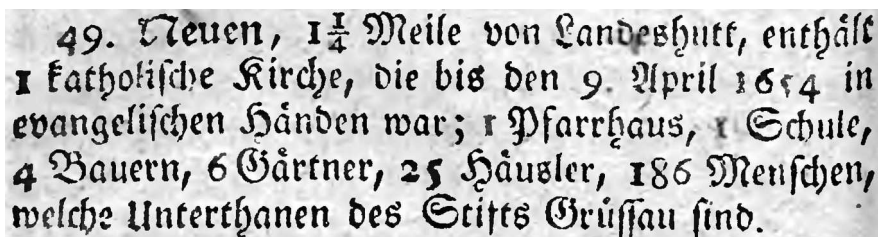
47. Neudorf, 2 Meilen von der Kreisstadt, auch Neu-Fischbach genannt, enthält 6 Bauern, 32 Gärtner, 26 Häusler, 1 Wassermühle, 420 Einwohner, gehörte dem Stift Grüssau, so es aber 1784 an Friedrich Wilhelm v. Röden verkaufte

Ilustracja 37: Opis wioski Neudorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* VI, [24]s.385.

157 F. Zimmermann, *Beyträge...* VI, [24]s.385; „Neudorf, 2 Meilen von der Kreisstadt, auch Neu-Fischbach genannt, enthält 6 Bauern, 32 Gärtner, 26 Häusler, 1 Wassermühle, 420 Einwohner, gehörte dem Stift Grüssau, so es aber 1784 an Friedrich Wilhelm v. Röden verkaufte”.

3.38. NEUEN (KRZESZÓWEK)

„49. Neuen (pol. Krzeszówek), 1¼ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), zawiera 1 kościół katolicki, który był w rękach protestanckich do 9 kwietnia 1654 roku; 1 plebanię, 1 szkołę, 4 kmieci, 6 zagrodników, 25 chałupników, 186 osób będących poddanymi opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”¹⁵⁸.

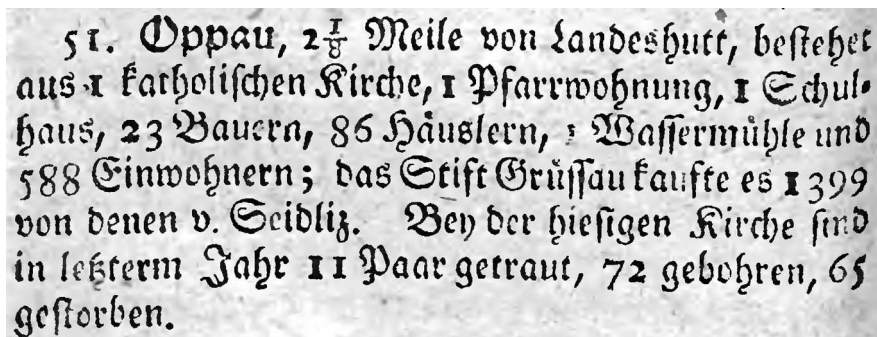
49. Neuen, 1¼ Meile von Landeshutt, enthält
1 katholiche Kirche, die bis den 9. April 1654 in
evangelischen Händen war; 1 Pfarrhaus, 1 Schule,
4 Bauern, 6 Gärtner, 25 Häusler, 186 Menschen,
welche Unterthanen des Stiffts Grüssau sind.

Ilustracja 38: Opis wioski Neuen. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.112.

158 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.112; „49. Neuen, 1¼ Meile von Landeshutt, enthält 1 katholiche Kirche, die bis den 9. April 1654 in evangelischen Händen war; 1 Pfarrhaus, 1 Schule, 4 Bauern, 6 Gärtner, 25 Häusler, 186 Menschen, welche Unterthanen des Stiffts Grüssau sind”.

3.39. OPPAU (OPAWA)

„57. Oppau (pol. Opawa), 2¼ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), składa się z 1 kościoła katolickiego, 1 plebanii, 1 domu szkolnego, 23 kmieci, 86 chałupników, 1 młyna wodnego i 588 mieszkańców; opactwo Grüssau (pol. Krzeszów) kupiło je w 1399 roku od tegoż von Seidliza. W miejscowym kościele w ubiegłym roku pobrało się 11 par, 72 osoby się urodziły, 65 zmarło”¹⁵⁹.

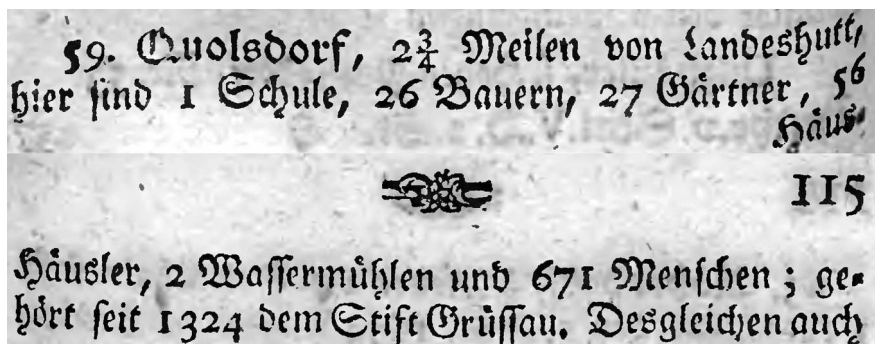
51. Oppau, 2¼ Meile von Landeshutt, bestehet aus 1 katholischen Kirche, 1 Pfarrwohnung, 1 Schulhaus, 23 Bauern, 86 Häuslern, 1 Wassermühle und 588 Einwohnern; das Stift Grüssau kaufte es 1399 von denen v. Seidliz. Bey der hiesigen Kirche sind in letzterm Jahr 11 Paar getraut, 72 gebohren, 65 gestorben.

Ilustracja 39: Opis wioski Oppau. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.112.

159 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.112; „57. Oppau, 2¼ Meile von Landeshutt, bestehet aus 1 katholischen Kirche, 1 Pfarrwohnung, 1 Schulhaus, 23 Bauern, 86 Häuslern, 1 Wassermühle und 588 Einwohnern; das Stift Grüssau kaufte es 1399 von denen v. Seidliz. Bey der hiesigen Kirche sind in letzterm Jahr 11 Paar getraut, 72 gebohren, 65 gestorben”.

3.40. QUOLSDORF (CHWALISZÓW)

„59. Quolsdorf (pol. Chwaliszów), $2\frac{3}{4}$ mili od Landeshutt (pol. Kamien-na Góra), znajduje się tu 1 szkoła, 26 kmieci, 27 zagrodników, 56 chałupników, 2 młyny wodne i 671 osób; od 1324 roku należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów). Podobnie także”¹⁶⁰.

Ilustracja 40: Opis wioski Quolsdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.114-115.

160 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.114-115; „59. Quolsdorf, $2\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt, hier sind 1 Schule, 26 Bauern, 27 Gärtner, 56 Häusler, 2 Wassermühlen und 671 Menschen; gehört seit 1324 dem Stift Grüssau. Desgleichen auch”.

3.41. RAABEN (KRUKÓW)

„109. Raaben (pol. Kruków), $1\frac{3}{4}$ mili od Schweidniz (pol. Świdnica), składa się z 1 folwarku, 11 zagrodników, 17 chałupników, 1 młyna wodnego, 249 mieszkańców. W 1365 roku wieś tę posiadał Seifried von Donin, który zbył ją dla Elisabeth von Seidliz; następnie trafiła ona do Sawischinsa (prawdopodobnie von Säbisch), od którego w 1381 roku odkupiło ją opactwo Grüssau (pol. Krzeszów), co potwierdziła księżna Agnieszka; a w 1383 roku potwierdziła jednoznacznie: że bracia von Reinsberg przypadającą im część wioski Raaben (pol. Kruków) również temu opactwu pozostawiają; w 1558 miał ją w zastawie Leonhard von Schindel, a po nim Sigmund von Seidliz. Jednak opactwo po pewnym czasie wykupiło ją i dotąd pozostaje ona jego własnością”¹⁶¹.

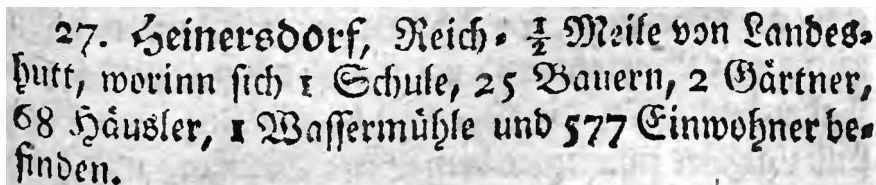
109. Raaben, $1\frac{3}{4}$ Meile von Schweidniz, bestehet aus 1 Vorwerk 11 Gärtner, 17 Häusler, 1 Wassermühle, 249 Einwohner. Im Jahr 1365 besaß dies Dorf ein Seifried v. Donin, der es an Elisabeth v. Seidliz veräußerte; nachgehends war es an einen Sawischins (wahrscheinlich v. Säbisch) gekommen, von welchem es 1381 das Stift Grüssau an sich kaufte, so die Herzogin Agnes confirmirte; und bekräftigte 1383 ausdrücklich: daß die Gebrüder v. Reinsberg ihre am Dorf Raaben habende Antheile ebenfalls diesem Stifte überlassen hätten; 1558 hatte es Leonhard v. Schindel, und nach ihm Sigmund v. Seidliz Pfandsweise inne. Das Stift aber löste solches nach der Zeit wieder ein, und ist bis hieher desselben Eigenthum verblieben.

Ilustracja 41: Opis wioski Raaben. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge... V*, [23]s.478-479.

161 F. Zimmermann, *Beyträge... V*, [23]s.478-479; „109. Raaben, $1\frac{3}{4}$ Meile von Schweidniz, bestehet aus 1 Vorwerk 11 Gärtner, 17 Häusler, 1 Wassermühle, 249 Einwohner. Im Jahr 1365 besaß dies Dorf ein Seifried v. Donin, der es an Elisabeth v. Seidliz veräußerte; nachgehends war es an einen Sawischins (wahrscheinlich v. Säbisch) gekommen, von welchem es 1381 das Stift Grüssau an sich kaufte, so die Herzogin Agnes confirmirte; und bekräftigte 1383 ausdrücklich: daß die Gebrüder v. Reinsberg ihre am Dorf Raaben habende Antheile ebenfalls diesem Stifte überlassen hätten; 1558 hatte es Leonhard v. Schindel, und nach ihm Sigmund v. Seidliz Pfandsweise inne. Das Stift aber löste solches nach der Zeit wieder ein, und ist bis hieher desselben Eigenthum verblieben”.

3.42. REICH-HEINERSDORF (PRZEDWOJÓW)

„27. Heinersdorf, Reich- (pol. Przedwojów) $\frac{1}{2}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), gdzie znajduje się 1 szkoła, 25 kmieci, 2 zagrodników, 8 chałupników, 1 młyn wodny i 577 mieszkańców”¹⁶².

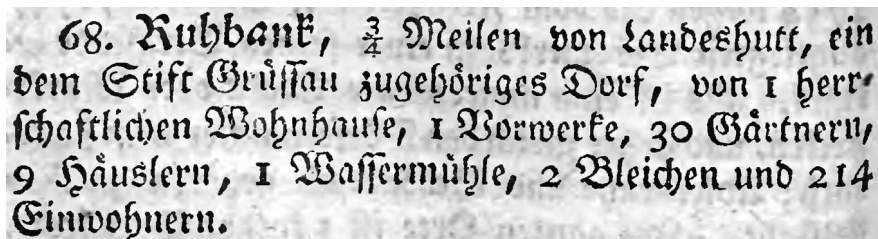
27. Heinersdorf, Reich. $\frac{1}{2}$ Meile von Landeshutt, worinn sich 1 Schule, 25 Bauern, 2 Gärtner, 8 Häusler, 1 Wassermühle und 577 Einwohner befinden.

Ilustracja 42: Opis wioski Reich-Heinersdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.105.

162 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.105; „27. Heinersdorf, Reich- $\frac{1}{2}$ Meile von Landeshutt, worinn sich 1 Schule, 25 Bauern, 2 Gärtner, 8 Häusler, 1 Wassermühle und 577 Einwohner befinden”.

3.43. RUHBANK (SĘDZISŁAW)

„68. Ruhbank (pol. Sędziszław), $\frac{3}{4}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), wieś należąca do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów), z 1 dworem mieszkalnym, 1 folwarkiem, 30 zagrodników, 9 chałupników, 1 młyn wodny, 2 bielniki i 214 mieszkańców”¹⁶³.

68. Ruhbank, $\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt, ein dem Stift Grüssau zugehöriges Dorf, von 1 herrschaftlichen Wohnhause, 1 Vorwerke, 30 Gärtnern, 9 Häuslern, 1 Wassermühle, 2 Bleichen und 214 Einwohnern.

Ilustracja 43: Opis wioski Ruhbank. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.118.

163 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.118; „68. Ruhbank, $\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt, ein dem Stift Grüssau zugehöriges Dorf, von 1 herrschaftlichen Wohnhause, 1 Vorwerke, 30 Gärtnern, 9 Häuslern, 1 Wassermühle, 2 Bleichen und 214 Einwohnern”.

3.44. SAARAU (ŻARÓW)

„119. Saarau (pol. Żarów), (Zarow) leży 1½ mili od miasta okręgowego, posiada 1 folwark, 14 zagrodników, 1 chałupnik, 95 mieszkańców. W czasach książęcych wieś ta należała do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów), które w 1357 roku sprzedało ją Jerschkowi von Skalowiz. Tenże Skalowiz bez wątpliwości był jednym ze szlachejnych von Skalów, którzy w dużej części osiedli w Jauerischen (pol. okolice miasta Jawor) i pochodzili od słynnych niegdyś Scaligerisów, werońskich książąt rodem z Italii. Kto potem był właścicielem wioski, nie wiemy. Długo później, mianowicie w 1550 roku, posiadał ją Sigmund von Mühlheim z Lahsen (pol. Łażany). Jego następcą w 1626 roku był George von Mühlheim, dobra Saarau (pol. Żarów), Lahsen (pol. Łażany), Peterwiz (pol. Piotrowice Świdnickie) i Protschkenhain (pol. Proszkowice) dostały się Sigmundowi von Nostizowi, który gospodarzył tu w 1655 roku. W 1694 roku mieszkał tu Otto Sigmund baron von Nostiz, po którym w 1703 roku odziedziczył je jego syn, Carl Gottlieb. Po nim nastąpiła jego żona Beate Abigail, z domu von Siegroth und Schlawickau, potem generał feldmarszałek von Buddenbrock, a teraz posiada ją w swoim dziedzictwie hrabia von Burghaus”¹⁶⁴.

Wprawdzie opisywany tu Żarów w XVIII wieku był jedynie małą wioską, jednakże dziś jest już miastem; prawa miejskie otrzymał w 1954 roku¹⁶⁵.

164 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.484; „119. Saarau, (Zarow,) liegt 1½ Meilen von der Kreisstadt, hat 1 Vorwerk, 14 Gärtner, 1 Häusler, 95 Einwohner. Zu den Zeiten der Herzoge gehörte dies Dorf dem Stift Grüssau, welches dasselbe aber an einen Jerschko v. Skalowiz 1357 verkaufte. Dieser Skalowiz war ohne Zweifel einer von den Edlen v. Skal, so mehrentheils im Jauerschen angesessen waren, und ihre Abkunft von den ehemals berühmten Scaligeris, Veronesischen Fürsten aus Italien herleiteten. Wer das Dorf nach diesem besessen, ist unbekannt. Lange Zeit darauf, und zwar 1550 hatte dasselbe Sigmund v. Mühlheim auf Lahsen. Ihm folgte 1626 George v. Mühlheim, und dann gelangten die Güther Saarau, Lahsen, Peterwiz, und Protschkenhain an Sigmund v. Nostiz, der dieselben 1655 bewirthschaftete. 1694 lebte darauf Otto Sigmund Freyh. v. Nostiz, von welchem sie 1703 dessen Sohn, Carl Gottlieb, erbte. Nach ihm folgte seine Gemalin Beate Abigail, geb. v. Siegroth und Schlawickau, nachher vermälte General-Feldmarschallin v. Buddenbrock, und nun hat solche aus ihrem Vermächtniß der Graf v. Burghaus”.

165 T. Ciesielski, *Gmina Żarów. Monografia historyczna*, [2]s.20.

3.45. SANDGRUBE (KRZESZÓW – CZĘŚĆ)

„Sandgrube, to 7 nowo wybudowanych domów fabrycznych, które wliczone są do pobliskiego Hermsdorf Grüß. numer 30¹⁶⁶.”

**Sandgrube, werden 7 neuerbaute Fabricken-
häuser genannt, die bey Hermsdorf Grüß. No. 30
mitgerechnet sind.**

Ilustracja 44: Opis kolonii Sandgrube. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.118.

Zwraca uwagę fakt, że osada Sandgrube ma być wliczona do wioski opisanej pod numerem 30, o nazwie Hermsdorf Grüß. – prawdopodobnie ten skrótowy zapis należałoby rozwinąć jako Hermsdorf Grüßauisch. Jednak wskazana wioska o numerze 30 w swoim opisie nazywana jest Herrmsdorf, a nie Hermsdorf.

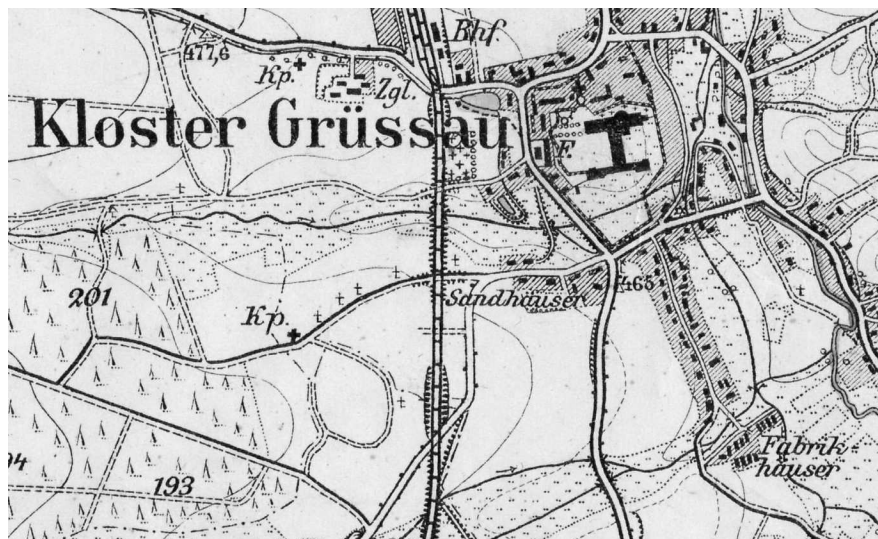
Ilustracja 45: Lokalizacja kolonii Sandgrübel na mapie *Atlas von Schlesien in Specialkarten...*, [1] karta XVI. Landeshuter-Kreis.

Interesująca jest próba lokalizacji kolonii Sandgrube. Jedyne znane mi źródło niemalże jednoznacznie ukazujące jej umiejscowienie to wydany w 1829 „Atlas von Schlesien in Specialkarten der landrathlichen

166 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.118; „Sandgrube, werden 7 neuerbaute Fabricken-häuser genannt, die bey Hermsdorf Grüß. No. 30 mitgerechnet sind”.

Kreise und der Kreise österreichischen Anthells”, gdzie na karcie „XVI. Landeshuter-Kreis” znajdziemy kolonię *Sandgrübel*¹⁶⁷. Umieszczony przy tej nazwie symbol legenda objaśnia jako *Kolonien* (pol. kolonie). Kolonia ta zlokalizowana jest na wschodnim brzegu *Zadrny* (niem. *Zieder*), na północ od klasztoru krzeszowskiego (niem. *Kloster Grüssau*) i na południe od wioski *Grüssanisch Hermsdorf*¹⁶⁸ (dziś część miejscowości Krzeszów). Jednak lokalizacja ta wydaje mi się dość wątpliwa i prawdopodobnie jest ona błędna.

Nie wiadomo kiedy kolonia *Sandgrube* powstała, lecz w 1785 roku Friedrich Zimmermann stwierdzał, że są to „nowo wybudowane domy fabryczne”, tak więc niewątpliwie powstały one niewiele przed 1785 rokiem. Być może powstała ona razem z zabudowaniami kolonii *Schönwiese* (pol. *Łąkta*), która miała istnieć od 1764 roku. W tej sytuacji można podejrzewać, że obie kolonie, *Schönwiese* oraz *Sandgrube*, powstały w ramach wymuszonych przez państwo pruskie projektów polegających na budowie budynków manufaktur i osiedli tkaczy, a zdaniem Krystiana Michalika w *Krzeszowie* takowe osiedle powstało na południowym końcu ulicy *Sądeckiej*¹⁶⁹.

Ilustracja 46: Fragment mapy *Landeshut, Meßtischblatt 3072, 1:25.000, 1907, [12]*.

167 *Atlas von Schlesien in Specialkarten...*, [1] karta XVI. *Landeshuter-Kreis*.

168 Prawdopodobnie popełniono tu literówkę, gdyż zazwyczaj spotyka się zapis tej nazwy w formie *Grüssauisch Hermsdorf*.

169 K. Michalik, *Krzeszów Dom Łaski Maryi*, [14]s.22 i 250.

Wersja ta jest o tyle prawdopodobna, że faktycznie mapa topograficzna *Meßtischblatt* z 1907 roku¹⁷⁰ wyraźnie ukazuje, że na południowym końcu tejże ulicy znajduje się 13 budowli opisanych jako *Fabrikhäuser*, a tak właśnie zabudowania *Sandgrube* nazywa Friedrich Zimmermann (niem. 7 *neuerbaute Fabrickenhäuser*).

Jednak pewne wątpliwości może wzbudzać zgrupowanie 6 (lub 8) domów zlokalizowanych przy dzisiejszej ulicy opata Bernarda Rosy, gdyż przywołana mapa określa je mianem *Sandhäuser* – nazwa ta wyraźnie sugeruje, że raczej właśnie te budynki stanowiły zabudowania kolonii *Sandgrube*.

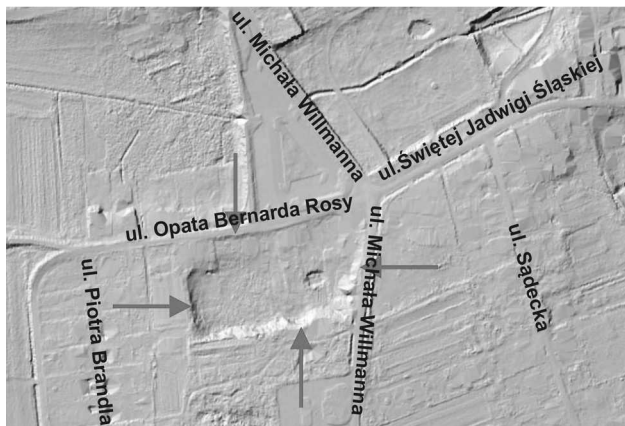
Ilustracja 47: Mapa katastralna Krzeszowa z 1813 roku. Źródło: K. Michalik, *Krzeszów Dom Łaski Maryi*, [14]s.24. Strzałki wskazują działki pokrywające się z obrysem współczesnego wyrobiska pokopalniano.

Takiej interpretacji zdaje się przeczyć mapa katastralna Krzeszowa z 1813 roku, której fragment zamieszczony został w opracowaniu Krystiana Michalika. Widać tutaj wyraźnie, że wzdłuż dzisiejszej ulicy opata Bernarda Rosy nie było jeszcze zabudowań opisywanych na późniejszej mapie jako *Sandhäuser*, tak więc zapewne powstały one po 1813 roku, a przed rokiem 1907 i nie mogą być opisywaną przez Friedricha Zimmermanna kolonią *Sandgrube*. Jednakże przy samym skrzyżowaniu dzisiejszych ulic opata Bernarda Rosy i Michała Willmanna można dostrzec trzy małe domki i jedną większą budowlę. Być może to właśnie ten zespół zabudowań stanowił pozostałości po liczącej siedem budynków *Sandgrube*?

170 Mapa Landeshut, *Meßtischblatt* 3072, 1:25.000, 1907, [12].

Taką wersję uprawdopodobnia opis wioski *Hermsdorf Grüssauisch* (pol. Krzeszów – część), jaki Johann Knie zamieścił w swoim opracowaniu z 1830 roku: częścią składową wioski był podówczas „*Sandgrübel*, nazywany także *Sandgräbel*, 3 domy, zajmujące we wsi piaskownię”¹⁷¹. Domy te miały znajdować się przy, lub też na terenie, kopalni piasku, być może w niecce nieczynnej piaskowni (niem. *bei einer Sandgrube belegen*). Z kolei następne wydanie tegoż samego opracowania stwierdza, że do „*Hermsdorf Grüssauisch* przynależą: a) Czerwony Folwark, będący folwarkiem dominialnym, b) *Sandgrübel* bądź też *Sandgräbel*, 4 domy w wiosce przy kopalni piasku”¹⁷². Tak więc od 1830 do 1845 roku w osadzie tej przybył jeden budynek.

Z kolei Ludewig Gilberts w 1791 roku wspominał odnośnie do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów): „ten bogaty klasztor (...) wybudował w Ober-Zieder (pol. Czadrów) ważną fabrykę płótna amaszkowego pod nazwą *Schönwiese* (pol. Łąkta), a w *Hermsdorf* (pol. Krzeszów – część) w *Sandgrube* pokazałą fabrykę skrobi”¹⁷³. Przy czym nie wiadomo, czy ową fabrykę wybudowano w części wsi noszącej nazwę *Sandgrube*, czy też na terenie kopalni piasku (niem. *Sandgrube*).

Ilustracja 48: Wzrost wyrobisko pokopalniane w pobliżu skrzyżowania dzisiejszych ulic opata Bernarda Rosy i Michała Willmanna. Źródło podkładu: Geoportal.

171 J. Knie, *Alphabetisch-Statistisch-Topographische Uebersicht der Dörfer...*, [8]s.259; „*Hermsdorf (Grüssauisch)* (...) Hierzu: *Sandgrübel*, auch *Sandgräbel*, genannt, 3 Häuser, im Dorfe bei einer Sandgrube belegen”.

172 J. Knie, *Alphabetisch-Statistisch-Topographische Uebersicht der Dörfer...*, [9]s.225; „*Hermsdorf, Grüssauisch* (...) Hierzu: a) *Rothe Vorwerk*, Dom. Vorw. b) *Sandgrübel*, auch *Sandgräbel*, 4 H., im D. bei einer Sandgrube”.

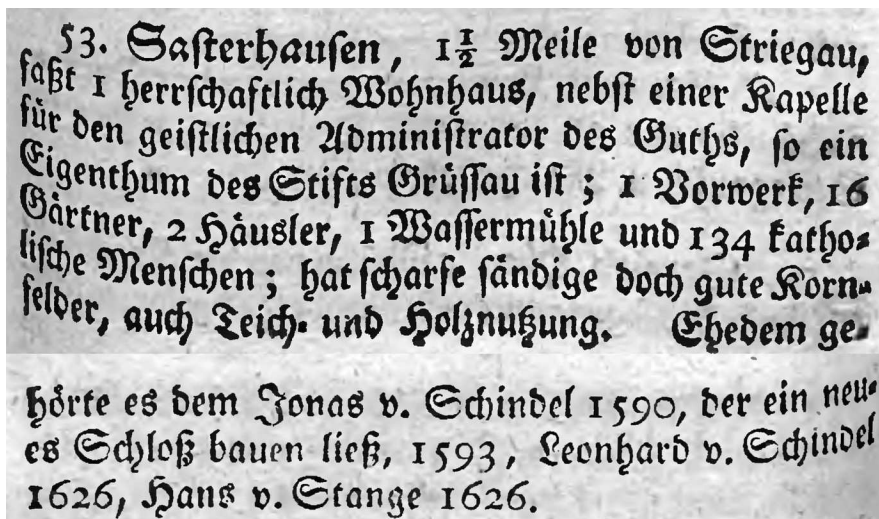
173 L. Gilberts, *Handbuch für Reisende durch Deutschland, Erster Theil*, [6]s.413; „(...) an das Stift Grüssau ziehn. Dieses reiche Kloster, dem sie gehören, hat zu Ober-Zieder eine wichtige Linnendamastfabrik unter dem Namen *Schönwiese*, und zu *Hermsdorf* in der *Sandgrube* eine ansehnliche Stärkefabrik errichtet”.

Co ciekawe przywołana już mapa katastralna z 1813 roku ukazuje przy skrzyżowaniu dzisiejszych ulic opata Bernarda Rosy i Michała Willmanna jedynie dwie nieczytelnie opisane działki, o łącznej powierzchni około jednego hektara. Dokładnie w tej samej lokalizacji znajduje się dziś zagłębienie terenu, a jego wygląd, który można dostrzec np. na lidarowych zdjęciach udostępnionych na stronach Geoportalu (patrz ilustracja 48), wyraźnie sugeruje, że jest to dawne wyrobisko, prawdopodobnie właśnie piaskownia.

Tak więc osada *Sandgrübel*, nazywana także *Sandgräbel*, powstała na terenie dawnej piaskowni, czyli *Sandgrube*. Jednakże nie była ona osiedlem tkackim, które powstało przy dzisiejszej ulicy Sądeckiej. Tutaj znajdowała się manufaktura i kilka domków fabrycznych, które prawdopodobnie od samego początku były powiązane z fabryką skrobi (niem. *Stärkefabrik*).

3.46. SASTERHAUSEN (ZASTRUŻE)

„53. Sasterhausen (pol. Zastruże), 1½ mili od Striegau (pol. Strzegom), zawiera 1 pańską rezydencję, wraz z kaplicą dla duchowego administratora majątku, który jest własnością opactwa Grüssau (pol. Krzeszów); 1 folwark, 16 zagrodników, 2 chałupników, 1 młyn wodny i 134 katolickich mieszkańców; posiada surowo piaszczyste, ale dobre łany zbóż, a także użytki stawowe oraz drzewne. Wcześniej, w 1590 roku, należała do Jonasa von Schindela, który polecił w 1593 roku wybudować nowy zamek, w 1626 do Leonharda von Schindela, w 1626 roku do Hansa von Stange”¹⁷⁴.

53. Sasterhausen, 1½ Meile von Striegau, faßt 1 herrschaftlich Wohnhaus, nebst einer Kapelle für den geistlichen Administrator des Guths, so ein Eigenthum des Stifts Grüssau ist; 1 Vorwerk, 16 Gärtner, 2 Häusler, 1 Wassermühle und 134 katholische Menschen; hat scharfe sändige doch gute Kornfelder, auch Teich- und Holznutzung. Ehedem gehörte es dem Jonas v. Schindel 1590, der ein neues Schloß bauen ließ, 1593, Leonhard v. Schindel 1626, Hans v. Stange 1626.

Ilustracja 49: Opis wioski Sasterhausen. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.237-238.

174 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.237-238; „53. Sasterhausen, 1½ Meile von Striegau, faßt 1 herrschaftlich Wohnhaus, nebst einer Kapelle für den geistlichen Administrator des Guths, so ein Eigenthum des Stifts Grüssau ist; 1 Vorwerk, 16 Gärtner, 2 Häusler, 1 Wassermühle und 134 katholische Menschen; hat scharfe sändige doch gute Kornfelder, auch Teich- und Holznutzung. Ehedem gehörte es dem Jonas v. Schindel 1590, der ein neues Schloß bauen ließ, 1593, Leonhard v. Schindel 1626, Hans v. Stange 1626”.

3.47. SCHÖMBERG (CHEŁMSKO ŚLĄSKIE)

„Schömbereg (pol. Chełmsko Śląskie) albo też Schönberg. Miasto położone około $\frac{1}{4}$ mili od granicy czeskiej, bez murów, bram i garnizonu, ale z rynkiem, z domami dość pospoliczonymi jak na małe miasteczko, należy do klasztoru Grüssau (pol. Krzeszów), w sprawach kameralnych podlega radzie podatkowej trzeciego departamentu, a w sprawach sądowych urzędowi wrocławskiemu. Podobno zostało zbudowane w 1214 roku przez Niemca z Schömburga, który przybył wraz z pobożną księżniczką Jadwigą, ale zamek już w 1207 roku zbudował książę Henryk Brodaty. Na początku XIV wieku jego właścicielem był Nako von Skaliz, następnie jako dożywocie posiadał je niejaki von Czirn, skąd drogą zakupu trafił w 1343 roku do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów). W 1426 roku husyci zburzyli zamek i spalili domy miejskie. Kamienna wieża kościoła została zbudowana w 1564 roku. Wojna trzydziestoletnia, w której duża część mieszkańców zginęła w latach 1624 i 33, była zgubna dla Schömburga (pol. Chełmsko Śląskie), podobnie jak i wojna siedmioletnia, która kosztowała to małe miasteczko ponad 7000 reichstalarów kontrybucji; wielu tkaczy zostało wypędzonych, tak że z 285 tkaczy, którzy byli tu w 1755 roku, w roku 1763 zostało ich tylko 125. W dniu 24 maja 1780 roku spłonęły 3 domy miejskie, dach kościoła, plebania i dom szkolny, a na wieży stopiły się dzwony”¹⁷⁵.

175 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.84-85; „E. Schömbereg, auch Schönberg. Ein etwa nur $\frac{1}{4}$ Meile von der böhmischen Gränze gelegenes Städtchen, ohne Mauern, Thore und Garnison, jedoch mit einem Marktplatz, und für einen kleinen Ort so ziemlichen Häusern versehen, gehört der Stift Grüssau, stehet in Kammeralsachen unter dem Steuerrath des Dritten Departements, und in Justizsachen unter dem Breslauischen Oberamte. Es soll durch einen mit der frommen Fürstin Hedwig angekommenen Deutschen von Schömbereg 1214, das Schloß aber schon 1207 von Herzog Heinrich dem Bärtigen erbauet worden seyn. Zu Anfang des 14ten Jahrhunderts besaß es Nako von Skaliz; dann als Leibgedinge ein gewisser von Czirn, von dem es durch Kauf 1343 an das Stift Grüssau kam. Die Hufßiten schleisten 1426 das Schloß und verdarben die Bürgerhäuser mit Feuer. 1564 wurde der steinerne Kirchturm erbauet. Der dreyßigjährige Krieg, wo in den Jahren 1624 und 33 ein großer Theil der Bürger hinstarb, war für Schömbereg sehr verderblich; desgleichen auch der siebenjährige, welcher diesem Städtchen über 7000 Rthlr. an feindlichen Kontributionen kostete; es wurden dadurch viele Weber vertrieben, so daß von 285 Webern, welche 1755 hier waren 1763 nur noch 125 übrig geblieben. Den 24. May 1780 brannten 3 Bürgerhäuser, das Kirchendach, das Pfarr- und Schulhaus ab, und die Glocken im Thurme schmelzten”

„Znajdują się tutaj następujące budynki:

a) Katolicki kościół parafialny, wybudowany 108 lat temu, z jedną podwójnie zdobioną wieżą. Parafię prócz miasta tworzą 4 wioski: Blasdorf (pol. Błażejów), Krazbach (dziś część wsi Olszyny), Leutmannsdorf (dziś część wsi Olszyny) i Vogtsdorf (pol. Wójtowa). Prawo patronatu ma opactwo Grüssau (pol. Krzeszów), którego prałat mianuje proboszcza według własnego uznania, ale musi uzyskać inwestyturę w biskupstwie.

b) Szkoła.

c) Ratusz.

d) Jeszcze 3 inne budynki publiczne i 272 domy mieszczan¹⁷⁶.

„Poza miejscowością, w stronę Kindelsdorf (pol. Dobromyśl), znajduje się dość obszerna, murowana kaplica św. Anny, w której czasami latem odbywają się nabożeństwa. Okazję do jej budowy dały dzieci, które wzniosły tu małą kapliczkę z drewna i mchu, czym rodzice zostali poruszeni, a miejsce zabawy dzieci przekształcono w budynek kultu. Mieszkańcy są w większości katolikami, a ich liczba to:

1756 - 1719.

1766 - 1340.

1776 - 1511.

1784 - 1462 osoby¹⁷⁷.

„Ich źródła utrzymania znajdują się:

1. Częściowo w uprawie roli.

2. W warzeniu piwa, które to prawo przysługuje 63 domom.

3. W handlu, który praktykowany jest częściowo w czasie jarmarków, których trzy odbywają się dorocznie, a częściowo na cotygodniowych targach, które na podstawie zgody Izby Królewskiej z 4 listopada 1780 roku odbywają się w soboty, na których wystawiane jest płótno i przędza w cał-

176 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.85; „Gebäude sind hier: a) Die katholische Pfarrkirche, ist vor 108 Jahren erbauet, und mit einem zweymal durchsichtigen Thurme geziert gewesen. Eingepfarrt sind nebst der Stadt die 4 Dorfer: Blasdorf, Krazbach, Leutmannsdorf und Vogtsdorf. Das Jus patronatus hat das Stift Grüssau, der Prälat setzt einen Pfarrer nach Belieben an, welcher aber die Investitur bey dem Bischofsamte nachzusuchen hat. b) Eine Schule. c) Ein Rathhaus. d) Noch 3 andere öffentliche Gebäude und 272 Bürgerhäuser”.

177 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.85-86; „Außer dem Orte gegen Kindelsdorf zu, ist eine ziemlich geräumige und gemauerte Kapelle St. Anna genannt, worinn im Sommer zuweilen Gottesdienst gehalten wird. Die Gelegenheit zur Erbanung gaben Kinder, die eine kleine Kapelle von Holz und Moos errichteten, worauf die Eltern bewogen wurden, die vermuthlichen Spielwerke der Kinder in ein gottesdienstlich Gebäude zu verwandeln. Die Einwohner sind meist katholisch, und ihre Anzahl war 1756 – 1719. 1766 – 1340. 1776 – 1511. 1784 – 1462 Personen”.

kiem niezłej jakości, skąd są one wywożone przez tak zwanych kupców płóciennych do Landeshutt (pol. Kamienna Góra) i Hirschberg (pol. Jelenia Góra) do tamtejszych handlarzy¹⁷⁸.

„4. W sztuce i rzemiosłach, z których znajdują się tu następujące: 1 cyrulik, 8 piekarzy, 2 sprawiaczy papieru (?), 1 piwowar, 1 rusznikarz, 1 szczotkarz, 3 bednarzy, 1 farbiarz, 7 rzeźników, 1 szklarz, 2 zagrodników, 1 rękawicznik, 1 grzebiennik, 1 kuśnierz, 112 tkaczy, którzy pracują na 327 krosnach i rocznie wytwarzają 2600 kop płótna; 4 murarzy, 1 młynarz, 1 piernikarz, 1 szmuklerz, 1 kołodziej, 3 rymarzy, 2 czerwonoskórników, 1 siodlarz, 2 ślusarzy, 8 kowali, 22 krawców, 16 szewców, 3 mydlarzy, 2 szurników, 1 kamieniarz, 2 powroźników, 4 stolarzy, 2 garncarzy, 3 białoskórników, 1 cegielnik, 1 cieśla¹⁷⁹.

„Roczna konsumpcja mieszkańców to: 351 korców pszenicy, 4080 korców żyta, 288 korców słodu, 49 wołów, 246 świń, 140 cieląt i 145 baranów. Przychody kamery wynoszą 740 reichstalarów rocznie. Magistrat zarządza tylko sądownictwem niższym, wyższe należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów), obecnie składa się z 1 kierowniczego konsula, 1 burmistrza pożarowego, 1 burmistrza policyjnego, 1 notariusza, 2 rajców. W urzędzie akcyznym jest 1 poborca, 1 kontroler¹⁸⁰.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w opisie klasztoru krzeszowskiego wspomniano na temat opata Nikolausa II: „On i rycerz Konrad von Czirn kupili od kuratorów Nako von Skaliza miasteczko Schömborg (pol. Chełmsko Śląskie) wraz z przynależnymi do niego 6 wioskami za 280 kop groszy,

178 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.86; „Ihr Nahrungserwerb bestehet: 1. In etwas Ackerbau. 2. Im Bierbrauen, so auf 63 Häusern Haftet. 3. Im Handel, den man theils zu Jahrmarktzeit treibt, deren jährlich 3 gehalten werden; theils auf den Wochenmärkten, die nach Genehmigung der Königl. Kammer vom 4. Nov. 1780 Sonnabends gehalten, und worauf Leinwand und Garn in ziemlicher Quatität gebracht, von den sogenannten Leinwand-Einkäufern aber wieder nach Landeshutt und Hirschberg an die dasigen Kaufleute verführt wird”.

179 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.86; „4. In Künsten und Handwerken, wovon sich folgende hier befinden: 1 Bader, 8 Bäcker, 2 Blattbinder, 1 Bräuer, 1 Büchsenmacher, 1 Bürstenbinder, 3 Büttner, 1 Färber, 7 Fleischer, 1 Glaser, 2 Gärtner, 1 Handschumacher, 1 Kammacher, 1 Kürschner, 112 Leinweber, welche auf 327 Stühlen arbeiten und jährlich 2600 Schock Leinwand fertigen; 4 Maurer, 1 Müller, 1 Pfefferküchler, 1 Posamentirer, 1 Rademacher, 3 Riemer, 2 Rothgärber, 1 Sattler, 2 Schlosser, 8 Schmide, 22 Schneider, 16 Schuster, 3 Seiffensieder, 2 Seiler, 1 Steinmetzer, 2 Stricker, 4 Tischler, 2 Töpfer, 3 Weisgärber, 1 Ziegelstreicher, 1 Zimmermeister”.

180 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.87; „Das Konsumo der Einwohner ist jährlich: 351 Schfl. Weitzen, 4080 Schfl. Roggen, 288 Schfl. Malz, 49 Ochsen, 246 Schweine, 140 Kälber und 145 Hammel. Die Revenües der Kämmerey betragen jährlich 740 Rthlr. Der Magistrat verwaltet nur die niedere Gerichtsbarkeit, die höhere gehört dem Stift Grüssau und bestehet gegenwärtig aus 1 Konsul dirigens, 1 Feuerburgermeister, 1 Polizeyburgermeister, 1 Notarius, 2 Rathmännern. Beym Accisamt sind 1 Einnehmer, 1 Kontrolleur”.

przy czym tenże Nikolaus dał 100 kop z takim warunkiem: że von Czirn wraz z małżonką będą posiadać i cieszyć się tymi dobrami za życia, ale po ich śmierci trafią one do klasztoru; tak się też właśnie stało¹⁸¹.

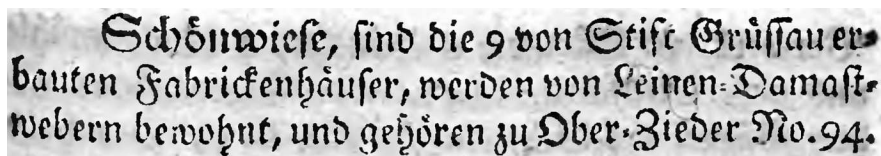
Natomiast w prezentowanym tu opisie miasta zawarto nieco odmienną wersję: „Na początku XIV wieku jego właścicielem był Nako von Skaliz, następnie jako dożywocie posiadał je niejaki von Czirn, skąd drogą zakupu trafił w 1343 roku do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”¹⁸².

181 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.89; „Nikolaus II. Er und der Ritter Konrad von Czirn kauften von den Vormündern des Nako von Skaliz das Städtchen Schömberg nebst dazu gehörigen 6 Dörfern vor 280 Mark Groschen, wozu dieser Nikolaus 100 Mark gab, mit der Bedingniß: daß der von Czirn nebst seiner Ehefrau bey ihren Lebzeiten diese Güther besitzen und genießen möchten, nach beyder Tode aber solche dem Stift heimfallen sollten; so auch geschehen”.

182 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.84; „Zu Anfang des 14ten Jahrhunderts besaß es Nako von Skaliz; dann als Leibgedinge ein gewisser von Czirn, von dem es durch Kauf 1343 an das Stift Grüssau kam”.

3.48. SCHÖNWIESE (ŁAKTA)

„Schönwiese, to 9 domów fabrycznych wybudowanych przez opactwo Grüssau (pol. Krzeszów), zamieszkałych przez tkaczy płótna adamaszkowego, przynależą one do Ober-Zieder (pol. Czadrów) numer 94”¹⁸³.

Ilustracja 50: Opis kolonii Schönwiese. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.119.

Kolonię tę Friedrich Zimmermann wzmiankował już wcześniej: „W 1764 roku opactwo Grüssau (pol. Krzeszów) założyło fabrykę płótna adamaszkowego w Schönwiese (pol. Łakta)”¹⁸⁴.

Kolonia powstała w drugim roku panowania opata Malachiasa Schönwiese, rządzącego od 28 listopada 1763 do 3 grudnia 1767 roku¹⁸⁵, tak więc słusznym wydaje się stwierdzenie Krystiana Michalika dotyczące osiedla Łakta, że „niemiecka nazwa tego ostatniego pochodziła od nazwiska krzeszowskiego opata”¹⁸⁶.

183 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.119; „Schönwiese, sind die 9 von Stift Grüssau erbauten Fabrickenhäuser, werden von Leinen-Damast-webern bewohnt, und gehören zu Ober-Zieder No. 94”.

184 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.53; „Zu Schönwiese ist 1764 vom Stift Grüssau eine Leinen-Damastfabrik angelegt worden”.

185 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.95; „43. Malachias Schönwiese, gelangte zur Abtey den 28. Nov. 1763, regierte 4 Jahre und starb unter mancherley Widermärtigkeiten 1767 den 3. Dec”.

186 K. Michalik, *Krzeszów Dom Łaski Maryi*, [14]s.22.

3.49. SCHREIBENDORF (ŚWIDNICA – CZĘŚĆ)

O ile samo miasto Świdnica nigdy nie było własnością krzeszowskich cystersów, to byli oni w posiadaniu wioski Schreibendorf, w połowie XVIII wieku częściowo włączonej w obręb miasta.

„Schreibendorf, niegdyś osobna wioska, w której istniały 2 folwarki i 13 gospodarstw zagrodniczych, z włączeniem sołectwa. W 1352 roku książę Bolko podarował ją opactwu Grüssau (pol. Krzeszów), wraz z przynależnym do niej niższym i wyższym prawem sądowniczym oraz prawem posiadania 4 kowali, 2 szewców, 2 piekarzy i 2 rzeźników; w 1532 roku opat Franz z Grüssau (pol. Krzeszów) sprzedał ją, wraz z Hohen-Giersdorf (pol. Modliszów), miastu Schweidniz (pol. Świdnica). Ponieważ wioska leżała blisko Schweidniz (pol. Świdnica), została w 1753 roku wciągnięta w obręb fortyfikacji miasta, z wyjątkiem sołectwa i 3 zagrodników, którzy zostali włączeni do Ober-Lehnzut w Kroischwiz (pol. Kraszowice – dziś część miasta Świdnica), pozostałe obszary znalazły się pod wodą i dlatego wieś już nie istnieje”¹⁸⁷.

187 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.489-490; „Schreibendorf, war einst ein besonderes Dorf, so aus 2 Vorwerken, und 13 Gärtnerstellen, mit Einschluß der Schöltzerey bestand. 1352 schenkte es Herzog Bolko dem Stift Grüssau, nebst den dazu gehörigen Ober- und Niedergerichten, und der Freyheit 4 Schmiede, 2 Schuster, 2 Bäcker, 2 Fleischer zu halten; 1532 aber verkaufte es der Abt, Franz von Grüssau, mit Hohen-Giersdorf der Stadt Schweidniz. Da dies Dorf nahe an Schweidniz lag, so wurde es 1753 bey Bevestigung der Stadt mit zur Fortification gezogen, bis auf die Scholzerei, und 3 Gärtner, die nun zum Ober-Lehnzut zu Kroischwiz geschlagen sind, die eingegangene übrige Stellen aber unter Wasser gesetzt, und existirt also dermalen das Dorf nicht mehr”.

3.50. SCHWEIDNIZ (ŚWIDNICA)

Z kolei w opisie jednego ze świdnickich kościołów znajduje się wzmianka o nieprawdziwej informacji dotyczącej cystersów z Krzeszowa: „2. Kościół minorytów Naszej Kochanej Pani w lesie. (...) Jest więc nieprawdą, jak twierdzą niektórzy, że klasztor ten był pierwotnie zamieszkały przez cystersów, którzy następnie zostali przeniesieni do Grüssau (pol. Krzeszów), ponieważ twierdzenie to częściowo obala ustawiony przez fundatorów w kościele marmurowy pomnik, a częściowo przeczy mu fakt, że pierwsi cystersi nowo ufundowanego klasztoru Grüssau (pol. Krzeszów) przybyli z Heinrichau (pol. Henryków)”¹⁸⁸.

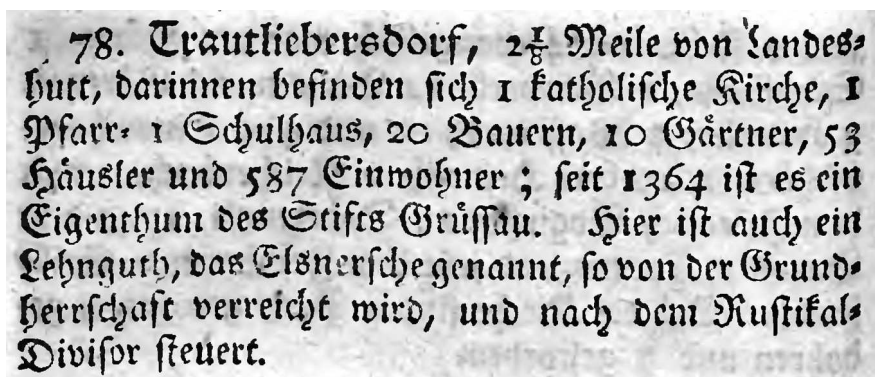

Ilustracja 51: Lokalizacja kochanowskich dóbr Lehngut na mapie Atlas von Schlesien in Specialkarten..., [1] karta XVI. Landeshuter-Kreis.

188 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.319; „2.) Die Minoriten-Kirche zu U. L. Frauen im Walde (...) Es ist daher falsch, wenn einige behaupten, daß dies Kloster anfänglich von Cisterziensern bewohnt gewesen, die sodann nach Grüssau versetzt worden, weil dieses Vorgeben theils durch das denen Stiftern in der Kirche aufgestellte marmorne Denkmal, theils dadurch widerlegt wird, daß die ersten Cisterzienser in das neugestiftete Kloster Grüssau von Heinrichau eingeführt worden”.

3.51. TRAUTLIEBERSDORF (KOCHANÓW)

„78. Trautliebersdorf (pol. Kochanów), 2¼ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), znajduje się w nim 1 kościół katolicki, 1 parafialny i 1 szkolny budynek, 20 kmieci, 10 zagrodników, 53 chałupników i 587 mieszkańców; od 1364 roku jest własnością klasztoru Grüssau (pol. Krzeszów). Znajduje się tu również majątek lenny o nazwie Elsnersche, administrowany jako poddaństwo feudalne i kontrolowany przez Rustikal-Divisor”¹⁸⁹.

Ilustracja 52: Opis wioski Trautliebersdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.122.

„Słownik geografii turystycznej Sudetów” w opisie Kochanowa wspomina, że w 1785 roku „istniało też tzw. lenno Elsnera (*Elsnersche Lehn-gut*), ale wówczas było rozparcelowane i opodatkowane”¹⁹⁰. Ponieważ w owym czasie w Kochanowie nie było folwarku, a przynajmniej Friedrich Zimmermann o nim nie wspomina, toteż należałoby podejrzewać, że zachowane do dziś w Kochanowie zabudowania podworskie nie są pozostałością folwarku, lecz śladem po lennie Elsnera.

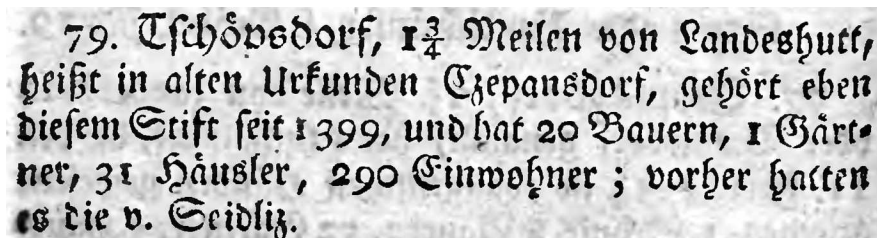
Za taką interpretacją przemawia też mapa okręgu kamiennogórskiego z 1829 roku, gdzie na zboczach wzniesienia *Todtenkopf* (pol. Czerep) oznaczono lokalizację *Lehn-gut* – zapewne *Elsnersche Lehn-gut* (patrz ilustracja 51 na poprzedniej stronie).

189 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.122; „78. Trautliebersdorf, 2¼ Meile von Landeshutt, darinnen befinden sich, 1 katholische Kirche, 1 Pfarr- 1 Schulhaus, 20 Bauern, 10 Gärtner, 53 Häusler und 587 Einwohner; seit 1364 ist es ein Eigenthum des Stifts Grüssau. Hier ist auch ein Lehn-guth, das Elsnersche genannt, so von der Grundherrschaft verreicht wird, und nach dem Rustikal-Divisor steuert”.

190 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory, [19]s.167.

3.52. TSCHÖPSDORF (SZCZEPANÓW)

„79. Tschöpsdorf (pol. Szczepanów), $1\frac{3}{4}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), w starych dokumentach nazywany Czepansdorf, od 1399 roku należy do tego samego klasztoru i ma 20 kmieci, 1 zagrodnika, 31 chatupników, 290 mieszkańców; wcześniej był własnością von Seidliza”¹⁹¹.

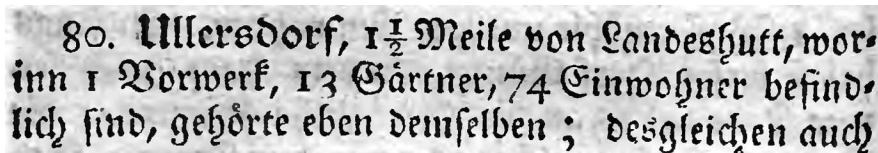

Ilustracja 53: Opis wioski Tschöpsdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.122.

191 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.122; „79. Tschöpsdorf, $1\frac{3}{4}$ Meilen von Landeshutt, heißt in alten Urkunden Czepansdorf, gehört eben diesem Stift seit 1399, und hat 20 Bauern, 1 Gärtner, 31 Häusler, 290 Einwohner; vorher hatten es die v. Seidliz”.

3.53. ULLERSDORF (ULANOWICE)

„80. Ullersdorf (pol. Ulanowice), 1½ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), gdzie znajduje się 1 folwark, 13 zagrodników, 74 mieszkańców, należą do tego samego właściciela; podobnie jak”¹⁹².

Ilustracja 54: Opis wioski Ullersdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.122.

Brak tu wzmianki o ulanowickim kościele, choć w opisie rządów opata Bernard Rosy znalazła się wzmianka, że „(...) nowy kościół wzniośł tenże opat w Ullersdorf (pol. Ulanowice), poświęcony został on 14 Świętym Wspomożycielom”¹⁹³.

Z kolei w opisie miasta Liebau (pol. Lubawka) znalazła się informacja, że w skład tamtejszej parafii wchodziła między innymi wieś Ullersdorf (pol. Ulanowice)¹⁹⁴.

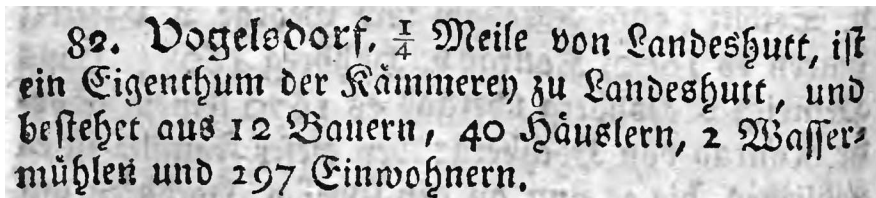
192 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.122; „80. Ullersdorf, 1½ Meile von Landeshutt, worinn 1 Vorwerk, 13 Gärtner, 74 Einwohner befindlich sind, gehörte eben demselben; desgleichen auch”.

193 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.94; „Bernard Rosa (...) Eine andere neue Kirche führte dieser Abt zu Ullersdorf auf, die er den 14 Nothhelfern widmete (...)”.

194 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.78.

3.54. VOGELSDORF (PTASZKÓW)

„82. Vogelsdorf (pol. Ptaszków), $\frac{1}{4}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), jest własnością kamery Landeshutt (pol. Kamienna Góra), składa się z 12 kmieci, 40 chałupników, 2 młynów wodnych i 297 mieszkańców”¹⁹⁵.

Ilustracja 55: Opis wioski Vogelsdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.122.

Wprawdzie w opisie wioski Vogelsdorf brak jest jakiegokolwiek informacji na temat jej przynależności do dóbr krzeszowskich, niemniej jednak w opisie samego klasztoru znalazła się wzmianka, że opat krzeszowski „Theodorik I (...) kupił dla opactwa dobra Voglinsdorf (Voigtsdorf)”¹⁹⁶, zakupu tego dokonano za panowania tegoż opata, a więc w latach 1292-1298. Wprawdzie Friedrich Zimmermann w swojej publikacji nie opisuje wioski Voglinsdorf, jednakże nazwę tę odnosi do miejscowości Voigtsdorf (pol. Wójtowa), będącej własnością klasztoru „od 1297 roku”¹⁹⁷.

Jednakże najprawdopodobniej nastąpiła tutaj pomyłka, gdyż wioskę Wójtowa krzeszowscy cystersi zakupili dopiero w 1343 roku, wraz z miasteczkiem Chełmsko Śląskie¹⁹⁸. Wzmianka ta więc raczej dotyczy wioski Ptaszków (niem. Vogelsdorf), o której „Słownik geografii turystycznej Sudetów” wspomina¹⁹⁹: w roku 1297 wzmiankowana ona była pod nazwą Voglinsdorf; oraz: „w 1297 roku opat klasztoru w Krzeszowie zakupił od rycerza Rudigera już istniejącą wieś”.

Tak więc wydaje się, że zakupiona w 1297 roku wioska Voglinsdorf to nie Voigtsdorf (pol. Wójtowa), lecz Vogelsdorf (pol. Ptaszków).

195 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.122; „82. Vogelsdorf, $\frac{1}{4}$ Meile von Landeshutt, ist ein Eigenthum der Kämmerer zu Landeshutt, und bestehet aus 12 Bauern, 40 Häuslern, 2 Wassermühlen und 297 Einwohnern”.

196 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.88; „Theodorik I. (...) kaufte das Guth Voglinsdorf (Voigtsdorf) zum Stift (...)”.

197 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.122; „seit 1297”.

198 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory*, [19]s.69.

199 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory*, [19]s.281-282.

3.55. VOGTSDORF (WOJCIESZYCE)

„Vogtsdorf, lub też Voigtsdorf, 1 mila od Hirschberg (pol. Jelenia Góra), jest wraz z przynależącym do niego Hayn (pol. Gaje) dobrem majątku klasztoru krzeszowskiego z 1 ewangelickim, 1 katolickim kościołem, 1 plebania, 1 szkoła, 1 folwark, 26 kmieci, 101 zagrodników, 85 chatupników, 1 młyn wodny, 1218 osób”²⁰⁰.

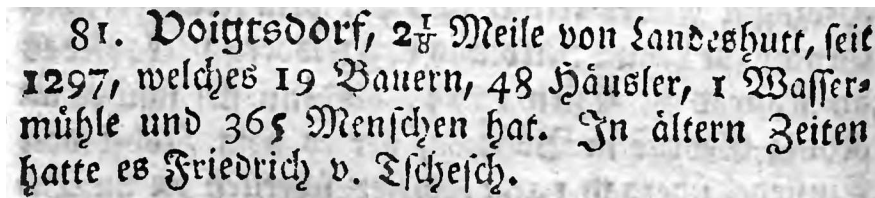
79. Vogtsdorf, oder Voigtsdorf, 1 Meile von Hirschberg, ist, nebst dem hieher gehörigen Hayn, ein Grüssausches Stiftsguth von 1 evangelischen, 1 katholischen Kirche, 1 Pfarre, 1 Schule, 1 Vorwerk, 26 Bauern, 101 Gärtnern, 85 Häuslern, 1 Wassermühle, 1218 Personen.

Ilustracja 56: Opis wioski Vogtsdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge... VI*, [24]s.399.

200 F. Zimmermann, *Beyträge... VI*, [24]s.399; „Vogtsdorf, oder Voigtsdorf, 1 Meile von Hirschberg, ist, nebst dem hieher gehörigen Hayn, ein Grüssausches Stiftsguth von 1 evangelischen, 1 katholischen Kirche, 1 Pfarre, 1 Schule, 1 Vorwerk, 26 Bauern, 101 Gärtnern, 85 Häuslern, 1 Wassermühle, 1218 Personen”.

3.56. VOIGTSDORF (WÓJTOWA)

„81. Voigtsdorf (pol. Wójtowa), 2 $\frac{1}{8}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra), od 1297 roku, który ma 19 kmieci, 48 chałupników, 1 młyn wodny i 365 osób. W dawnych czasach był własnością Friedricha von Tschescha”²⁰¹.

Ilustracja 57: Opis wioski Voigtsdorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.122.

Tenże sam Zimmermann w opisie miasteczka Schömburg (pol. Chełmsko Śląskie) stwierdza, że wioska ta wchodzi w skład tamtejszej parafii, jednakże podaje odmienny zapis nazwy miejscowości, brzmi on tam *Vogtsdorf*²⁰².

Z kolei na stronie 88 podane są dwie alternatywne nazwy tejże miejscowości: *Voglinsdorf* i *Voigtsdorf*²⁰³; przy czym tak naprawdę nazwa *Voglinsdorf* odnosi się do wioski *Vogelsdorf* (pol. Ptaszków).

Warto też w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, że *Voigtsdorf* (pol. Wójtowa) opisany jest jako wioska o numerze 81, a słowa „od 1297 roku” (niem. *seit 1297*) są kontynuacją opisu wioski o numerze 80, który kończy się stwierdzeniem „należał do tego samego właściciela; podobnie jak”, odnoszącym się z kolei do numeru 79, gdzie stwierdzono, że tam opisana wioska „należy do tego samego klasztoru”, tak jak i pozycja 78, która „jest własnością klasztoru Grüssau (pol. Krzeszów)”.

Tak więc słowa „od 1297 roku” należy tu rozumieć następująco: wioska ta od 1297 roku należy do klasztoru Grüssau (pol. Krzeszów).

201 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.122; „81. Voigtsdorf, 2 $\frac{1}{8}$ Meile von Landeshutt, seit 1297, welches 19 Bauern, 48 Häusler, 1 Wassermühle und 365 Menschen hat. In ältern Zeiten hatte es Friedrich v. Tschesch”.

202 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.85.

203 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.88; „1. Theodorik I. als erster Abt vorstund; er regierte 6 Jahr, kaufte das Guth Voglinsdorf (Voigtsdorf) zum Stift, und starb 1298. Nach ihm ward in diesem Jahr”.

3.57. WARMBRUNN (CIEPLICE)

„W 1403 roku, w czasie dni kwartalnych przed Zielonymi Świątkami, Gotthard von Schafgotsch ufundował tutejszą prepozyturę, podporządkowując ją opactwu Grüssau (pol. Krzeszów), która została obsadzona przez przybyłych stamtąd 4 duchownych zakonnych, oddał temuż także część uzdrowiska, które wciąż nazywa się proboszczowskim źródłem i należy do klasztoru Grüssau (pol. Krzeszów), ponieważ druga część nazywa się źródłem Schafgotscha od swojego właściciela. Nawiasem mówiąc, całe uzdrowisko poświęcone jest św. Janowi Chrzcicielowi”²⁰⁴.

„Uzdrowisko proboszczowskie znajduje się naprzeciwko Schafgotschowskiego, również jest masywne, czworoboczne, zaostrzone u góry jak wieża, ma własne źródła, z podobnymi wewnątrz wygodami, właściwościami i działaniami, z tą tylko różnicą, że to jest trochę silniejsze, bogatsze w siarkę i cieplejsze, stąd też powinno być bardziej wysuszające i oczyszczające w leczeniu starych i zniszczonych uszkodzeń”²⁰⁵.

„1. Kościół parafialny, który jest wzniesiony z kamienia i ma wezwanie św. Jana Baptysty. 7 września 1711 roku został on zniszczony przez pożar, jednakże szybko został jeszcze piękniej odbudowany, opatrzony zgrabnymi ołtarzami, amboną, chrzcielnicą i 4 listopada 1714 roku na nowo wyświęcony. Kamień węgielny pod sąsiednią wieżę, w której zawieszono są 3 dzwony, został położony 11 kwietnia 1709 roku. W tym kościele dawni panowie von Gotsche Schof, a także pochodzący od nich dzisiejsi hrabiowie von Schafgotsch, mają swoje rodzinne i dziedziczne grobowce. Obecna tu od swojego ufundowania w 1403 roku prepozytura jest również ogromnym i pięknym budynkiem. Należy ona do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów), które sprawuje patronat nad kościołem i obsadza tutaj prepozyta wraz z 5 braćmi zakonnymi, odprawiają oni nabożeństwa i utrzymują się z przynależnych do prepozytury dóbr”²⁰⁶.

204 F. Zimmermann, *Beyträge...* VI, [24]s.356-357; „1403 d. am Quatember nach Pfingsten, stiftete Gotthard v. Schafgotsch allhier eine Probstei unterwarf solche dem Stift Grüssau, von da aus sie mit 4 Ordensgeistlichen besetzt wurde, und überließ derselben einen Theil des Bades, welches noch der Probstbrunn heißt, und dem Kloster Grüssau gehört, da der andere Theil nach seinem Grundherrn der Schafgotschbrunn genannt wird. Uebrigens ist das ganze Bad dem heil. Johann dem Täufer geweiht”.

205 F. Zimmermann, *Beyträge...* VI, [24]s.359; „Das Probstbaad stehet dem Schafgotschen gegenüber, ist gleichfalls maßiv, viereckigt, und oben wie ein Thurm zugespitzt, hat seine eigene Quellen, und mit erstem gleiche innerliche Bequemlichkeiten, Eigenschaften und Wirkungen, nur mit dem Unterscheid, daß dieses etwas stärker, schwefelreicher und wärmer, daher auch mehr trocknend, säubernd, zertheilend und veraltete Schaden ec. zu heilen kräftiger als jenes seyn soll”.

W opisie opatów klasztoru znalazła się też wzmianka na temat Nikolausa V (1403-1431), że „w pierwszym roku jego panowania rycerz Gotsche-Schaf ufundował prepozyturę dla 1 prepozyta i 4 duchownych w Warmbrunn (pol. Cieplice) koło Hirschberg (pol. Jelenia Góra) i za zgodą biskupa z Breslau (pol. Wrocław) przekazał je opactwu w Grüssau (pol. Krzeszów)”²⁰⁷. Tak więc na początku było tu albo „4 duchownych zakonnych”, albo „1 prepozyt i 4 duchownych”; w czasach Zimmermanna przebywał tu prepozyt i 5 braci zakonnych.

Natomiast Kaspar II Ebert (1576-1609) „odkupił za 10000 talarów zastawioną prepozyturę w Warmbrunn (pol. Cieplice)”²⁰⁸.

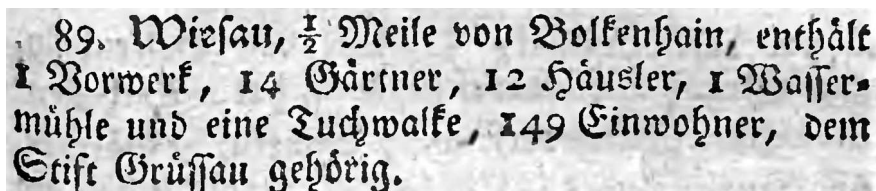
206 F. Zimmermann, *Beyträge...* VI, [24]s.359; „1. Die Pfarrkirche, welche von Steinen aufgeführt, und dem heil. Johann Baptistä gewidmet ist. 1711 den 7. Sept, wurde sie durch eine Feuersbrunst verwüstet, jedoch bald desto schöner wieder erbauet, mit zierlichen Altären, Kanzel, Taufstein ec. versehen, und 1714 den 4. Nov. aufs neue eingeweiht. Der Grundstein zu dem nebenanstehenden Thurme, worinn 3 Glocken hängen, ist 1709 den 11. April gelegt worden. In dieser Kirche haben so wohl die alten Herrn v. Gotsche Schof, als auch die nunmehrigen davon abstammenden Grafen v. Schafgotsch ihr Familien- und Erbbegräbnis. Die dabey befindliche 1403 fundirte Probstei ist gleichfalls massiv, und ein schönes Gebäude. Sie gehört zum Stift Grüssau, welches das Patronat über die Kirche ausübt, und hieher einen Probsten nebst 5 Ordensbrüdern auszusetzen pflegt, die den Gottesdienst verwalten, und von den zur Probstei geschlagenen Appertinentien ihr gutes Auskommen haben”.

207 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.90; „Nikolaus V. (...) Im ersten Jahr seiner Regierung stiftete der Ritter Gotsche-Schaf die Probstei Warmbrunn bey Hirschberg auf 1 Probst und 4 Geistliche, und schenkte solche mit Bewilligung des Bischofs zu Breslau dem Stift Grüssau (...)”.

208 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.92; „Kaspar II. Ebert (...) er lösere die verpfändete Probstei Warmbrunn mit 10000 Thlr. ein (...)”.

3.58. WIESAU (BOLKÓW-ZDRÓJ)

„89. Wiesau, $\frac{1}{2}$ mili od Bolkenhain (pol. Bolków), mieści 1 folwark, 14 zagrodników, 12 chałupników, 1 młyn wodny i folusz, 149 mieszkańców, należących do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów)”²⁰⁹.

Ilustracja 58: Opis wioski Wiesau. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.125.

Z kolei w opisie miasta Bolków (niem. Bolkenhain) Friedrich Zimmermann wymienia miejscowości wchodzące w skład parafii funkcjonującej przy tamtejszym kościele św. Jadwigi²¹⁰, wśród nich wymieniona jest wioska Wiesau.

Dziś miejscowość ta już nie istnieje. Po zakończeniu drugiej wojny światowej nazwa Wiesau została zmieniona na Bolków Zdrój²¹¹. Współczesny wykaz urzędowych nazw miejscowości i ich części podaje tę nazwę w formie Bolków-Zdrój, osada jest przysiółkiem wsi Stare Rochowice.

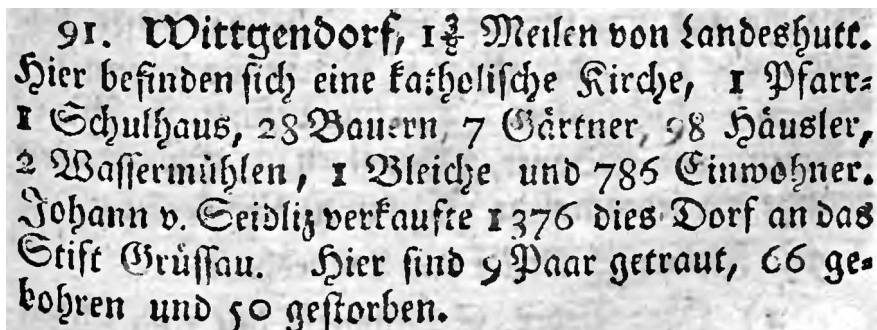
209 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.125; „89. Wiesau, $\frac{1}{2}$ Meile von Bolkenhain, enthält 1 Vorwerk, 14 Gärtner, 12 Häusler, 1 Wassermühle und eine Tuchwalke, 149 Einwohner, dem Stift Grüssau gehörig”.

210 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.51.

211 Zarządzenie Ministrów: Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 7 maja 1946 roku o przywróceniu i ustaleniu urzędowych nazw miejscowości, *Monitor Polski* 1946, nr 44 poz. 85, [21].

3.59. WITTGENDORF (WITKÓW)

„91. Wittgendorf (pol. Witków), 1 $\frac{3}{8}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra). Znajduje się tu jeden kościół katolicki, 1 parafialny i 1 szkolny budynek, 28 kmieci, 7 zagrodników, 98 chałupników, 2 młyny wodne, 1 bielnik i 785 mieszkańców. Johann von Seidliz sprzedał tę wioskę w 1376 roku dla opactwa Grüssau (pol. Krzeszów). Pobrało się tutaj 9 par, 66 urodzin i 50 zmarło”²¹².

91. Wittgendorf, 1 $\frac{3}{8}$ Meilen von Landeshutt. Hier befinden sich eine katholische Kirche, 1 Pfarr- 1 Schulhaus, 28 Bauern, 7 Gärtner, 98 Häusler, 2 Wassermühlen, 1 Bleiche und 785 Einwohner. Johann v. Seidliz verkaufte 1376 dies Dorf an das Stift Grüssau. Hier sind 9 Paar getraut, 66 gebohren und 50 gestorben.

Ilustracja 59: Opis wioski Wittgendorf. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.125.

W opisie opatów klasztoru znalazła się też wzmianka o Heinrichu IV, że „kupił w 1376 roku od Hansa von Seidliza dobra Wittgendorf (pol. Witków) dla klasztoru”²¹³. Tak więc wioskę sprzedał albo Johann, albo Hans von Seidliz.

212 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.125; „91. Wittgendorf, 1 $\frac{3}{8}$ Meilen von Landeshutt. Hier befinden sich eine katholische Kirche, 1 Pfarr- 1 Schulhaus, 28 Bauern, 7 Gärtner, 98 Häusler, 2 Wassermühlen, 1 Bleiche und 785 Einwohner. Johann v. Seidliz verkaufte 1376 dies Dorf an das Stift Grüssau. Hier sind 9 Paar getraut, 66 gebohren und 50 gestorben”.

213 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.90; „Heinrich IV. (...) kaufte 1376 von Hans von Seidliz das Guth Wittgendorf zum Kloster (...)”.

3.60. WÜRZEN (WIERZBNA)

„162. Würben (pol. Wierzbna), 1 mila od Schweidniz (pol. Świdnica). Wioska ta nieomylnie swe początki i nazwę zawdzięcza staremu rodowi hrabiowskiemu von Würben, a kiedy hrabiowie ci skierowali się na Górny Śląsk, musieli przybyć do księztw ze Schweidniz (pol. Świdnica); ponieważ w 1326 roku Bolko II przekazał opactwu Grüssau (pol. Krzeszów) część tego majątku, wolną od wszelkich obciążeń i wraz z prawami książęcymi; natomiast drugą połowę zakupił dla opactwa Grüssau (pol. Krzeszów) opat Johannes II w 1446 roku od Nikolausa Austena von Ebersdorf; do którego to opactwa nadal należy cała wieś, składająca się z 1 katolickiego kościoła, który był ewangelickim do 1654 roku, 1 parafialnego i 1 szkolnego budyńku, 1 folwarku, 48 zagrodników, 25 chałupników, 1 młyna wodnego, 420 mieszkańców. W 1626 roku jako zastaw posiadał ją Sigmund von Seidlitz, ale wkrótce została wykupiona przez klasztor”²¹⁴.

W opisie opatów klasztoru znalazła się też wzmianka o Nikolausie V (1403-1431), że „opat kupił także dla klasztoru połowę wsi Würben (pol. Wierzbna) od Johanna von Rohnau (...)”²¹⁵; oraz, że Johann II (1436-1446) „kupił dla opactwa drugą połowę wsi Würben (pol. Wierzbna) od Nikolausa Austena von Ebersdorf za 100 marek (...)”²¹⁶.

Tak więc opis nabycia drugiej połowy jest tam przedstawiony identycznie, jednak pierwszą połowę cystersi albo dostali w 1326 roku od księcia Bolka II, albo też zakupili w latach 1403-1431 od Johanna von Rohnau.

214 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.523-524; „162. Würben, 1 Meile von Schweidniz. Dies Dorf hat ohnfehlbar seinen Ursprung und Namen dem alten gräflichen Geschlechte derer von Würben zu danken, und muß, als sich diese Grafen nach Oberschlesien gewendet, an die Herzoge zu Schweidniz gekommen seyn; denn Bolko II. schenkte 1326 einen Theil dieses Guthes, frey von allen Diensten, und mit den fürstlichen Rechten dem Stift Grüssau; die andere Hälfte hingegen erkaufte der Abt zu Grüssau, Johannes II. 1446 vom Nikolaus Austen v. Ebersdorf zum Stifte, welchem das ganze Dorf, so aus 1 katholischen bis 1654 evangelisch gewesenenen Kirche, 1 Pfarr- 1 Schulhaus, 1 Vorwerk, 48 Gärtnern, 25 Häuslern, 1 Wassermühle, 420 Einwohnern bestehet, noch gehört. 1626 besas es Sigmund von Seidlitz als einen Pfandschilling, wurde aber bald vom Stift wieder eingelöst”.

215 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.90; „Nikolaus V. (...) desgleichen kaufte der Abt das halbe Dorf Würben vom Johann von Rohnau zum Kloster (...)”.

216 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.91; „Johann II. kaufte die andre Hälfte des Dorfes Würben von Nikolaus Austen von Ebersdorf um 100 Mark zum Stifte (...)”.

3.61. ZIEDER (CZADRÓW)

„94. Zieder (pol. Czadrów), $\frac{1}{4}$ mili od Landeshutt (pol. Kamienna Góra).

a) Ober-Zieder (pol. Czadrów Górny), w tym wliczone Schönwiese (pol. Łąka), należy do opactwa Grüssau (pol. Krzeszów) i posiada 17 kmieci, 57 chałupników, 2 młyny wodne, 1 bielnik i 475 mieszkańców.

b) Nieder-Zieder (pol. Czadrówek), składa się z 14 kmieci, 58 chałupników, 1 młyna wodnego, 1 bielnika i 370 mieszkańców, którzy podlegają kamerze Landeshutt (pol. Kamienna Góra)²¹⁷.

94. Zieder, $\frac{1}{4}$ Meile von Landeshutt.

a) Ober-Zieder, Schönwiese mit eingeschlossen, gehört dem Stift Grüssau, und faßt 17 Bauern, 57 Häusler, 2 Wassermühlen, 1 Bleiche und 475 Einwohner.

b) Nieder-Zieder, bestehet aus 14 Bauern, 58 Häuslern, 1 Wassermühle, 1 Bleiche und 370 Einwohnern, welche Unterthanen der Kämmeren zu Landeshutt sind.

Ilustracja 60: Opis wioski Zieder. Źródło: F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.126.

217 F. Zimmermann, *Beyträge...* V, [23]s.126; „94. Zieder, $\frac{1}{4}$ Meile von Landeshutt. a) Ober-Zieder, Schönwiese mit eingeschlossen, gehört dem Stift Grüssau, und faßt 17 Bauern, 57 Häusler, 2 Wassermühlen, 1 Bleiche, und 475 Einwohner. b) Nieder-Zieder, bestehet aus 14 Bauern, 58 Häuslern, 1 Wassermühle, 1 Bleiche und 370 Einwohnern, welche Unterthanen der Kämmeren zu Landeshutt sind”.

ZAKOŃCZENIE

Na wcześniejszych stronicach zawarłem moje własne tłumaczenia wybranych fragmentów z opracowania Friedricha Zimmermanna. Niewątpliwie lektura tych opisów pozwala na lepsze poznanie dóbr klasztoru cystersów z *Krzeszowa*. Jednak tematyka ta jest na tyle interesująca i obszerna, iż nie sposób twierdzić, jakoby tenże wycinek ówczesnej rzeczywistości został już całkowicie poznany.

Owszem, analiza tego opisu Śląska była krokiem we właściwym kierunku, lecz tak naprawdę to dopiero teraz zauważam, jak wiele wątków jest dla mnie niejasnych i wymagających dalszych poszukiwań.

BIBLIOGRAFIA

1. Atlas von Schlesien in Specialkarten der landrätthlichen Kreise und der Kreise österreichischen Antheils, Leukart, Breslau 1829
2. Ciesielski Tomasz, Gmina Żarów. Monografia historyczna, Rada Miasta i Gminy w Żarowie, Żarów 1993
3. Dudek Alojzy, Cystersi na Dolnym Śląsku, część III – Krzeszów. Praca przewodnicka, PTTK Wrocław 1989
4. Dziurla Henryk, Krzeszów, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1964
5. Fragmente aus der Geschichte der Klöster und Stiftungen Schlesiens von ihrer Entstehung bis zur Zeit ihrer Aufhebung im November 1810, Graß und Barth, Breslau 1811
6. Gilberts Ludewig, Handbuch für Reisende durch Deutschland, Erster Theil, im Schwickertschen Verlage, Leipzig 1791
7. Grzelak Andrzej (red.), Lubawka, monografia historyczna miasta, Urząd Miasta i Gminy w Lubawce, Lubawka 1991
8. Knie Johann, Alphabetisch-Statistisch-Topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, Graß, Barth und Comp., Breslau 1830
9. Knie Johann, Alphabetisch-Statistisch-Topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, Graß, Barth und Comp., Breslau 1845
10. Kudera Dorota, Krzeszów, Wydawnictwo Leumann-Polska, Piechowice 1997
11. Łaborewicz Ivo, Obraz Kotliny Jeleniogórskiej na osiemnastowiecznych mapach Wielanda i Schubartha, [w:] Rocznik Jeleniogórski, tom XXXVIII, Jelenia Góra 2006
12. mapa Landeshut, Meßtischblatt 3072, 1:25.000, 1907
13. mapa Principatus Silesiae Schwidnicensis secundum ejusde, Matthaeu Schubarth, miedzioryt, rok 1736
14. Michalik Krystian, Krzeszów Dom Łaski Maryi, Usługi Poligraficzne Bogdan Kokot vel Kokociński, Nowa Ruda, Krzeszów 2018
15. Rose Ambrosius, Kloster Grüssau, Konrad Theiss Verlag, Stuttgart und Aalen 1974
16. Sarnecki Zygmunt, Szarek Bohdan, Kotlina Kamiennogórska. Przewodnik turystyczny, Wydawnictwo PTTK "Kraj", Warszawa 1994
17. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 10, Góry Wałbrzyskie, Pogórze Wałbrzyskie, Pogórze Bolkowskie, Wydawnictwo I-BiS, Wrocław 2005

18. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 4, Kotlina Jeleniogórska, Wydawnictwo I-BiS, Wrocław 1999
19. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory, Wydawnictwo I-Bis, Wrocław 1997
20. Wiszewski Przemysław, Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r., Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2015
21. Zarządzenie Ministrów: Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 7 maja 1946 roku o przywróceniu i ustaleniu urzędowych nazw miejscowości, Monitor Polski 1946, nr 44 poz. 85
22. Zimmermann Friedrich, Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Dreyzehnter und letzter Band, bey Johann Ernst Tramp, Brieg 1796
23. Zimmermann Friedrich, Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Fünfter Band, bey Johann Ernst Tramp, Brieg 1785
24. Zimmermann Friedrich, Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Sechster Band, bey Johann Ernst Tramp, Brieg 1786
25. Zimmermann Friedrich, Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Zwölfter Band, bey Johann Ernst Tramp, Brieg 1795

INDEKS ALFABETYCZNY

Albendorf	7, 13, 15, 17, 18, 28, 30
Alt-Reichenau	7, 13, 15, 16, 17, 28, 29, 31
Bečkov	13, 14, 24
Bernartice	13, 14, 24
Bernsdorf	13, 14, 24
Bertelsdorf	7, 13, 15, 18, 28, 32, 55, 56
Bertholdsdorf	7, 13, 15, 17, 28, 33, 55
Bethlehem	7, 13, 27, 28, 34
Betlejem	7, 13, 27, 34
Blasdorf	7, 13, 14, 15, 28, 35, 36, 37, 68, 69, 70, 91
Błażejów	7, 13, 15, 28, 37, 91
Błażkowa	7, 13, 14, 15, 28, 35, 36, 68, 69
Błażkowa Dolna	14, 35
Błażkowa Górna	13, 15, 28, 35, 36, 68, 69
Bogaczowice	7, 8, 13, 15, 16, 17, 27, 28, 31, 63, 64, 75
Boguszów	28
Bolkenhain	7, 13, 28, 38, 39, 40, 44, 48, 56, 61, 63, 105
Bolków	7, 8, 9, 10, 13, 15, 28, 38, 40, 44, 56, 61, 105
Bolków Zdrój	105
Bolków-Zdrój	8, 13, 15, 105
Borówno	7, 13, 15, 28, 46, 51
Bożanów	7, 13, 15, 25, 28, 43
Breitenhain	55, 56
Breslau	22, 23, 38, 39, 70, 71, 90, 104, 110
Buchelt	41
Buchwald	7, 13, 15, 28, 41, 68, 69
Bukówka	7, 13, 15, 28, 41, 68
Burg Bolkenhain	13, 28, 38, 39, 44, 48, 56, 61
Chełmsko Śląskie	8, 9, 10, 13, 15, 16, 17, 20, 24, 28, 37, 40, 62, 66, 90, 92, 100, 102
Chwaliszów	8, 13, 15, 28, 29, 79
Cieplice	8, 10, 13, 17, 22, 24, 25, 26, 53, 103, 104
Cisterz	24

Cîteaux	24
Czadrów	8, 13, 15, 28, 87, 94, 108
Czadrów Górny	108
Czadrówek	108
Czarny Bór	29
Czepansdorf	98
Dittersbach	7, 13, 15, 28, 42, 68, 69, 70
Dittmannsdorf	55, 56
Dobromyśl	7, 13, 15, 20, 28, 59, 91
Dürrewiese	59
Dziećmorowice	55
Eckersdorf	7, 13, 15, 25, 28, 43
Einsiedel	7, 13, 15, 28, 44
Fischbach	7, 8, 10, 13, 14, 27, 45, 74, 76
Fischbach, Neu-	74
Forst	7, 13, 15, 28, 46, 71
Friedland	47
Gaje	7, 13, 52, 53, 101
Gärtelsdorf	7, 13, 15, 28, 47
Gerhardczdorf	55
Gerhardi villa	55
Giersdorf	7, 13, 14, 55, 56, 95
Giersdorf, Hohen-	55
Giesmannsdorf	7, 13, 15, 16, 17, 27, 28, 48
Girlachsdorf	39
Głogów	25
Gniewków	39
Goldberg	22
Goldene Wald	55, 56
Görtelsdorf	29, 47
Gorzeszów	7, 13, 15, 28, 29, 47
Gostków	7, 13, 15, 16, 17, 27, 28, 48
Gościsław	7, 13, 15, 17, 28, 33, 55
Gottesberg	28
Gresobor	19
Groß-Glogau	25

Grunau	7, 13, 16, 49, 69
Grüssau	7, 10, 13, 17, 18, 19, 20, 22, 25, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 85, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110
Grüßau	84
Grüssobor	19
Hain	52, 53
Halsdorf	56
Hartau	7, 13, 15, 28, 29, 51
Hayn	7, 13, 52, 53, 101
Haynhäuser	53
Heinersdorf	7, 8, 13, 15, 28, 29, 60, 81
Heinersdorf, Klein-	60
Heinersdorf, Reich-	81
Heinrichau	19, 20, 96
Helmsdorf, Hohen-	56, 58
Henryków	19, 96
Hermsdorf	18, 29, 54, 84, 85, 87
Hermsdorf Grüssauisch	87
Hermsdorf Grüßauisch	84
Herrmannsdorf	18
Herrmsdorf	7, 13, 15, 17, 18, 28, 29, 54, 84
Hirschberg	22, 52, 92, 101, 104
Hohen-Giersdorf	7, 13, 14, 55, 56, 95
Hohen-Helmsdorf	7, 13, 15, 16, 28, 29, 56, 58
Hohenhelmsdorf	58
Hradec Králové	19
Jauer	18, 19, 21, 27, 28, 67, 83
Jawiszów	7, 13, 15, 28, 60
Jawor	18, 19, 27, 67, 83
Jelenia Góra	13, 22, 92, 101, 104, 110
Jurkowice	7, 13, 15, 28, 42, 68, 69
Kallendorf	7, 13, 15, 28, 29, 55, 56, 57
Kalno	7, 13, 15, 28, 55, 57

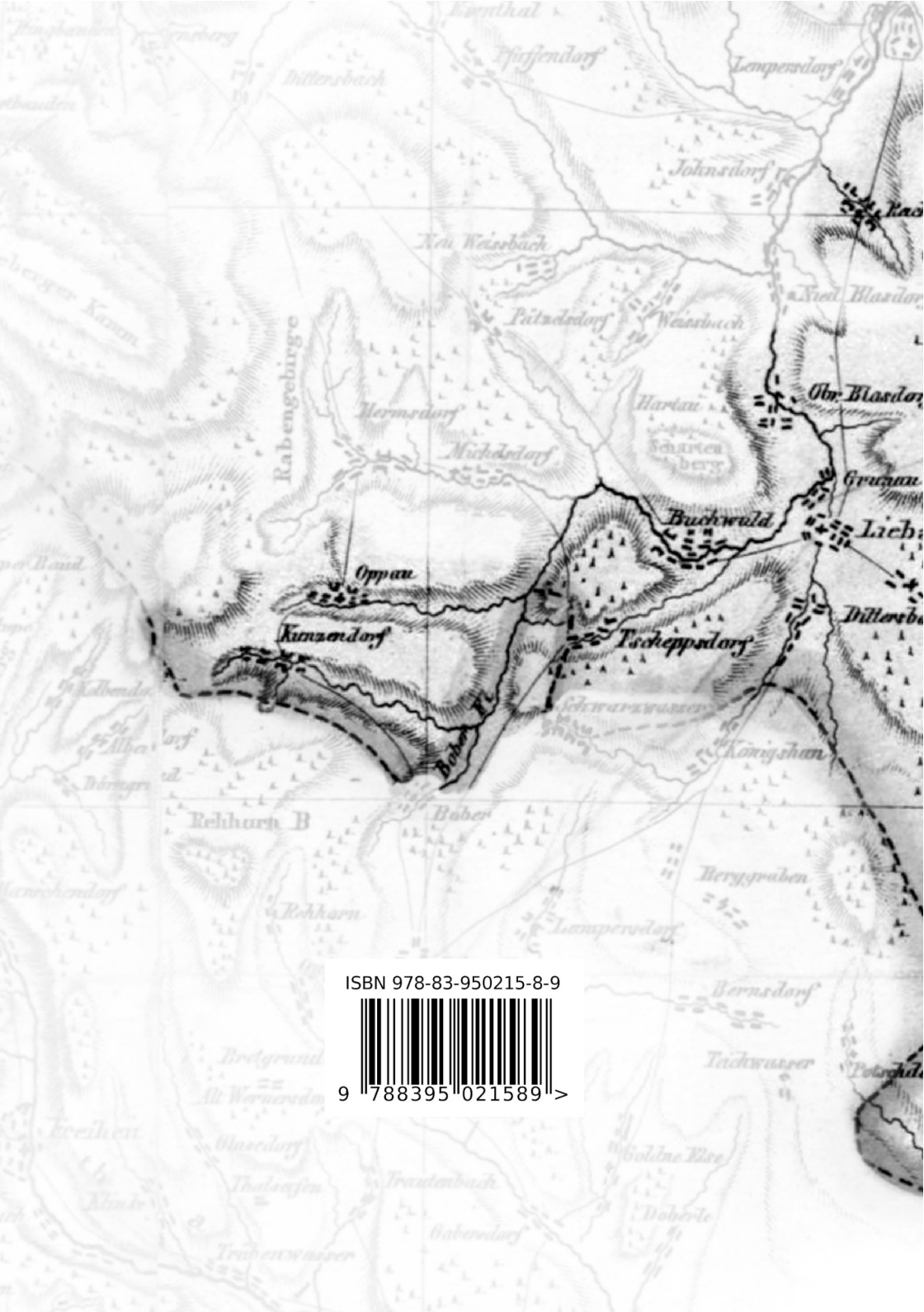
Kamienna Góra	19, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 48, 49, 51, 54, 56, 59, 60, 62, 65, 66, 73, 75, 77, 78, 79, 81, 82, 92, 97, 98, 99, 100, 102, 106, 108
Karpniki	7, 10, 13, 14, 27, 45
Kazengraben	7, 13, 56, 58
Kazengrabenhäuser	56, 58
Kindelsdorf	7, 13, 15, 20, 28, 29, 59, 91
Klein-Heinersdorf	7, 13, 15, 28, 29, 60
Klein-Waltersdorf	7, 13, 15, 28, 29, 61
Kochanów	8, 13, 15, 17, 28, 97
Kocików	7, 13, 58
Königgrätz	19
Königshain	13, 14, 24
Královec	13, 14, 24
Kraszowice	95
Krazbach	7, 13, 15, 28, 29, 62, 91
Kresobor	19
Kroischwiz	95
Krönstadt	7, 13, 63, 64, 75
Kruków	8, 13, 15, 28, 55, 80
Krzeszów	1, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110
Krzeszówek	8, 13, 15, 17, 28, 47, 77
Kunzendorf	7, 13, 15, 28, 29, 65
Lahsen	83
Lampersdorf	13, 14, 24
Lampertice	13, 14, 24
Landeshutt	29, 30, 31, 32, 35, 41, 42, 44, 46, 47, 48, 51, 54, 56, 59, 60, 62, 65, 66, 73, 75, 77, 78, 79, 81, 82, 92, 97, 98, 99, 100, 102, 106, 108
Landshutt	19, 27, 28, 34
Legnica	19, 21
Leubus	18

Leutmannsdorf	7, 13, 15, 28, 29, 66, 91
Liebau	8, 13, 15, 16, 17, 22, 23, 28, 36, 40, 41, 42, 49, 67, 68, 71, 73, 99
Liegniz	19
Lindenau	8, 13, 15, 28, 29, 68, 69, 73
Lipienica	8, 13, 15, 28, 68, 73
Lubachów	55
Lubawka	7, 8, 9, 10, 13, 15, 16, 17, 18, 22, 28, 30, 32, 35, 36, 40, 41, 42, 49, 59, 67, 69, 71, 72, 73, 97, 99, 100, 110, 111
Lubiąż	18
Łażany	83
Łąka	8, 13, 29, 85, 87, 94, 108
Męcinka	18
Mioszów	47
Modliszów	7, 13, 14, 55, 95
Münsterberg	24
Nagórník	7, 13, 15, 16, 28, 56, 58
Neiß	26
Neu-Fischbach	8, 74, 76
Neu-Reichenau	8, 13, 15, 28, 29, 63, 75
Neudorf	8, 10, 13, 14, 74, 76
Neudörfel	63, 64, 75
Neudörfel am Harteberge	64
Neudörfel am Krähenbusche	64
Neuen	8, 13, 15, 17, 21, 28, 29, 47, 69, 77
Niedamirów	7, 13, 15, 28, 29, 65
Nieder-Blasdorf	14, 35, 36
Nieder-Salzbrunn	14
Nimmersat	39
Nowe Bogaczowice	8, 13, 15, 28, 63, 64, 75
Nysa	26
Ober-Blasdorf	13, 15, 28, 35, 36, 68, 69, 70
Ober-Zieder	13, 15, 28, 29, 87, 94, 108
Okrzeszyn	7, 13, 15, 17, 18, 28, 30, 32
Olbendorf	30
Olszyny	7, 13, 15, 28, 62, 66, 91

Opatovice	19
Opawa	8, 13, 15, 17, 28, 78
Oppatowiz	19
Oppau	8, 13, 15, 17, 28, 29, 78
Osek	24
Ossek	24
Otmuchów	26
Ottmachau	26
Peterwiz	83
Pfaffendorf	14
Piotrowice Świdnickie	83
Płonina	39
Podgórna	64
Probsthain	21
Proszkowice	83
Protschkenhain	83
Przedwojów	8, 13, 15, 28, 81
Przesieka	52
Ptaszków	8, 13, 14, 100, 102
Pustelnik	7, 13, 15, 28, 44
Putschschorf	13, 14, 24
Qualsdorf	29
Quolsdorf	8, 13, 15, 28, 29, 79
Raaben	8, 13, 15, 28, 29, 55, 80
Raben	55, 56
Raszów	29
Reich-Heinersdorf	8, 13, 15, 28, 29, 81
Reichenau	7, 8, 13, 15, 16, 17, 27, 28, 29, 31, 63, 75
Reußendorf	29
Ruhbank	8, 13, 15, 28, 29, 82
Saarau	8, 13, 14, 83
Sandgräbel	87, 88
Sandgrube	8, 13, 54, 84, 85, 86, 87, 88
Sandgrübel	84, 85, 87, 88
Sandhäuser	86
Sasterhausen	8, 13, 15, 17, 28, 29, 89

Schenkendorf	55, 56
Schmellwiz	43, 55, 56, 57
Schömberg	8, 10, 13, 15, 16, 17, 20, 24, 28, 37, 40, 62, 66, 71, 90, 92, 93, 102
Schönberg	90
Schönwiese	8, 13, 27, 29, 85, 87, 94, 108
Schreibendorf	8, 13, 14, 95
Schwarzwaldau	29
Schweidniz	8, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 43, 55, 56, 57, 67, 80, 95, 96, 107
Schweinhaus	39
Sędziszów	8, 13, 15, 28, 82
Stare Bogaczowice	7, 13, 15, 16, 17, 28, 31, 64, 75
Stare Rochowice	105
Striegau	33, 89
Stróżnica	8, 10, 13, 14, 74, 76
Strzegom	33, 89
Sucholęka	59
Szarocin	14
Szczawienko	14
Szczepanów	8, 13, 15, 28, 98
Śmiałowice	43, 57
Świdnica	8, 13, 14, 19, 20, 22, 24, 26, 27, 43, 55, 57, 67, 80, 95, 96, 107
Świny	39
Trautliebersdorf	8, 13, 15, 17, 28, 29, 97
Tschöpsdorf	8, 13, 15, 28, 29, 98
Ulanowice	8, 13, 15, 17, 25, 28, 68, 99
Ullersdorf	8, 13, 15, 17, 25, 26, 28, 29, 68, 69, 99
Uniemyśl	7, 13, 15, 18, 28, 32, 55
Vogelsdorf	8, 13, 14, 100, 102
Voglinsdorf	20, 100, 102
Vogtsdorf	8, 10, 13, 15, 16, 17, 52, 91, 101, 102
Voigtsdorf	8, 10, 13, 15, 20, 28, 29, 52, 100, 101, 102
Waltersdorf, Klein-	61
Warmbrunn	8, 10, 13, 17, 22, 24, 25, 26, 103, 104
Wierzbna	8, 13, 15, 17, 22, 25, 27, 28, 43, 107

Wiesau	8, 13, 15, 28, 29, 105
Witków	8, 13, 15, 17, 21, 28, 106
Wittgendorf	8, 13, 15, 17, 21, 28, 29, 106
Wojcieszycze	8, 10, 13, 15, 16, 17, 52, 53, 101
Wojcieszycze Górne	53
Wójtowa	8, 10, 13, 15, 28, 91, 100, 102
Wrocław	22, 23, 38, 70, 90, 104, 110, 111
Wrony	7, 13, 63, 64
Würben	8, 13, 15, 17, 22, 25, 27, 28, 29, 43, 107
Zagórze Śląskie	55
Zarow	83
Zastruże	8, 13, 15, 17, 28, 89
Zieder	8, 13, 15, 28, 29, 85, 87, 94, 108
Ziębice Śląskie	24
Złotoryja	22
Złoty Las	55
Żarów	8, 13, 14, 57, 83, 110

ISBN 978-83-950215-8-9

9 788395 021589 >